

ÚŘAD DOKUMENTACE
A VYŠETŘOVÁNÍ
ZLOČINŮ KOMUNISMU

Nestandardní jevy u Pohraniční stráže v posrpnovém období roku 1968

NVÚ Bytíz v srpnových událostech roku 1968

Vzpomínky absolventů Vojenské katedry ČVUT FEL v Praze na srpen 1968

© Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2013
Layout © Klára Hegerová, 2006
ISBN 978-80-86621-28-9

**Věnováno všem,
kteří v srpnu 1968
ztratili to nejcennější.**

Vážení čtenáři,

v minulosti jste si zvykli, že Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV Policie ČR publikoval nejrůznější články a studie ve Sborníku Securitas Imperii. Okolnostmi jsme však byli donuceni přerušit jeho vydávání po č. 14 v roce 2006 a následně předat autorská práva k tomuto titulu Ústavu pro studium totalitních režimů, kde vychází od č. 15 z roku 2009.

S obnovením činnosti skupiny dokumentace od 1. března 2013 znovu vyvstala potřeba vydávat sborník, kde by se jak úsek dokumentace, tak vyšetřování mohly prezentovat odborné i laické veřejnosti. Cílem nového Sborníku Semper Paratus (Vždy připraven) je postupně navázat nejen po grafické, ale i po kvalitativní a obsahové stránce na Sborník Securitas Imperii č. 14.

Pevně věřím, že naši věrní čtenáři ocení nový sborník tematicky věnovaný 45. výročí invaze pěti států Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968. V titulní studii zpracoval Mgr. Martin Pulec Nestandardní jevy u Pohraniční stráže v posrpnovém období roku 1968, tedy případy, kdy příslušníci PS dočasně ustoupili z nekompromisního uplatňování svých kompetencí při ochraně státních hranic. Následující článek NVÚ Bytíz v srpnových událostech roku 1968 věnoval PhDr. František Bártík vzpouře vězňů v Nápravně výchovném ústavu Bytíz poblíž Příbrami. Poslední příspěvek sestavený Ing. Vladimírem Šaršou přibližuje na Vzpomínkách absolventů Vojenské katedry ČVUT FEL v Praze na srpen 1968 neznámou kapitolu o rušení radiového provozu sovětských vojsk na území Prahy.

V části ÚDV o sobě se pak můžeme pochlubit úspěšnou výstavou Nejdelší noc – 21. 8. 1968, kterou jsme připravili ve spolupráci s Vojenským historickým ústavem, Muzeem Policie ČR a dalšími institucemi.

V letošním roce si rovněž připomínáme 65. výročí úmrtí Dr. Edvarda Beneše, zatímco v roce příštím 130. výročí jeho narození. Druhé číslo, jež plánujeme na rok 2014, se tedy zaměří na témata spojená s touto významnou osobností moderních českých a československých dějin.

Sborník bude i nadále tištěn a distribuován zdarma a přednostně zasílán na základní, střední a vysoké školy. Případní zájemci si jej mohou osobně odebrat v sídle ÚDV v Praze a na pobočce v Brně. V elektronické podobě ho rovněž naleznou na internetových stránkách ÚDV.

plk. JUDr. Pavel Bret
ředitel ÚDV

OBSAH

Studie	Martin Pulec: Nestandardní jevy u Pohraniční stráže v posrpnovém období roku 1968	9
Články	František Bártík: NVÚ Bytíz v srpnových událostech roku 1968	62
	Vladimír Šarša (Ed.) Vzpomínky absolventů Vojenské katedry ČVUT FEL v Praze na srpen 1968	98
	Ferdinand Schindler: Kladli jsme odpor jako (rádio) amatéři	98
	Julius Reitmayer: Doplnění vzpomínek F. Schindlera	100
	Jindřich Šilhán: Jak jsme rušili zachvátčikům spojení	101
	Luboš Bambas: Srpen 1968 s odstupem 45 let aneb (jak to nazval Julda) „souboj s pamětí“	104
ÚDV o sobě	Výstava Nejdelší noc – 21. 8. 1968 zahájena	108
	Publikace vydané ÚDV	109

NESTANDARDNÍ JEVY U POHRANIČNÍ STRÁŽE V POSRPNOVÉM OBDOBÍ ROKU 1968

/ Martin Pulec

Pramenná východiska

Při shromažďování informací z daného období k událostem v Pohraniční stráži (dále jen PS), zejména při hledání pramenů povahy interních aktů řízení, narazíme na překážku, ne neobvyklou při dokumentování „převratových" či jinak pohnutých období ve společnosti. Písemné prameny, jinak obvyklé, jsou náhle neúplné, zkreslené, anebo chybí. Období invaze pěti armád do Československa pohnutým či „převratovým" obdobím bezesporu bylo. Nařízení, rozkazy a směrnice se vydávaly často telefonicky, případně osobně[1], a na papíře, či jiném nosiči se mnohdy nevydávaly[2] (viz dále). Dalším důvodem absence dobových písemných pramenů je jejich ničení, k němuž docházelo bezprostředně nebo později po událostech.

Jako příklad uveďme nařízení (i toto se nedochovalo a jeho existence je známa zprostředkovaně z jiných pramenů) velitele PS genmjr. Karla Peprného z ledna 1969, které nařizuje „nesprávná politická rozhodnutí ze srpna i z pozdější doby" zničit a po jednom výtisku odeslat na velitelství. V této souvislosti zdroj vyjadřuje pochybnosti, zda k odeslání (nepochybuje nad zničením) výtisků došlo. Pokud ano, je nasnadě jejich další osud. Docházelo rovněž k začerňování kompromitujících pasáží tuší, k manipulaci s pohraničními knihami a k nařízené skartaci dokumentů.[3]

Pro následující článek posloužily za prameny archivní materiály, jejichž původcem byla Vojenská kontrarozvědka (dále jen VKR[4]), a archiválie z provenience PS.

Výhodou materiálů Vojenské kontrarozvědky, konkrétně z fondu A-30, je, že mnohé z nich, např. svodky, vznikaly téměř současně s děním. Na druhé straně se VKR dostávala k informacím zprostředkovaně a opožděně, neboť šlo o organizační složku shromažďující poznatky k složce druhé – k PS – často operativní cestou prostřednictvím tajných spolupracovníků. Tyto zprávy mají mnohdy povahu „šprochu, na němž je pravdy trochu", bývají zkreslené, neúplné a někdy je není možné ověřit z jiných pramenů.

Důležitým zdrojem informací pro sestavení následujícího textu byl vyšetřovací spis V-24258 MV vzniklý činností Odboru vyšetřování StB ve VKR letech 1969–1970, jehož účelem bylo prozkoumat období po 21. 8. 1968 a vyvodit zodpovědnost pro vrcholné špičky PS (např. velitele PS, velitele pohranič-

1▶ Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Vyšetřovací spisy, a. č. V-24258 MV, s. 691.
2▶ Pavel VANĚK, *Brigády pohraniční stráže po 21. srpnu 1968*. In: Sborník Archivu bezpečnostních složek č. 6/2008, Praha 2009, s. 179–188.
3▶ ABS, f. Vyšetřovací spisy, a. č. V-24258 MV, s.171–175, 691, 775.
4▶ VKR byla součástí StB a měla za úkol sledovat ozbrojené síly, odhalovat zájem cizích zpravodajských služeb o ně, a také činnost zaměřenou proti stávajícímu politickému zřízení, kriminální skutky, protisovětské projevy aj.

ních brigád) za jejich podíl na negativních jevech, zvláště za vytvoření prostoru pro nedovolené přechody státních hranic. Zmíněný spis z valné většiny obsahuje výpovědi příslušníků, kteří mohli být tehdy za svou činnost trestáni, ať již kázeňsky nebo trestněprávně. Jejich vyjádření jsou poznamenána snahou vlastní činnost zlehčovat a odpovědnost přehrávat na jiné, odráží se v nich období nastupující normalizace, kdy mnozí ucítili svou příležitost a svou výpovědí chtěli poškodit ty, na jejichž služební místa měli namířeno, nebo pouze zamýšleli „zasadit ránu" svým protivníkům. Ačkoliv jedním z cílů vyšetřovacího spisu by měla být rekonstrukce zkoumaných jevů, potýkáme se, podle mínění autora, s nekvalitně odvedenou prací vyšetřovatele pplk. Rostislava Čamry, například mj. jeho závěr vyšetřování soustředěného ve spisu působí „nedotaženě". Nelze vyloučit, že byl ukončen „na objednávku" poté, kdy pominula vůle trestně stíhat zasloužilé strážce hranic a nová garnitura si s nimi vyřídila účty „pouze" po stránce kariérní.[5]

Použité prameny z provenience PS mají nevýhodu, že vyjma denních hlášení, reagujících na události bezprostředně, vznikaly s delším časovým odstupem. Avšak i denní hlášení, jinak hodnotný pramen, není úplný – neobsahuje např. údaje o zběhnutí kpt. Josefa Morávka do Bavorska, o osobách zatčených v blízkosti hranic, které PS vrátila do vnitrozemí bez zadržení a bez zákonného postihu (viz dále)[6] apod. Dalším nedostatkem denních hlášení je skutečnost, že jejich sdělení jdou pouze „po povrchu", obsahují kusé údaje o zadržených osobách, mimořádných událostech atd.

Opět s časovým odstupem vzniklé vojenskopolitické analýzy posrpnového období roku 1968, zařazené ve fondu Vojenské rady Hlavní správy Pohraniční stráže Praha, posloužily hlavně jako pomocný informační zdroj. Jejich slabinou je jednoznačné politické zaměření proti tehdejším odpůrcům okupace a vyzdvihnutí nového trendu.

Z výše uvedeného vyplývá, že se autor musel vypořádat s písemnými prameny, jejichž vypovídací hodnota je do jisté míry problematická, a proto prosí čtenáře o laskavou shovívavost, pokud místy podlehl mystifikacím a informační nouzi.

5▶ Sama VKR prošla změnami. Zřejmě k 1. 12. 1968 přestal bez náhrady existovat III. odbor pro vojska PS, štáb CO a podřízené útvary, kontrola PS šla o stupeň níže na Odbor VKR VPS, od 1. 8. 1970 rovněž nastoupilo nové vedení IV. odboru vyšetřování StB ve VKR.
Daniel POVOLNÝ, *Organizační vývoj vojenské kontrarozvědky v letech 1945–1990,* Praha 2009, s. 59–67.

6▶ Tyto osoby se většinou neevidovaly. In: ABS, f. Vyšetřovací spisy, a. č. V-24258 MV, s. 232.

Úvodem

Vstup vojsk států Varšavské smlouvy do Československa v srpnu roku 1968 vyvolal negativní reakce proti dosavadním spojencům i v PS, v pevném pilíři komunistické moci, jehož oddanost a pevnost byla každoročně pečetěna krví a životy nejen „narušitelů" státních hranic, ale i vlastních příslušníků. Protisovětské nálady umocněné obecně vzepjatým národním cítěním vyústily v aktivní zapojení příslušníků PS do celonárodně – celostranického vystoupení v duchu „polednových" reforem a projevily se dokonce i jejich aktivním odporem proti okupačním vojskům. Jako nejbezprostřednější výraz nesouhlasu a zároveň demonstrace vlastního odhodlání lze chápat zabezpečení vjezdů do kasáren PS obrněnými vozidly.[7]

Je na místě podotknout, že postoje pohraničníků nebyly jednotně protisovětské, konkrétní jednotlivci příchod armád přivítali s tím, že konečně někdo udělá pořádek, mnozí však „manévrovali" a vyčkávali, jak se situace vyvine. Na některých pracovištích docházelo k prudkým názorovým střetům (zpravodajského důstojníka plánské pohraniční brigády vedly údajně dokonce k dočasné emigraci do Bavorska),[8] u mnohých vyústil v schizofrenní pocity zrady ze strany dosavadních spojenců a přátel. Valná většina příslušníků PS, v duchu celospolečenské situace, vstup vojsk Varšavské smlouvy bezprostředně po srpnu odsoudila. Následná normalizace jejich názory opět sjednotila. Z kariérních důvodů téměř všichni na svoje nedávné reformní politické postoje rezignovali s nedůstojnou rychlostí a sebekritikou.

Výše zmíněná „schizofrenie" postojů platila i pro nejvyšší velení PS. V noci z 20. na 21. 8. 1968 byl velitel PS genmjr. Karel Peprný povolán na Generální štáb ČSLA,[9] kde vyslechl následující instrukce: vojska Varšavské smlouvy právě překračují hranice Československa, je proto nutné zajistit bezproblémovou ostrahu hranice, zachovat klid a zabránit jakýmkoliv incidentům s invazními vojsky. Dne 21. 8. ve 3.30 hod. proto zaslal na podřízené pohraniční brigády šifrovanou zprávu, v níž informoval o nastalé situaci a v bodě 6) nařídil: *„V případě příchodu sovětských vojsk poskytnout jim maximální pomoc, zabránit střetnutí s nimi a v žádném případě nedovolit incident s těmito vojsky."*[10]

7 ▶ O bezprostředních reakcích velení jednotlivých brigád na okupaci více in: Pavel VANĚK, *Brigády Pohraniční stráže po 21. srpnu 1968*. In: Sborník Archivu bezpečnostních složek č. 6/2008, Praha 2009, s. 179–188.

8 ▶ Případ Josefa Morávka, příslušníka agenturně operativního oddělení plánské brigády. K dezerci se zkratkovitě rozhodl 22. 8. 1968 poté, co mu jeho kolegové vyhrožovali, že ho jako exponenta polednového vývoje oni a Sověti postaví ke zdi. Osobní rozhovor autora s Josefem Morávkem dne 15. 5. 2013.

9 ▶ V letech 1966–1972 byla PS součástí Československé lidové armády.

10 ▶ ABS, f. Vyšetřovací spisy, a. č. V-24258 MV, s. 1026.

Tentýž den v 21.10 hod. odeslal na útvary další šifrovku, kde trval na stávající ostraze hranic a upřesnil zmíněný bod 6), v němž již chyběla pasáž o maximální pomoci sovětským vojskům. Nadále také požadoval zabránění případným incidentům. „Šifrovka" rovněž obsahovala sdělení, že členové stranické organizace KSČ na Velitelství PS (dále jen VPS) odhlasovali prohlášení, ve kterém podporují stranické a státní orgány.[11]

V následujících dnech směřovaly k brigádám další pokyny, na jejichž základě se pak udály některé skutky, jež VKR později označila jako negativní.

Zřejmě druhý den po invazi vydal genmjr. Peprný společně se svým zástupcem pro věci politické plk. Antonínem Vachtou telefonicky rozkaz velitelům brigád, že vzhledem k stávající situaci bude patrně nutné umožnit odchod přes státní hranice politicky exponovaným osobám, kterým bude hrozit perzekuce od okupantů a jejich stoupenců.[12] Zdůrazňuji, že propouštět za státní hranici se měli funkcionáři KSČ, popř. jejich rodinní příslušníci. V žádném případě tato výsada neplatila pro „obyčejné" lidi, nebo dokonce pro představitele organizací typu KAN a K 231.

Kde se vzala tak „svatokrádežná" myšlenka, jež de facto v důsledku napadala samotnou podstatu existence PS? Odpůrci invaze sledovali v obavách vnitropolitický vývoj a zvláště je znepokojilo zatčení čs. vrcholných představitelů Alexandra Dubčeka, Josefa Smrkovského, Oldřicha Černíka a dalších. Historicky vzato, neuplynulo mnoho času od příjezdu vojsk nacistického Německa v roce 1939 a jeho následné okupační působení bylo v živé paměti. Paralela se sama nabízela, a proto straničtí funkcionáři hledali možnost, „jak si zachránit kůži", kdyby začalo hromadné zatýkání ze strany invazních vojsk a jejich tuzemských spojenců. Jako jedna z možných cest záchrany se jevila emigrace, někteří členové Ústředního výboru Komunistické strany Československa (dále jen ÚV KSČ) tedy sondovali, jak by se velení PS dívalo na neoficiální umožnění odchodu ohrožených funkcionářů přes zelenou hranici za pomoci příslušníků PS.

Krátce po invazi navštívil učitel Vojenské politické akademie K. Gottwalda v Praze (dále jen VPA KG) pplk. Jiří Šidlík svého známého náčelníka ideologického oddělení Politické správy PS pplk. Petra Sogu, připravujícího se toho času na studium v SSSR. V důvěrném rozhovoru mu sdělil, že přichází z pověření členů ÚV KSČ, konkrétně jmenoval rektora VPA KG plk. Václava Mencla. Požádal jej, aby zjistil stanovisko velitele PS genmjr. Peprného k případným požadavkům na umožnění ilegálního přechodu hranic pro vybrané funkcionáře. Svoji žádost zdůvodňoval: *„ … exponovaní političtí činitelé*

11 ▶ Tamtéž.
12 ▶ Tamtéž, s. 312–314.

… by za pomoci s sebou vyvezených dokumentů na fóru mezinárodního komunistického hnutí obhajovali prohlášení předsednictva ÚV KSČ ke vstupu vojsk pěti států na území ČSR. Požadoval přechod státní hranice přes Rakousko do Jugoslávie nebo do Rumunska.“[13] Po rozhovoru odešel Soga ihned za Peprným a seznámil ho s obsahem rozhovoru. Generál se postavil k dotazu vyhýbavě, zmíněnou možnost nevyloučil, ale ani nepřislíbil provést – v tomto případě by požadoval písemný požadavek podepsaný nejvyšším představitelem, jehož ovšem nijak nespecifikoval.[14] Stanovisko Peprného Soga Šidlíkovi tlumočil. Jeho návštěva byla zřejmě jedním z podnětů, obdobné myšlenky přicházely také od regionálních tajemníků k velitelům brigád.[15]

V další šifrované zprávě, jež z VPS odešla brigádám 23. 8., reflektuje Peprný situaci na státních hranicích, zejména na hraničních přechodech, které čelily velkému náporu občanů požadujících propuštění do ciziny bez cestovních dokladů. Peprný v ní ukládá, aby se velitelé pohraničních brigád při ochraně hranic soustředili na ostrahu proti vnějšímu nepříteli. Československé občany zadržené v hraničním pásmu[16] měli pohraničníci pouze upozornit na možné následky plynoucí z narušení pohraničního režimu a pak je bez následků propouštět do vnitrozemí,[17] oproti dosavadní praxi, kdy se zadržené osoby pro pokus o překročení hranic předávaly k postihu orgánům Sboru národní bezpečnosti.

Po invazi se situace stala velmi nepřehlednou. Spojení VPS s podřízenými útvary bylo přerušováno, takže VPS nemělo dostatek informací o dění na pohraničních brigádách a nemohlo patřičně reagovat na situaci. Krátké „šifrovky“ nebyly spolehlivým prostředkem pro řízení rozsáhlého kolosu. Velitel PS Karel Peprný proto 24. 8. utvořil z důstojníků velitelství výjezdové skupiny, jež dostaly za úkol navštívit velitelství brigád a informovat je o situaci na VPS a v Praze, tlumočit rozkazy a zjistit dění v úsecích pohraničních brigád i u podřízených jednotek. Skupiny měly předat stanovisko VPS k následujícím tématům:

13 ▶ V. Mencl nebyl členem ÚV KSČ. Tamtéž, s. 197.
14 ▶ Tamtéž.
15 ▶ Jde o úvahu autora. O jiných zákulisních podnětech na úrovni VPS vedoucích k umožnění odchodu funkcionářů KSČ do zahraničí nebyly nalezeny v pramenech informace.
Správní archiv Armády ČR Olomouc, f. Personální spisy vojáků z povolání, osobní spis pplk. PhDr. Petra Sogy, os. spis, s. 8. Tamtéž, Písemné vyjádření pplk. Petra Sogy na otázky objasňující jeho činnost v roce 1968, 8. 1. 1970, s. 1.
16 ▶ Hraniční přechody v té době nepatřily do struktury PS, resp. armády, ale do působnosti ministerstva vnitra.
Hraniční pásmo – území v blízkosti hranic, v němž působila PS. Nařízení se nevztahovalo na občany východního Německa nebo Polska, kteří rovněž tvořili významnou část osob pokoušejících se ilegálně překročit hranice z Československa do Bavorska nebo do Rakouska.
17 ▶ ABS, f. Vyšetřovací spisy, a. č. V-24258 MV, s. 1027.

- postoj VPS jako celku je jednoznačný – pevně stojí za současnými vládními a stranickými představiteli a staví se proti vstupu vojsk do Československa;
- brigády PS střeží hranice vlastními silami, nabízenou pomoc okupačních vojsk odmítají a nevpouští je na státní hranice, nepředávají jim žádné informace o počtu zadržených osob, o počtu proniknutí do hraničního pásma či přes státní hranici a zachovávají kázeň při užívání telefonních či radiových prostředků, které jsou odposlouchávány – tento rozkaz sledoval cíl neposkytnout záminku k převzetí ostrahy hranic sovětskými vojsky;
- brigády odmítají veškeré žádosti o ubytování okupačních vojsk s poukazem na pozdržení třetího ročníku na vojně, avšak velení jednotek nedopustí vznik incidentů;[18]
- ostrahu vnější strany hranic provádět podle stávajících předpisů, ale při postupu vůči československým občanům zachovávat rozvahu (s největší zdrženlivostí použít zbraň popř. psa k útoku „na volno", aby nedošlo ke zranění dětí) a rozlišovat mezi bezúhonnými osobami, z nichž často celé rodiny směřovaly bez platných dokladů do zahraničí – tyto občany nařizuje zadržet, vysvětlit jim neuváženost jejich počínání, upozornit je na možné následky jejich počínání a pak je propustit zpět do vnitrozemí. Zmíněný postup neplatí při zadržení občanů cizí státní příslušnosti, zejm. bývalého východního Německa a Polska, nebo při zadržení osob s kriminální minulostí nebo opozičních činitelů („osob typu Rambouska"[19]), v této souvislosti nařizuje úzce spolupracovat s místně příslušnými orgány Sboru národní bezpečnosti (dále jen SNB);
- udržovat spojení s podřízenými jednotkami, nedopustit přerušení spojení i za cenu vysunutí velitelství na záložní velitelská stanoviště;

18 ▶ Tamtéž, s. 135. Náčelník Politické správy PS plk. Jindřich Killer zdůraznil, že PS je vůči invazním vojskům v politickém a nikoliv v bojovém odporu. Na vznesené dotazy ohledně poskytování pitné vody cizím vojskům bylo řečeno, že vodu mají dávat.

19 ▶ Tamtéž, s. 881.

Ota Rambousek (21. 1. 1923 – 3. 6. 2010), účastník pražského povstání, pracovník Zpravodajského filmu v Praze. V roce 1948 emigroval z politických důvodů do Bavorska. Vstoupil do čs. zahraničního odboje pracujícího pod záštitou americké zpravodajské služby. Jako kurýr se ilegálně vracel do Československa a plnil zde špionážní úkoly. Při jedné z těchto cest došlo v roce 1949 k jeho zatčení, a o rok později k odsouzení k doživotnímu trestu odnětí svobody. Podmínečně propuštěn byl v roce 1964. V březnu roku 1968 spoluzaložil organizaci K 231 sdružující občany odsouzené po roce 1948 z politických důvodů. Jako předseda dokumentační komise K 231 se podílel na odhalování a zveřejňování komunistických zločinů. S ohledem na nastupující posrpnovou normalizaci v ČSSR následovalo v září 1968 úřední zastavení činnosti klubu a Ota Rambousek odešel opět do emigrace.

- zachovat vysokou bojovou pohotovost, pozorovat protilehlé území, neboť kvůli sovětské invazi panovaly obavy z vojenské reakce Západu.

Z brigád měly skupiny za úkol přivést zprávy o postojích velení svazku k událostem, o stavu ostrahy hranic, stavu bojové pohotovosti, o situaci vedoucích funkcionářů a tlumočit případné požadavky brigád vůči VPS.[20]

Po skončení instruktáže všech příslušníků výjezdových skupin si zavolal Peprný k sobě do kanceláře pouze jejich náčelníky a instruktáž doplnil pokynem: v případě, že se na příslušníky PS obrátí někdo s žádostí o převedení přes hranici s odkazem na stranické orgány, velení brigády žádost prověří v oblastní a v ústřední stranické hierarchii a žádost nahlásí veliteli PS, který pak rozhodne o dalším postupu.[21]

Dne 25. 8.[22] vyjel zástupce velitele PS plk. Josef Švihovec v čele skupiny k 5. pohraniční brigádě v Chebu a ke 12. brigádě v Plané u Mariánských Lázní. K 9. domažlické brigádě, k 15. brigádě v Českých Budějovicích a k 7. v Sušici odjel s kolegy zástupce velitele PS pro věci technické pplk. Eduard Keller, do Znojma k 4. brigádě příslušník politického oddělení VPS pplk. Petr Soga a do Bratislavy k 11. brigádě náčelník skupiny oddělení bojové přípravy pplk. Josef Votruba.

Instruktáž na brigádách se dělila na dvě části. První, byla určena plénu velitelství jednotky a obsahovala v podstatě politické informace o situaci v Československu, o situaci v Praze a na VPS, část druhou si mohli vyslechnout pouze velitel brigády a jeho zástupce pro věci politické, popř. náčelník štábu. Byla utajená a vedl ji velitel výjezdové skupiny. Během ní přednesl pokyny k případným požadavkům o převedení přes státní hranice. Instruktáž měla prakticky stejný obsah jako informace předaná dříve telefonicky. V případě vznesení žádosti na propuštění přes státní hranici měl velitel brigády její oprávněnost ověřit na územním Krajském výboru KSČ (dále jen KV KSČ), nahlásit ji veliteli PS a převedení uskutečnit výhradně s jeho souhlasem.[23]

Výjezdové skupiny se ještě tentýž den vrátily zpět a jejich velitelé oznámili Peprnému splnění rozkazu, velitelství brigád měla za úkol přenést instrukce na podřízené pohraniční jednotky – pohraniční roty, popř. výcvikové a zabezpečovací jednotky. Vzhledem k vzrušené vnitropolitické situaci nevydal velitel úkoly písemně, „nosiči informací" se tedy stali lidé a tato skutečnost se pak projevila ve výsledné podobě informace, která se dostala až na nejnižší článek.

20 ▶ ABS, f. Vyšetřovací spisy, a. č. V-24258 MV, s. 135, 198 a 203.
21 ▶ Tamtéž, s. 136.
22 ▶ Tamtéž, s. 282.
23 ▶ Tamtéž, s. 198.

Přednášející informace při příjmu „zpracovali“ a pak již poněkud upravené (při vlastní instruktáži např. kladli důraz na určité věci a jiné téměř opomíjeli, ať již z důvodu, že je nepovažovali za důležité, nebo proto, že se obávali možných následků v případě změny politické situace) předávali dále. Tento proces „zpracování informace“ se udál na stupni velitel PS – výjezdové skupiny, výjezdové skupiny – velitelství brigád a velitelství brigád – velitelé pohraničních rot, popř. velitelé výcvikových a zabezpečovacích jednotek (ti měli při školení zakázáno dělat si poznámky,[24] nebo je museli vzápětí zničit). Tak došlo zřejmě k efektu „tiché pošty,“ jež původní rozkazy zkreslila. Instruktáž navíc nebyla vyčerpávajícím návodem pro řešení vypjatých a nezvyklých situací vzniklých v posrpnových událostech. Při řešení složitých a neznámých problémů se tak u podřízených jednotek otevřel prostor pro improvizaci jak v duchu postojů přenesených z Prahy, tak i vlastních politických názorů.

Nekonkrétnost rozkazů, špatný stav spojení, vypjatá politická situace, obavy o existenci, politické postoje a angažovanost, osobní statečnost, příklad velících důstojníků nebo dokonce jejich přímé rozkazy,[25] to je jen několik z určujících faktorů, jež poté měly vliv v posrpnovém období roku 1968 na činnost příslušníků PS všech stupňů reagujících na konkrétní události. Souběžně s pokyny z velitelství sehrály velkou roli i regionální státní a stranické orgány, které se snažily ve spolupráci s dislokovanou jednotkou PS řešit i nestandardní situace. Nelze opomíjet skutečnost, že v tomto případě hrály velkou roli i osobní vztahy mezi civilními funkcionáři a veliteli PS. Pokyny z Velitelství otevřely dveře požadavkům místních činovníků a dokonce i „prostým“ občanům.

Někdejší velitel českobudějovické pohraniční brigády plk. Jindřich Rubáš uvedl, že o vytvoření přechodového kanálu ho požádal tajemník KV KSČ Miroslav Žižka. S obdobným požadavkem se obrátil na velitele znojemské brigády komisař obrany Okresního výboru (dále jen OV) KSČ Znojmo s tím, že to je přání KV KSČ Brno.[26] Převedení televizních pracovníků z vysílače Kleť (viz dále) vyjednával s funkcionáři PS její bývalý příslušník, později bezpečnostní referent Okresního národního výboru v Českém Krumlově František Vondrys na pokyn tajemníka Okresního národního výboru.[27]

Ačkoliv VKR i dočasně „zasáhlo“ vzepjaté vlastenecké cítění spojené s odporem proti vstupu vojsk Varšavské smlouvy, monitorování ozbrojených jednotek jí svěřených do „ochrany“ neustalo ani po srpnu, ani v období následujícím.

24 ▶ Tamtéž, s. 336.
25 ▶ ABS, f. A-30/1, inv. j. 385, s. 2–3.
26 ▶ ABS, f. Vyšetřovací spisy, a. č. V-24258 MV, s. 186.
27 ▶ Tamtéž, s. 332, 334 a 409.

Z jejího pohledu „negativní“ jevy spojené s protisovětskými postoji a s aktivním odporem pohraničníků proti invazi lze typologicky rozdělit do několika skupin:

- zneužití služebních prostředků (radiostanic, reprodukčních zařízení)
- příprava záložních velitelských stanovišť
- zkreslování počtů zdařilých pokusů o překročení hranic
- propouštění zadržených osob v hraničním pásmu bez dalšího postihu zpět do vnitrozemí
- ukrývání zbraní
- příprava tzv. „převodových kanálů“ přes státní hranici, ukrývaní osob v pohraničních objektech a převádění osob přes státní hranici
- dezerce příslušníků PS a následné vyzrazení utajovaných skutečností protivníkovi.

Zneužití služebních prostředků

Obecně lze konstatovat, že použití služebních prostředků, v našem případě reprodukčních tiskařských zařízení nebo radiostanic, sloužilo k tomu, aby nejen pohraničníci, ale i civilisté byli informováni o vnitroútvarovém dění a o postojích PS k invazi. Prostředky dále posloužily k tomu, aby PS ve spolupráci s pracovníky Československého rozhlasu zabezpečila nezávislé informování o politickém dění v republice v případě přerušení oficiálního vysílání. V několika případech pomohla PS tlumočit politické prohlášení regionálních orgánů KSČ a použila své komunikační prostředky pro výzvy civilnímu obyvatelstvu k neposlušnosti vůči okupantům. VKR zaznamenala dokonce náznak „radiového boje“ – vysílačka PS rušila radiové spojení sovětských jednotek a vysílání rozhlasové stanice VLTAVA provozované okupanty.

Podnět k této činnosti nevzešel z výše zmíněné instruktáže pražského velitelství, ale byl výsledkem spontánních občanských postojů příslušníků PS zařazených v nejrůznějších funkcích.

VKR zaznamenala následující konkrétní případy:

1. Velitel českobudějovické brigády PS plk. Jindřich Rubáš vydal v srpnových dnech roku 1968 pokyn k podpoře Československého rozhlasu v Českých Budějovicích. S pracovníky rozhlasu spolupracoval na zabezpečení vysílání v případě jeho obsazení cizími vojsky spojovací náčelník českobudějovické brigády pplk. Zdeněk Pelc, dále velitel spojovací čety mjr. Jindřich Rauer a důstojníci spojení mjr. Karel Sokol a mjr. Karel Sborník. Zmínění důstojníci připravili k náhradnímu vysílání radiostanici SS-1000 v budově spojovací roty brigády. Dále rozhlasovému technikovi zapůjčili pro potřeby ilegálního studia dvě směrové stanice RDM-61.[28]

28▶ ABS, f. A-30/1, inv. j. 385, s. 25.

2. Velitel spojovací čety 15. pohraniční brigády npor. Jan Kotyka v srpnu 1968 denně rušil radiové spojení sovětských vojsk, této činnosti učinil přítrž až přímý zásah velitele příslušné sovětské jednotky.
3. Příslušník výcvikového praporu PS Tisová kpt. Josef Vodička ze sestavy plánské brigády ve dnech 22.–24. 8. radiostanicí školního praporu SS-1000 pětkrát denně vysílal zprávy OV KSČ Sokolov. Touto vysílačkou rovněž rušil relace prookupantské rozhlasové stanice VLTAVA a prostřednictvím spojovací techniky praporu přednesl k nově nastoupivším vojákům výzvu, aby si pozorně přečetli text vojenské přísahy a rozvážili, co podepisují. Reagoval tak na pasáž, v níž se slibuje věrnost Sovětskému svazu a spojencům z Varšavské smlouvy.
4. Příslušníci politického oddělení znojemské brigády PS se souhlasem svého náčelníka pplk. Jana Dočekala objížděli skříňovým nákladním vozem opatřeným reproduktory (radiovůz BOUŘE) příhraniční obce a vyzývali civilní obyvatele, aby okupačním jednotkám neposkytovali žádnou pomoc (opis obdobné relace politického oddělení 4. brigády PS je v Příloze č. 1).
5. Radiovozu BOUŘE po tři dny využívali k vysílání i pracovníci politického oddělení bratislavské brigády. Nejprve umožnili zaměstnanci Domu osvěty v Bratislavě Kopčovi a neznámému občanovi, aby vyzývali obyvatele Bratislavy k akcím proti spojeneckým vojskům, načež Sověti zablokovali některé ulice v centru slovenské metropole, a dočasně tak zabránili vysílání. Po stažení vojsk ze středu města předjela BOUŘE před Městský výbor KSS a posádka vozu dovolila, aby z něj dva pracovníci výboru odvysílali protisovětskou výzvu Městského výboru KSS, krátce poté se Sovětská armáda vrátila do města a řidič BOUŘE (praporčík z povolání) odmítl dále jezdit. Za tuto akci jej náčelník politického oddělení pplk. Miroslav Vojtěch odměnil peněžitým darem.
6. Dne 22. 8. přijela k jednání na velitelství domažlické brigády delegace sovětských důstojníků. Po jejich příjezdu k nim zástupce náčelníka politického oddělení pronesl z BOUŘE projev v ruštině, v němž je mj. informoval, že v Československu neprobíhá žádná kontrarevoluce a neexistuje důvod pro jejich ozbrojený zásah.[29]
7. Přípravu radiových stanic SS-1000 k vysílání zaznamenali příslušníci VKR u chebské brigády, kde učinili kroky k její instalaci v podniku HDB Cheb. Podobný případ zaznamenali i u bratislavského svazku.

29 ▶ VÚA-VHA, f. MNO r. 1970, sign. 31/1/2, k. č. 31, Zpráva HS VKR k srpnovým dnům 1968 (Zpráva o případech zneužití sil a prostředků ČSLA v srpnových dnech 1968), 6. 1. 1970, s. 25–27. ABS, f. A-30/1, inv. j. 385, s. 25.

Zde vyvezli radiovou stanici do podniku Slovnaft, aby byla i s obsluhou k dispozici orgánům KSS. V obou případech nedošlo k jejich použití a radiové stanice se vrátily zpět do kasáren, aby nepadly do rukou okupantů.[30]

8. VPS vydalo po srpnu 1968 čtyři zvláštní čísla časopisu Stráž vlasti po 1000 výtiscích, časopisy se tiskly na kovolisech určených k vydávání služebních pomůcek. V jejich obsahu, zaměřeném proti vstupu spojeneckých vojsk do ČSSR, např. vyzdvihovali vojáky, kteří se k spojeneckým vojákům z pohledu VKR „nesprávně chovali." Výtisky se kolportovaly po Praze a po pražských podnicích služebními vozy. Redakcí Stráže vlasti byly dále rozšiřovány letáky s podobným obsahem, např. leták, jenž označoval za zrádce náčelníka agenturně operativního oddělení VPS plk. Františka Častulíka, považovaného za hlavního prosovětského exponenta v srpnu 1968 na VPS. Plakáty a protisovětská hesla z dílny politického oddělení zdobily především prostory Velitelství PS, jejich tvůrci čerpali zejména z Haškova Švejka, jehož parafrázované výroky zesměšňovaly invazní vojska.[31]
9. Z tiskárny politického oddělení znojemské pohraniční brigády vyšla ve formě letáku výzva Všem pohraničním rotám, jejíž obsah vyhodnotila VKR jako protisovětský, a dále leták v ruštině určený pro sovětské vojáky dislokované na jižní Moravě. V něm autoři vysvětlovali, že sovětští vojáci byli zneužiti k okupaci, při níž se střílí do dětí apod. Tyto letáky odesílali na pohraniční roty, aby je z nich rozšiřovali mezi sovětské vojáky.[32] Obdobné letáky vytiskli a kolportovali i příslušníci politického oddělení bratislavské brigády. Podíleli se na tom instruktoři stranickopolitické práce mjr. Jaroslav Zdichlavský a mjr. Miroslav Švorčík, zástupce náčelníka klubu ppor. základní služby Ivan Melicharčík a důstojník zbrojní skupiny Julius Frydrych[33] (příklady letáků a dalších textů z tohoto období jsou v Příloze č. 2).
10. U výcvikového praporu v Jemnici vznikla redakční rada časopisu Svoboda, na jehož vydávání se mj. podílel propagandista praporu mjr. Josef Kalina a zástupce velitele praporu pro věci politické mjr. Oldřich Dojeský. Časopis údajně obsahoval řadu protisovětských článků a distribuoval se i do civilního sektoru.[34]

30 ▶ Tamtéž, s. 36.
31 ▶ Tamtéž, s. 47–48.
32 ▶ Tamtéž, s. 48.
33 ▶ Tamtéž, s. 49.
34 ▶ Tamtéž, s. 48. Další případy zneužití služebních prostředků uvádí Vaněk v citovaném článku na s. 183.

Příprava záložních velitelských stanovišť

Velení PS v čele s genmjr. Peprným se důvodně obávalo, že okupační vojska budou usilovat o převzetí ostrahy hranic do vlastních rukou. V situaci, kdyby okupační síly začaly podnikat kroky tímto směrem, obdržely podřízené brigády doporučení podniknout protiopatření, ovšem za předpokladu, že nedojde k incidentu s cizími ozbrojenými jednotkami. Pohraniční útvary neměly v žádném případě dopustit vlastní odzbrojení, a pokud by na něj došlo, dostaly za úkol bezprostředně informovat nadřízené stupně velení a vysvětlovat okupantům, že zbraně složit nemohou. Sověti se pokusili odzbrojit např. pohraniční rotu Dubina chebské sestavy[35] a výcvikovou jednotku v Grabštejně, jednalo se však o ojedinělé excesy.

Za všech okolností měly brigády vzápětí po invazi zajistit nepřetržité spojení s podřízenými jednotkami. Doporučeným prostředkem pro zajištění trvalého spojení a velení podřízenými útvarům na všech stupních se stalo zaujetí náhradního velitelského stanoviště, z něhož by pokračovalo řízení ostrahy hranic. Žádoucí z důvodu utajení bylo jeho umístění jinde než podle původních plánů bojové pohotovosti. Tento krok se ukázal jako nikterak jednoduchý, protože předpokládal naprosto funkční spojovací linky, radiové spojení a zabezpečení po stránce materiální i obranné.

VKR zjistila přípravu záložních velitelských stanovišť v těchto případech:

1. VPS organizovalo přesun do objektu učňovského střediska dolu Nosek kladenského revíru. Pro službu na záložním velitelském stanovišti zabezpečil náčelník operačního oddělení PS plk. Karel Ryšavý třicet příslušníků VPS. Na přípravě stanoviště přímo v objektu se dále podíleli podplukovníci Jaroslav Chronek, Zdeněk Kužel, František Lamač a Karel Diviš. Na přístupové komunikace vyjely dvě radiostanice, jejichž obsluhy měly za úkol hlásit případný pohyb nepřátelských sil ke stanovišti. Opatření směřující k zaujetí záložního velitelského stanoviště byla zrušena po návratu československých vládních představitelů z moskevské internace.[36]
2. Předběžné kroky pro případ obsazení velitelství 4. znojemské brigády cizími vojsky podnikl i štáb zmíněné brigády. Vybraní příslušníci dostali 25. 8. rozkaz, aby se na vyhlášení hesla LÍPA přesunuli do prostoru Podmolí a Devět mlýnů a vytvořili zde záložní velitelské stanoviště, které by nahradilo velitelství stávající. Do prostoru záložních stanovišť přesunul zástupce velitele pro týl potřebný materiál, po-

35 ▶ ABS, f. Vyšetřovací spisy, a. č. V-24258 MV, s. 632.
36 ▶ ABS, f. A-30/1, inv. j. 385, s. 51.

honné hmoty, proviant, munici, apod. K obsazení nového velitelství však nedošlo a celé opatření se zrušilo opět po 27. 8. s návratem vládních představitelů z Moskvy.[37]

3. Českobudějovická brigáda 26. 8. zřídila základ záložního velitelského stanoviště v prostoru Polná. Spojení zde zajišťovala obsluha radiové stanice SS-1000 pod velením kpt. Pazdery. Pohraničníci tady setrvali několik dní do zrušení stanoviště.[38]
4. Přípravy k zaujetí polního velitelského stanoviště podnikl rovněž výcvikový prapor v Dolním Žandově 5. chebské brigády. Stanoviště chystal velitel praporu mjr. Jaromír Vítek a důstojník operačního oddělení brigády mjr. Čech 25. 8. Jako nejvhodnější místo zvolili hlásku protiletadlového vojska Brtná. Z výcvikového praporu vybrali dva důstojníky a skupinu vojáků, jež dostali za úkol přesunout se utajeným způsobem nákladním automobilem na hlásku a nezbytný materiál na stanovišti přichystat. Zde strávili několik dní a po rozkazu mjr. Čecha se vrátili zpět do kasáren.[39]
5. Záložní velitelské stanoviště chystala i sušická brigáda, která si za jeho sídlo zvolila bývalou rotu Zámeček. K zaujetí stanoviště však nedošlo, vše zůstalo ve stadiu příprav.[40]

Zkreslování počtů zdařilých pokusů o překročení hranic

Obavy, že cizí vojska převezmou ostrahu hranic, se projevily u nejvyššího velení PS vzápětí po invazi. Proto jedním z bodů instruktáže pro velitelství pohraničních brigád bylo nařízení směřující k tomu, aby se invazním armádám nedala záminka k jejich obsazení. Velitel PS proto rozhodl neposkytovat žádné informace o počtu zadržených osob a počtu proniknutí nepovolaných osob do hraničního pásma či přes státní hranici a zachovávat kázeň při užívání telefonních či radiových prostředků, které byly odposlouchávány.

1. S tímto nařízením se po svém vypořádala českobudějovická brigáda. Její velení v čele s plk. Jindřichem Rubášem rozhodlo, že velitelé rot budou hlásit zdařilé útěky, tzv. „proryvy“, přes státní hranici kódovanou řečí. Každý proryv se totiž hlásil telefonicky prostřednictvím operačního dozorčího veliteli brigády. V případě zjištění zmíněného „proryvu“ měl velitel roty zahlásit na velitelství operačnímu dozorčímu např.: „Dva vojáci se vrátili z dovolené a v 15. hodin byli posláni

37 ▶ Tamtéž, s. 51–52. Tamtéž, f. Vyšetřovací spisy, a. č. V- 24258 MV, s. 183–187 a 221.
38 ▶ Tamtéž, f. A-30/1, inv. j. 385, s. 52.
39 ▶ Tamtéž, f. Vyšetřovací spisy, a. č. V-24258 MV, s. 692.
40 ▶ P. VANĚK, *Brigády* …, s. 182.

do služby k hraničnímu mezníku 20/3.“ Takto podané hlášení ve skutečnosti znamenalo, že u jednotky došlo k ilegálnímu přechodu přes hranice, přechod uskutečnily 2 osoby v 15 hodin u hraničního mezníku (dále též HM) 20/3. Velitelé pohraničních rot zároveň dostali pravomoc proryvy prošetřit (dosud tak činily pouze orgány velitelství pohraniční brigády), pokud se orgány z brigády odmítly k případu, např. pro velkou zaneprázdněnost, dostavit. Velení brigády hlášený případ zanalyzovalo, a pokud se jednalo o „proryv“ nezaviněný pohraniční rotou, tzn. že „narušiteli“ se podařilo přejít mimo „hlavní směr“ – tam kde nebyly postaveny hlídky – případ do Prahy nehlásilo a veliteli pohraniční roty pak přikázalo, aby záznam o narušení hranice vymazal z pohraniční knihy.[41]

2. U chebské brigády vydal velitel rozhodnutí, v němž zakázal osoby zadržené pro pokus o přechod hranic vozit na jednotku. Velitelé rot dostali za úkol zadržené osoby vyslechnout v terénu, zjistit jejich osobní údaje, rozmluvit jim jejich úmysl emigrovat a případ telefonicky nahlásit veliteli brigády, náčelníkovi štábu nebo zástupci velitele pro věci politické, kteří rozhodnou o dalším postupu. U roty vyčlenit hotovostního řidiče vázáného mlčenlivostí, jenž zadržené osoby po rozhodnutí odpovědných funkcionářů odvážel do Chebu a tam většinou propouštěl.[42]

Propouštění zadržených osob v hraničním pásmu bez dalšího postihu zpět do vnitrozemí

Invaze armád Varšavské smlouvy uvedla do pohybu velké množství občanů, kteří na událost reagovali pokusem o útěk. Ke státní hranici přijížděli mnohdy celé rodiny, jež požadovaly po pohraničnících propuštění přes hranice. Bezprostředně po 21. 8. se sice PS snažila vystupovat tak, aby neperzekuovala vlastní občany, na druhou stranu však nechtěla a nemohla popřít podstatu své existence a otevřít nebo pootevřít hranice. Bránily jí v tom rovněž obavy, že by uvolněním pohraničního režimu dala záminku k převzetí ostrahy hranic okupačními vojsky.

41 ▶ ABS, f. Vyšetřovací spisy, a. č. V-24258 MV, s. 171–175.
Šifra o vojácích navrátivších se z dovolenky kryjící proryvy se hned spolehlivě nedostala ke všem zúčastněným, takže v jednom případě, když velitel roty hlásil operačnímu dozorčímu návrat vojáka z dovolenky (což se přirozeně normálně nedělalo), operační dozorčí si myslel, že je velitel roty opilý už v ranních hodinách a patřičně to komentoval, naopak velitel roty obviňoval dozorčího, že nemístně žertuje v tak pohnuté době. In: tamtéž, s. 120.

42 ▶ Tamtéž, s. 669–670. Podle vyjádření zástupce velitele roty Pomezí, jenž bezprostředně po invazi zastupoval velitele roty, vyslechl v tomto období asi 20 zadržených osob, které následně odvezl do Chebu a propustil.

„Tlak“ na pohraničníky ze strany Čechoslováků požadujících propuštění do Rakouska či Bavorska byl značný. Pražské velitelství proto reagovalo instrukcemi, aby se československé osoby zadržené u hranic posílaly zpět do vnitrozemí, aniž by se předávaly, tak jako dosud, orgánům Sboru národní bezpečnosti, jež je dále stíhaly za pokus o nedovolené opuštění republiky. Zadrženým osobám pohraničníci před jejich propuštěním měli vysvětlovat, že situace není adekvátní jejich snahám o radikální řešení. Zmíněný postup se vztahoval pouze na občany Československa, neplatil pro osoby přicházející ze zahraničí, cizí státní příslušníky (např. PLR a NDR, kteří se pokoušeli přes Československo utéci na Západ), na osoby s kriminální minulostí a na stoupence nekomunistické opozice.

Pohraničníci byli zároveň vyzváni k tomu, aby zbraně a služební psy používali při zásazích s maximální rozvahou tak, aby nedošlo ke zbytečným zraněním nebo k úmrtím.[43]

Aplikace tohoto nařízení se lišila útvar od útvaru, např. u sušické brigády se doporučovalo přenést těžiště ostrahy do týlu jednotek, na okraj hraničního pásma s cílem zamezit vstup osob do blízkosti hranic.[44] Zpět do vnitrozemí se většinou vracely osoby zadržené ještě před ženijním zátarasem nebo osoby, jež na pohraniční rotě žádaly umožnění odchodu. Při zadržení v terénu nebo za ostnatými dráty se s osobami někde nakládalo jako před srpnem 1968, tzn., předávaly se orgánům SNB.[45]

Údajně byly takto od hranic bez postihu vráceny stovky osob.[46] Přesné číslo není k dispozici, neboť osoby vrácené do vnitrozemí se většinou prakticky neevidovaly,[47] bývalý velitel PS odhaduje, že „v srpnových dnech a krátce po nich“ se od hranic takto vrátilo 1500 osob a 500 jich bylo předáno orgánům vnitra.[48] Dlužno říci, že tato liberální praxe na hranicích netrvala příliš dlouho, zakrátko se pohraniční režim opět vrátil do svých starých kolejí.[49]

43 ▶ Tamtéž, s. 232 a 237.
44 ▶ Tamtéž, s. 271.
45 ▶ Tamtéž, s. 147 a 171.
46 ▶ ABS, f. A-30/1, inv. j. 385, s. 72.
47 ▶ ABS, f. Vyšetřovací spisy, a. č. V-24258 MV, s. 913.
48 ▶ Tamtéž, s. 619.
49 ▶ ABS, f. A-30/1, inv. j. 385, s. 70. Podle VKR jenom od chebské brigády bylo bez postihu odesláno do vnitrozemí 108 osob.

Příprava tzv. „převodových kanálů“ přes státní hranici

Pro VKR se vytváření kanálů přes hranice a převody osob staly nejzávažnějšími skutky posrpnového období, charakterizuje je jako přímou zradu myšlenek socialismu a krajní hranici protisovětské činnosti.[50] Iniciativa vzešla z nejvyšších míst velení PS, které otevřelo dveře k převádění osob výše zmíněnou instruktáží. Podle ní měli velitelé brigád v případě požadavku na převedení osoby ověřit, zda žádost přichází opravdu ze stranických kruhů, požadavek hlásit veliteli brigády a vyčkat na jeho stanovisko. Svou roli však sehrály i vazby funkcionářů velitelství brigád na regionální představitele KSČ a osobní politický postoj velitelů brigád. Snad proto došlo (podle dostupných pramenů) k převedení osob přes hranice příslušníky PS jen u českobudějovické a u sušické brigády. Příprava přechodových kanálů se uskutečnila u chebské a u českobudějovické brigády.[51] Přechodové kanály měly zajistit bezpečné převedení chráněné osoby do zahraničí bez rizika, že bude zatčena cizími vojsky na obsazeném hraničním přechodu.

1. Pravděpodobně 23. 8. se telefonicky obrátil tajemník KV KSČ Miroslav Žižka na velitele 15. českobudějovické brigády PS plk. Jindřicha Rubáše. Odvolal se na pověření ÚV KSČ, s tím, že v důsledku složité situace v Praze připravuje scénáře pro případ, že by došlo k zatýkání funkcionářů KSČ. Proto ho žádá o vytvoření bezpečného přechodového koridoru v blízkosti Jindřichova Hradce, aby mohli ohrožení funkcionáři (jež nejmenoval) bezpečně odejít do Rakouska mimo hraniční přechody, jež nebyly bezpečné. S tímto požadavkem seznámil velitel brigády náčelníka oddělení VKR při 15. brigádě a náčelníka agenturně operativního oddělení mjr. Stanislava Koláře, jemuž uložil, aby provedl průzkum v prostoru Nové Bystřice a vyhledal prostor vhodný pro vytvoření přechodového kanálu. Současně měl zjistit, zda se skutečně v Jindřichově Hradci shromažďují lidé čekající na převedení přes hranice.

   O vlastní průzkum terénu se postarali pracovníci agenturně operativního oddělení 25. 8. Vhodný prostor, který by se nenacházel v blízkosti žádné jednotky PS a kde se dalo na hranice dojet osobním automobilem, našli v prostoru bývalé roty PS Romava. U pohraničního útvaru v Nové Bystřici byl připravený pplk. Kvídera z velitelství brigády, jenž zde mj. koordinoval činnost pohraničních jednotek v oblasti bývalého praporu PS. U něho se měly hlásit osoby určené pro

50 ▶ Tamtéž, s. 67.

51 ▶ Právě velitel sušické brigády plk. Pokorný se veřejně vzdal členství ve Svazu československo-sovětského přátelství a veřejně se vzdal čestného odznaku.

přechod hranice a právě on by, společně s příslušníkem bystřického útvaru mjr. Píchou, zajišťoval jejich faktické převedení přes hranice. Mezitím, co příslušníci agenturně operativního oddělení prováděli průzkum u Nové Bystřice, ověřoval Rubáš Žižkův požadavek (Žižka to o dva roky později při vyšetřování zapřel)[52] u krajského náčelníka SNB plk. Pohanky. Po jeho ujištění, že o žádném podobném nařízení neví, po hlášení svého podřízeného Koláře z Jindřichova Hradce, že o akci se téměř veřejně hovoří na OV KSČ a Okresním oddělení SNB a po jeho sdělení, že se v Jindřichově Hradci místo funkcionářů KSČ shromažďuje „obyčejná chamraď,"[53] dal rozkaz k zastavení celé akce. Rubáš údajně akci dodatečně nahlásil Peprnému v září 1968 na shromáždění velitelů PS s tím, že přes koridor nikdo do Rakouska pomocí PS nepřešel.[54]

2. Převodové kanály připravovali rovněž příslušníci PS u 5. chebské brigády. Oproti českobudějovické brigádě se za rozhodnutím skrývala pouze instruktáž z pražského VPS a nikoliv požadavky regionálního tajemníka, když předtím podobné požadavky od místních orgánů, ale i od nižších důstojníků, nejvyšší velení brigády odráželo.[55] Úkoly vyplývající z porady s pražskou výjezdovou skupinou tlumočilo velení brigády velitelům pohraničních rot. Na schůzi zazněla možnost, že se PS bude podílet na ochraně osob ohrožených cizími vojsky tím, že jim umožní úkryt na rotách PS,[56] popř. za drátěným zátarasem, nebo jim umožní přímo odchod do Bavorska. Dát rozkaz k převozu osoby za hranice si vyhradili velitel brigády, náčelník politického oddělení nebo náčelník štábu, přičemž se nemuselo jednat pouze o osoby, ale i např. o tiskoviny a jiný materiál.[57]

   Převodové kanály měly sloužit nejen pro funkcionáře stranických a správních orgánů, ale také pro rodinné příslušníky pohraničníků z povolání. Za tímto rozhodnutím stála zvěst, že mj. v Chebu a v Aši kdosi označuje domovní zvonky vytipovaných osob jako znamení pro zatýkání československých občanů cizími armádami.[58] V případě hrozícího nebezpečí by důstojníci PS z pohraničních rot soustředili

52 ▶ ABS, f. Vyšetřovací spisy, a. č. 24258 MV, s. 334.
53 ▶ Tamtéž. Proti zamýšlené akci se stavěl i náčelník Okresního oddělení VB Trnka, s nímž Kolář celou věc konzultoval.
54 ▶ Tamtéž, s. 333–334.
55 ▶ Tamtéž, s. 281–282.
56 ▶ Tamtéž, s. 651.
57 ▶ Tamtéž, s. 951.
58 ▶ Tamtéž, s. 643 a 675.

své rodinné příslušníky na rotách Žďár, Selb a v dalších rotách bývalého ašského praporu, odkud by se v případě ohrožení přesunuli do ašské porcelánky a odtud po soustředění bezpečně odešli do Bavorska.[59]
Další přechodový kanál pro rodinné příslušníky funkcionářů PS a stranických a správních orgánů vznikl v prostoru vodárny (HM 17)[60] v úseku roty Krásná u Aše. I zde se měli shromáždit v případě nebezpečí a PS by zajistila jejich bezpečný přechod do Bavorska.[61]
Pro tento případ, ale i kvůli zajištění chráněné osoby předané prostřednictvím velitelství PS, vyčlenili u zmíněné jednotky obrněný transportér s řidičem, který byl o svém úkolu zavázán mlčet.[62]
K soustředění rodinných příslušníků u jednotek nebo na shromažd'ištích ovšem nikdy nedošlo, stejně tak v úseku chebské brigády pohraničníci nepřevedli žádné osoby do Bavorska.

Ukrývání osob v pohraničních objektech

Jedním ze způsobů, jak se PS podílela na ochraně osob před cizími vojsky, bylo dočasné ukrývání osob v pohraničních objektech. Dokumenty hovoří o skrývání osob v několika případech u sušické a českobudějovické brigády. Ukrývání osob vzešlo z iniciativy velení brigád (v duchu instruktáže VPS o možnosti propustit přes hranice osobu, jíž hrozí pronásledování), tento rozkaz pak přenesli, spolu s dalšími body, na velitele rot.

1. V odpoledních hodinách 26. nebo 27. 8. dorazil na pohraniční rotu Prášily velitel sušické brigády plk. Pokorný a jeho zástupce pro věci politické pplk. Kopis. Společně s nimi přijel civilista, jehož veliteli roty mjr. Václavu Kurzweilovi představili jako Ing. Tůmu. Mezi čtyřma očima sdělil Kopis Kurzweilovi, že Tůma patří mezi osoby, kterým poskytuje PS ochranu. Současně mu rozkázal, aby Ing. Tůmu ubytoval na rotě mimo příslušníky základní služby a zařídil jeho stravování a ošacení pohraničním stejnokrojem. V rozkaze velitele roty ho pak měl na rotu uvést jako povolaného záložníka. Kopis dále řekl veliteli roty, že za Tůmu odpovídá „svým krkem", zároveň mu sdělil, že v případě zhoršení situace má vyvést rotu za drátěný zátaras do bažin a Tůmu převést do Německa.[63] Další den po ubytování Tůmy dostal Kurzweil rozkaz dostavit se do prostoru Srní a očekávat

59 ▶ Tamtéž, s. 664.
60 ▶ Tamtéž, s. 629.
61 ▶ Tamtéž, s. 626.
62 ▶ Tamtéž, s. 629.
63 ▶ Tamtéž, s. 261. Tato část rozkazu se Kurzweilovi nelíbila, když se však proti tomu ohradil, vysloužil si od Kopise označení, že je trouba.

příjezd druhé chráněné osoby. Na místo přijel vozem pplk. Jiřík z velitelství brigády a na silnici za Srním mu předal člověka, jehož mu představil jako Josefa Černého z Rožmitálu, jenž se skrýval po své účasti na XIV. sjezdu KSČ.[64] I jeho coby „záložáka" Kurzweil vybavil stejnokrojem a ubytoval společně s Tůmou. Tůma zůstal na rotě přibližně 4 dny, Černý o dva dny déle. Společně pouze poslouchali rozhlas a vyčkávali. Tůmu odvezl zpět pplk. Kopis, pro Černého přijel vůz s příbramskou poznávací značkou, který si telefonicky vyžádal.[65]

2. V srpnových dnech roku 1968 se obrátil na velitelství sušické brigády zástupce patronátního závodu ČZM Strakonice Kolesa s žádostí o poskytnutí úkrytu pro ekonomického náměstka Říhu a předsedu celozávodního výboru KSČ Koubka. Velitel brigády dal pokyn k jejich ubytování na 5. a 6. rotě, kde se ukrývali přibližně 2 dny. Poté odjeli osobním vozem zpět do Strakonic.[66]
3. Dne 21. 8. skupina sedmi občanů z Nýrska (mj. občané Antonín Miklík a Jiří Burghauder, společně s vojákem z povolání kpt. Václavem Truhlářem z janovické posádky a s propagandistou domažlického výcvikového praporu PS v záloze ppor. Janem Lomickým) společně sestrojila amatérskou vysílačku, která vysílala ze soukromého bytu. Obsah jejich vysílání není znám, ale vzhledem k tomu, že po příchodu sovětských vojsk do města obsluha vysílání ukončila a začala hledat náhradní prostory, jednalo se zřejmě o nezávislé, protiokupačně zaměřené vysílání nebo o přenos oficiálního rozhlasu. Jeden z radioamatérů, zaměstnanec opravny televizních přijímačů (snad Miklík), oslovil příslušníky PS Zadní Chalupy, ti však umístění vysílačky ve svém objektu nedovolili. Se stejnou žádostí se pak obrátil na velitele 3. roty sušické brigády mjr. Vidláka, jenž ji tlumočil svým nadřízeným. Velitel brigády pověřil svého zástupce pro věci politické pplk. Kopise, aby „pracovníkům rozhlasu" (jak se mylně domníval) vyšel vstříc. Příslušníci PS mjr. Nevřala, pplk. Soušek a pplk. Kopis rozhodli umístit vysílač na retranslační stanici v místě zvaném Rozvodí, v úseku 1. roty Černé jezero sušické brigády. Kopis a Pokorný rovněž zajistili pro 3 muže, jež měli vysílačku provozovat, stravování, ošacení, ochranu a veškerou pomoc z pohraniční roty, včetně potřebných

64 ▶ Tamtéž, s. 241.
65 ▶ Tamtéž, s. 262.
66 ▶ Tamtéž, s. 338–339.

radiosoučástek. Muži používali svá dvě osobní auta zamaskovaná u vysílače. Nedaleko něj si rovněž postavili stan a dostali k dispozici klíč od blízké chaty.

Dne 22. 8. mezi 22.00–23.00 hod. poprvé vysílali a ohlásili se jako Svobodný vysílač ŠUMAVA. Pohraničníci na stanovené vlně kontrolovali jeho slyšitelnost, avšak vysílání nebylo konkrétní, obsahovalo údajně jen „čísla a několik vět."[67]

PS ukončila jejich působení na Rozvodí až 26. 8. Ačkoli měli muži zakázáno vzdalovat se ze stanice, požádali hlídku, aby jim otevřela vrata v signální stěně. Když prošli, zahlásila hlídka jejich odchod veliteli roty. Velitel 1. roty společně s velitelem 2. roty poté provedli obsazení státní hranice a muže v její blízkosti zadrželi. I když ti úmysl překročit ilegálně hranici popřeli, pohraničníci je vykázali ze svého úseku zpět do Nýrska.[68] (Současná podoba chaty, kterou měli k dispozici od PS a podoba vysílače na Rozvodí je v příloze č. 3.)

Ukrývání zbraní

Podle dochovaných záznamů došlo k ukrývání zbraní před cizími vojsky u pohraniční roty Krásná u Aše pod velením mjr. Kolčavy ze sestavy 5. chebské brigády. V reakci na zprávy o odzbrojení jednotky PS Dubina invazními armádami a o pokusu odzbrojit výcvikové středisko Grabštejn rozhodl velitel roty o ukrytí zbrojního materiálu, tak aby zůstal k dispozici v případě, že by k podobnému excesu ze strany okupačních vojsk došlo i u jeho jednotky. Rota vyčlenila zbraně mimo evidenci (!) a po dohodě je odvezla k tchánovi jednoho z funkcionářů roty Sušánkovi, žijícímu na okraji obce Krásná. Zde je schovali pod seno do stodoly na zahradě. Konkrétně se jednalo o lehký kulomet, 5 samopalů vz. 58, odstřelovací pušku, 10 granátů, dva truhlíky se střelivem a radiostanici R-105. Do staré studny dalšího z pohraničníků údajně schoval velitel roty neevidované trhaviny. Mimo budovu roty se nestřežené zbraně a ostatní materiál nalézaly několik dní, po nichž velitel nařídil jejich opětovné uložení do zbrojního skladu jednotky.[69]

Převádění osob přes státní hranici

Jak jsem již výše zmínil, ochrana osob před perzekucí ze strany cizích vojsk převedením prostřednictvím PS do ciziny byla původně určena pouze

67 ▶ Tamtéž, s. 1172.
68 ▶ Tamtéž, s. 1171–1173.
69 ▶ Tamtéž, s. 633.

pro významné funkcionáře stranického a státního vedení, po přímém souhlasu velitele PS. Propuštění přes hranici mělo být dočasné, po uklidnění situace se osoba měla vrátit zpět do republiky. Zmínka, že VPS připouští tuto eventualitu, však otevřela prostor pro požadavky regionálních funkcionářů a občanů. Tím, že tuto instrukci nedal velitel písemně a předávala se ústní cestou, došlo k jejímu zkreslení, a tak příslušníci PS umožnili v několika případech přechod přes hranice osobám, aniž splňovaly původní podmínky.

1. Podle informací VKR dovolil velitel roty Dolní Silnice ze sestavy 7. sušické brigády pracovníkům Československé televize, aby převezli do Bavorska filmové materiály. Po jejich předání se stejnou cestou vrátili zpět.[70]
2. V srpnových dnech roku 1968 požádala příslušníky PS ze sestavy českobudějovické brigády o převedení do Rakouska manželka Josefa Smrkovského. Velitel brigády plk. Rubáš, se údajně radil s vedoucím tajemníkem KV KSČ Dubou, který Smrkovské po Rubášovi vzkázal, aby svoje rozhodnutí ještě zvážila vzhledem k postavení a k situaci svého manžela. Dříve, než ji se vzkazem dostihl funkcionář roty Krabonoš, propustili ji i s dětmi do Rakouska příslušníci hraničního přechodu Halamky.[71]
3. Příslušník 15. českobudějovické brigády kpt. Josef Čermák v srpnových dnech odvezl služebním vozem na hranice pracovníka českobudějovického studia Československého rozhlasu Dr. Emra a zajistil jeho propuštění do Rakouska přes hraniční přechod České Velenice, Emr údajně měl platné cestovními doklady. K emigraci se rozhodl po „kapitulaci" vládní delegace v Moskvě, kdy roztrhal veřejně stranickou legitimaci a prohlásil, že ji pošle prezidentu Svobodovi. Za tento skutek prý dostal v rozhlasu výpověď a zřejmě v obavách z možného pronásledování odešel do Rakouska,[72] po necelých 14 dnech se vrátil z emigrace zpět do Československa.
4. K velitelům rot sušické brigády se dostal rozkaz o propouštění osob za státní hranice v následující podobě: Je možné, že se na ně obrátí funkcionáři strany nebo signatáři 2000 slov, kteří se angažovali pro polednovou politiku, s žádostí o propuštění za hranice, neboť se obávají zatčení. V tomto případě posoudí každý velitel roty sám, zda osoba splňuje tato kritéria. Poskytne-li osoba slovní záruku, že se po

70 ▶ ABS, f. A-30/1, inv. j. 385, s. 70–71.
71 ▶ Tamtéž, s. 72.
72 ▶ Tamtéž. ABS, f. Vyšetřovací spisy, a. č. V-24258, s. 153.

uklidnění situace vrátí zase zpět, může velitel roty osobu za hranice propustit sám, popř. po konzultaci se zpravodajským orgánem sušické brigády mjr. Svobodou. Na velitele brigády se měli obracet, až poté, co by nedovedli případ rozhodnout ani se zpravodajskými orgány. O celé akci nesměl kromě velitele roty a zpravodajských orgánů nikdo jiný vědět. Po jejím provedení zahlásil velitel roty veliteli brigády telefonicky svoje jméno, ŠUMAVA (což bylo stanovené heslo označující převedení osoby) a číslo, kolik se převedlo osob. Současně si měl poznamenat jejich jména, která pak dodatečně předal veliteli brigády.[73]

Den po této instruktáži, pravděpodobně 26. nebo 27. 8., se na velitele pohraniční roty Zvonková obrátil pomocník PS Ladislav Pánský a řekl mu, že jej jeho známý společně s jedním mužem požádali o převedení do Rakouska, protože se obávají perzekuce za politickou činnost ve prospěch reforem. Pánský je ponechal u sebe v domě a odjel oba oznámit veliteli roty Zvonková mjr. Košťálovi. Tomu předběžně řekl, co se od profesora Právnické fakulty Univerzity Karlovy Bedřicha Rattingera (tak se muž představil) dozvěděl, prý je předválečným členem strany a současným členem ÚV KSČ a Městského výboru KSČ v Praze. Z titulu své funkce se dostal do rozporu s místním velitelem okupačních vojsk. Od svých stranických kolegů dostal důvěrnou zprávu, že jemu a jeho rodině hrozí zatčení, proto mu doporučili, aby opustil Prahu a uchýlil se do Rakouska, kde se má obrátit na kolegy z tamní komunistické strany. Po uklidnění situace se vrátí zpět, za hranice s ním půjde jeho manželka, vnučka a jeho student Komenda (dovedl ho k Pánskému) s manželkou i s dětmi. Druhý den za ním snad dodatečně přijede ještě Rattingerova dcera.

Po vyslechnutí Rattingera zavolal velitel roty Košťál zpravodajského důstojníka brigády mjr. Svobodu, jenž se rovněž dostavil k Pánskému do Bližší Lhoty. V rozhovoru se ho snažil přesvědčit, aby za hranice nejezdili a slíbil jim úkryt u jednotek PS, oni však trvali na svém a chtěli se v záporném případě obrátit na jinou jednotku.

Když pohraničníci viděli bezvýslednost svého přesvědčování, souhlasili s jejich převedením do Rakouska. Rattinger a jeho doprovod přenocoval u Pánského a následující den se podle dohody setkali v 8.00 hod. na silnici z Horní Plané do Pernetu. Svoboda přijel služebním gazem a společně se svým kolegou ze zpravodajského oddělení mjr. Mužíkem na smluveném místě naložili Rattingera, jeho manžel-

73 ▶ Tamtéž, s. 232–233.

ku, vnučku, manželský pár a jejich dvě malé děti.[74] Na křižovatce pod rotou Zvonková přistoupil mjr. Košťál, aby otevřel vrata zátarasu do prostoru bývalé celnice Zvonková – Sonnenwald.
Ještě před jejich propuštěním za hranice je pohraničníci žádali, aby v Rakousku nijak nepoškozovali zájmy republiky a po uklidnění situace se vrátili zpět. Příslušníkům Zollwache měli sdělit, že jim za hranice pomohli zaměstnanci lesů. Rattinger je před odchodem žádal, aby stejnou cestou propustili i jeho dceru s manželem vnučky, kteří zřejmě přijdou za nimi a předali jim vzkaz, že zbytek rodiny na ně čeká ve Vídni. Poté přešli hranice po cestě k rakouské celnici.[75]
Dcera Rattingera s manželem vnučky přijela tentýž den večer. I v tomto případě se Pánský obrátil na mjr. Košťála a ten znovu na mjr. Svobodu. Ten nerad a s výhradami,[76] souhlasil s jejich převodem do Rakouska. Tentokrát je k hranicím dovedl pouze velitel roty, Pánského informoval, tak jako v předchozím případě, že osoby ukryjí v pohraničních objektech. Služebním vozem je provezl drátěným zátarasem, poučil je obdobně, jako Rattingera a ukázal jim nejkratší cestu k hranici.

5. Další případ se udál u roty Březník sušické brigády. Tehdejšímu veliteli Jaroslavu Forcheimovi sdělil utajený rozkaz pplk. Husák ze sušického velitelství. Rozkaz zněl: V případě, že ho někdo požádá o ochranu před okupačními vojsky, ať již funkcionář nebo řadový občan, pohovorem zjistí, o koho se jedná, a když vyloučí, že se osoba snaží vyhnout postihu za kriminální činnost a hrozí jí postih za politickou činnost, umožní její odchod do Německa. Předtím se bude snažit úmysl rozmluvit s tím, že nabídne ochranu v objektu PS po nezbytně dlouhou dobu do uklidnění situace. Případ bude hlásit heslem Šumava (viz výše) a dodatečně sdělí jména propuštěných a místo přechodu.
Tentýž den po instruktáži odpoledne odjel velitel roty do Modravy, protože mu hlídka hlásila příjezd okupačních vojsk. Podle tehdy platného rozkazu s nimi měl navázat kontakt, avšak vojska Modravou pouze projela. Velitel roty se zdržel u hlídky, načež k němu přišla vedoucí místní prodejny, která mu řekla, že v hostinci jsou dva mladíci prohlašující, že v důsledku pronásledování musí utéci do zahra-

74 ▶ Tamtéž, s. 243. Pánský údajně zhruba po třech měsících od události potkal matku Komendové, od níž se dozvěděl, že její dcera s manželem a dětmi odešla do Rakouska. Po krátké době se vrátili zpět, ale jedno z dětí jim prý v Rakousku zemřelo.
75 ▶ Tamtéž, s. 259.
76 ▶ Tamtéž, s. 249. *„Zajel jsem do Volar za majorem Svobodou, informoval jsem ho o celé věci*[,] *a co mám dělat. On mi odpověděl, že se nedá již nic dělat a že když jsme tam pustili její rodinné příslušníky, že je pustíme také a v dalších případech se již angažovat nebudeme.“*

ničí, a místní opilý občan Hořejšek jim slibuje, že je do Německa převede. Forcheim se odmítl věcí zabývat a odjel zpět na rotu. Po chvíli za ním na rotu přijel na motocyklu občan Hořejšek, který se mu při rozhovoru přiznal, že dvěma mladíkům ukázal cestu k hranici, kde nestojí hlídka. Ani tehdy neudělal velitel roty žádné opatření, pouze pohrozil Hořejškovi, že se to již nesmí opakovat. Přibližně v 18.00 hod. vyrazila do terénu poplachová hlídka z roty Březník, aby vyjasnila příčinu vystřelení nástražného osvěcovadla. Tato hlídka oba mladíky zadržela. Při pohovoru velitel roty zjistil, že Karel Obermaier a Ferdinand Platil utekli z Prahy poté, co rozšiřovali protisovětské letáky a nyní jim prý za to hrozilo zatčení. Jeden z nich nedaleko u Rokyty sloužil na vojně, proto zvolili k přechodu tento úsek. Forcheimovy nabídky k úkrytu v blízkosti pohraniční roty a jeho uklidňování, že situace není vyhrocená k emigraci, odmítali: On nezná situaci v Praze, kde se střílí, Obermaiera údajně varovali, aby se nevracel domů. Současně Forcheimovi říkali, že to je pouze dočasné řešení situace a že se po uklidnění vrátí zpět. Během hodinového rozhovoru se Obermaierovi a Platilovi podařilo velitele roty přesvědčit, po slibu, že nebudou nikde hovořit o tom, že jim za hranice pomohla PS, rozkázal veliteli poplachové hlídky četaři Květoňovi, aby je odvedl za zátaras do prostoru bývalé nádrže a ukázal jim cestu do Německa. Sám s druhým členem hlídky a s řidičem odjeli gazem do Modravy, aby vzbudili dojem, že zadržené vyvezli mimo hraniční pásmo. Zúčastněné pohraničníky zavázal mlčenlivostí. Velitel roty propuštění osob přes hranici nehlásil, údajně nemohl telefonicky nikoho zastihnout. „Po nějakém čase, už po návratu delegace z Moskvy" hlásil případ na velitelském shromáždění pplk. Kopisovi, ten případ odbyl s tím, aby na to zapomněl.[77] Obermaier slibu dostál a v polovině října se vrátil zpět, Platil v Německu zůstal.[78]

6. Funkcionáři Okresního národního výboru (dále jen ONV) a OV KSČ v Českém Krumlově s obavami sledovali vnitropolitický vývoj, pověřili proto bývalého pohraničníka Františka Vondryse, který v srpnu 1968 zastával funkci náčelníka Civilní obrany při ONV v Českém Krumlově, aby ve spolupráci s bývalými kolegy dojednal podmínky pro poloilegální práci ONV a případnou ochranu pro funkcionáře stranických a správních orgánů. Vondrys, vybavený písemným pověřením od tajemníka ONV, oslovil pplk. Maříka z velitel-

77 ▶ Tamtéž, s. 263–266.
78 ▶ Tamtéž, s. 470.

ství budějovické brigády, jehož úkolem bylo koordinovat činnost šesti jednotek v úseku bývalého praporu Lipno,[79] a mjr. Hrúze, velitele pohraniční roty Kyselov, s žádostí o poskytnutí vhodných prostor zabezpečených po stránce logistické a obranné pro nouzové úřadování ONV. Volba padla na budovu bývalé roty Koranda. Její výhodou bylo i to, že z ní mohli funkcionáři v případě nebezpečí odejít do Rakouska. Po tomto jednání začal mjr. Hrúz připravovat budovu Korandy. Zároveň se dohodli, že v případě ohrožení se na něho budou obracet osoby přímo. František Vondrys pak odjel řešit další problém, jenž souběžně vznikl v souvislosti s televizním vysíláním z vysílače Kleť u Českého Krumlova.

Krátce po 21. 8. totiž pracovníci televize museli vysílat z improvizovaných prostor, neboť okupační jednotky se snažily znemožnit protiinvazně orientované vysílání. Jedním z improvizovaných míst se stal i vysílač Kleť, kde vedení televize soustředilo tým redaktorů, hlasatelů, techniků a pomocných pracovníků, kteří vysílali zhruba po hodině během dne a večerů. Vysílač chránila jednotka ČSLA (posádku tamní vojenské směrové stanice posílilo 8 vojáků, a poté četa s 6 obrněnými transportéry), všichni televizní pracovníci si oblékli polní vojenské uniformy a přespávali a stravovali se na chatě u vysílače, to vše ve vypjaté atmosféře. V noci z 25. na 26. 8. přišla od vojáků zpráva, že cizí vojska rozstřílela vysílač Krašov a ruské tanky jedou i na Kleť, proto jim vojáci dali pokyn k urychlenému opuštění vysílače. Do dřevěných bedniček uschovali technická zařízení a ty naložili do obrněného transportéru, jenž je měl odvést do kasáren v Českém Krumlově. Po dlouhém čekání je však vojáci odvedli pěšky z Kletě, naložili do osobního automobilu a dopravili k neznámé rodině do vesnice Holubov, kde se sešel celý vysílací tým. Podle plánu, který jim sdělil redaktor Vladimír Tosek, se po odchodu z Kletě měli přesunout do Rakouska, ve Vídni se setkat s pracovníky Československé televize Brno a dojednat vysílání z Rakouska.

V úkolu jim na úrovni okresu pomáhali funkcionáři KSČ i lidosprávy z Českého Krumlova, mj. tajemník OV KSČ Tomášek, sekretář komise obrany pplk. Pavel a náměstek vedení ONV Svoboda[80] – televizní pracovníky nechali ukrýt do požární zbrojnice, kde se převlékli do hasičských uniforem. Vondrysovi a náčelníkovi požárníků mjr. Duškovi pak dali za úkol zajistit jejich bezpečný odchod do Rakouska. Když

79 ▶ Tamtéž, s. 409.
80 ▶ Tamtéž, s. 163.

Vondrys s Duškem oslovili televizní pracovníky ukryté ve zbrojnici, snažili se jim nejprve rozmluvit jejich úmysl dočasně opustit republiku, protože podle nich nebyla situace dosud tak vyhrocená, a nabízeli jim úkryt na bývalé pohraniční rotě Koranda nebo na zotavovně krumlovských požárníků ve Frymburku. Přesvědčit se jim je však nepodařilo, lidé od televize trvali na odchodu do Rakouska. Vondrys s Duškem alespoň docílili toho, že do Rakouska odejde pouze část z nich a ostatní počkají na chatě u Frymburku.

K večeru se vydalo osobní auto s Vondrysem a Duškem, následované hasičskou cisternou s televizáky, směrem k rotě Kyselov. Velitel roty mjr. Hrúz, jenž byl již o připravované akci informován, vzal všechny do gazu a odvezl je směrem na Korandu k drátěnému zátarasu, který odemkl. Na polovině cesty k hranicím Vondrys přesvědčil Hrúze, aby se vrátil a nekompromitoval PS před Rakušany. Skupinku tedy Vondrys a Dušek odvedli až na hranice. Ta se po jejich překročení vydala ke strážnici rakouské Zollwache. Jeden z televizních pracovníků se vrátil zpět, aby informoval zbylé kolegy ukryté ve Frymburku, ti se pak již k odchodu do Rakouska neodhodlali.

Údajně o čtyři dny později, požádal velitel českokrumlovského 51. motostřeleckého pluku pplk. Stanislav Vít Františka Vondryse, aby mezi 22.00–23.00 hod. čekal na místě přechodu hranic televizní pracovníky, kteří se budou vracet zpět. Vondrys a mjr. Dušek se ve spolupráci s velitelem roty Kyselov opět dostavili na hranice. Zde se však setkali pouze s rakouskými četníky. Ti sice věděli o jejich příchodu, avšak o návratu televizáků netušili nic ani oni, ani jejich kolegové z velitelství. Na místě oba čekali do 2.00 hod. a pak odjeli zpět do Krumlova.[81]

Televizní pracovníci se zatím vrátili přes hraniční přechod Dolní Dvořiště, aniž se jim podařilo splnit jejich původní záměr a zajistit vysílání z Rakouska.[82]

7. Pravděpodobně nejznámější osobou, kterou po srpnu 1968 příslušníci PS ilegálně převedli přes hranice, byl herec Jan Werich. Na počátku případu stál vzkaz od Dr. Pelikána. Pelikán přišel k hlídce u závory v Alžbětíně a žádal, aby umožnili odchod Janu Werichovi do zahraničí, protože mu v Československu hrozí od okupačních vojsk nebezpečí.[83] Žádost se dostala k veliteli sušické brigády Pokornému, a ten

81 ▶ Tamtéž, s. 162–165.
82 ▶ Tamtéž, s. 472–476. Zde jsou i podrobnosti pobytu televizních pracovníků v Rakousku.
83 ▶ Tamtéž, s. 462.

uložil pracovníkům agenturně operativního oddělení, aby Werichovi, jenž pobýval na své chatě ve Velharticích, vzkaz vyřídili a převezli na chatu v Aníně, kterou využívali k rekreaci občanští pracovníci sušické brigády. Vyřízení dostal za úkol pplk. Říčan. Werich bez dlouhého otálení svolil s tím, že jeho manželka musí jet s ním, protože je ve stavu nervového zhroucení a on se o ni potřebuje postarat. Ve Velharticích zůstala dcera a manželský pár odjel do Anína. Druhý den dal náčelník štábu pplk. Majtner pokyn pplk. Říčanovi, aby manžele Werichovi odvezl do Železné Rudy – Alžbětína a půjčil jim svoji chatu, kde budou mít větší pohodlí, než v Aníně. Zde je Majtner provedl po chatě, seznámil s velitelem úseku mjr. Vidlákem, který měl zabezpečit jejich ochranu a zásobování, a zároveň požádal Říčana, aby tam zůstal s nimi. Manželé Werichovi tady trávili čas poslouchám rozhlasu a televize a pod vlivem zpráv se začali hroutit. Oba často plakali a přemlouvali pplk. Říčana, aby je pustil přes hranice. Ten se je snažil přesvědčit, aby ještě v republice setrvali a vyčkali návratu státních představitelů z Moskvy, ale uklidnit je se mu nepodařilo. Protože od Jana Wericha věděl, že se chystali do Rakouska na dovolenou, požádal ho, aby mu ukázal cestovní doklady. Když zjistil, že jeho doklady jsou v pořádku, poradil mu, aby vycestoval přes hraniční přechod. To manželé odmítli, velice se obávali svého zatčení na hranicích. Dne 25. 8. Říčan podlehl Werichovým prosbám a zatelefonoval pplk. Majtnerovi, informoval ho o žádosti manželů s tím, že mají platné cestovní doklady, ovšem přes hraniční přechod mají obavu se vydat. Majtner o věci uvědomil Pokorného a ten velitele PS Peprného. Peprný se k žádosti postavil tak, že ji přešel, načež velitel brigády Pokorný[84] s převodem pravděpodobně souhlasil. Každopádně se propuštění Jana Wericha s manželkou přes hranici mimo hraniční přechod nepokoušel zabránit.[85]

S kladnou odpovědí se pplk. Říčan vrátil k manželům, zároveň je však žádal, aby splnili následující podmínky: v zahraničí neprozradí, že je přes hranici propustili příslušníci PS, z Německa odjedou do Vídně, přihlásí se na československé ambasádě a budou plnit její pokyny, nevystoupí v zahraničí politicky proti stávajícímu československému zřízení a odmítnou veškeré nabídky Svobodné Evropy, nepodají také žádné informace o okupačních armádách.

84 ▶ Tamtéž, s. 302. Pokorný svůj souhlas s propuštěním přes hranici při vyšetřování v roce 1970 popřel.
85 ▶ Tamtéž, s. 271.

V 19.45 hod. přijel služební gaz s mjr. Vidlákem k chatě pplk. Majtnera, dočasní obyvatelé chaty nasedli a odjeli do Alžbětína, řidič poté odešel od chaty zpět na rotu. Vidlák odemkl vrata v signální stěně a vůz se zhasnutými světly dojel do prostoru bývalé celnice asi 50 m od hranic. Werich s manželkou vystoupili, připravili si doklady a ve 20.00 hod. odešli přes bývalý přechod do Bavorska. Ušli asi 100 m a na křižovatce hovořili s neznámou osobou, která pravděpodobně zavolala příslušníky německé pohraniční policie, neboť je během 5 minut odvezli. Příslušníci PS na místě vyčkali 15 minut a odjeli do vnitrozemí. Průběh akce druhý den nahlásil Říčan veliteli brigády a náčelníkovi štábu.[86]

Dezerce příslušníků PS (popř. vojáků podílejících se na ostraze hranic), vyzrazení utajovaných skutečností protivníkovi

Vlna emigrace československých občanů způsobená vpádem okupačních armád v srpnu 1968 se nevyhnula ani armádě, potažmo PS, přestože příslušnost k ní předpokládala odpovídající kádrové profily jednotlivých příslušníků. VKR zaznamenala v období od 21. 8. 1968 do 28. 2. 1969 celkem 222 příslušníků armády, kteří emigrovali do ciziny. Z uvedeného počtu bylo 29 důstojníků, 9 praporčíků, 134 občanských zaměstnanců a 50 vojáků základní služby. Ze sestavy PS uprchlo do zahraničí 28 osob, z toho 2 důstojníci, 2 praporčíci, 1 občanský zaměstnanec a 23 pohraničníků základní služby.

Pro armádu dezertéři představovali komplikaci ve dvou rovinách. ČSLA přišla o zkušené odborníky, navíc každý zběh, ve snaze zajistit si nejvýhodnější startovací podmínky pro nový život v zahraničí, zpravidla protivníkovi vyzradil veškeré informace, včetně utajovaných, o něž se protistrana zajímala. Tuto skutečnost potvrzovali navrátilci z řad vojáků. Uváděli, že často jim vyslýchající předestřeli zjištěná fakta, a po nich už žádali pouze potvrzení jejich pravdivosti.

Největším problémem pro PS se ukazovalo vyzrazení utajovaných informací uprchlými důstojníky, kteří byli obšírněji seznámeni s výkonem služby a organizací jak u své jednotky, tak u PS obecně. Došlo tímto k vyzrazení organizace ostrahy státních hranic jednotlivých rot, zásad výkonu služby pohraničních hlídek, způsobů spolupráce s civilním obyvatelstvem a systému zpravodajské práce, organizace bojové pohotovosti a obrany hranice, technických podrobností ženijního zátarasu, podrobností umístění a účelu podzemních objektů, dislokace rot, organizace brigády apod. V důsledku úniku utajovaných infor-

86 ▶ Tamtéž, s. 446–450.

mací VKR navrhovala omezit pro vojáky z povolání a pro civilní zaměstnance vojenských útvarů na minimum povolení k výjezdu na Západ, reflektovat skutečnost vyzrazených informací při dalším rozvoji armádních složek a „provádět dezinformační a klamné akce s cílem vzbudit u protivníka pochybnost o poznatcích získaných od zběhů a emigrantů."[87]

V důsledku posrpnové emigrace unikly utajované informace o:

- dislokaci, organizaci a struktuře 4. znojemské, 5. chebské, 7. sušické, 9. domažlické, 11. bratislavské, 12. plánské a 15. českobudějovické brigády PS;
- kádrovém obsazení a povšechné charakteristice velitelů a příslušníků štábů uvedených brigád;
- dislokaci, charakteru, kádrovém obsazení, základních charakteristikách důstojníků, metodách výcviku vojáků výcvikových praporů Jemnice, Břeclav, Dolní Žandov, Aš, Železná Ruda, Volary, Poběžovice, Nýrsko, Malacky, Halže, Rozvadov, Kaplice a Suchdol;
- způsobech ostrahy státních hranic, popisu ženijních zátarasů, délce úseků, činnosti jednotky PS po vyhlášení bojové pohotovosti, opěrných bodech rot, kádrovém obsazení a základních charakteristikách velitelů, druhu výzbroje a přibližných počtech u rot 4. znojemské brigády – 3., 10., 15., 17., 19., 24., 25. a 27. rota; 5. chebské brigády – 10. rota; 7. sušické brigády – 12., 13. a 14. rota; 9. domažlické brigády – 6., 7., 8., 9., 10. a 11. rota; 11. bratislavské brigády – 2., 3., 9., 10., 11. a 12. rota; 12. plánské brigády – 8., 11., 12. a 13. rota; 15. českobudějovické brigády – 3., 4., 7., 8., 9., 10., 11., 15. a 16. rota, úkolech pořičního oddílu Bratislava, počtech člunů, činnosti oddílu včetně způsobu ostrahy úseku a činnosti oddílu v případě vyhlášení bojové pohotovosti;
- umístění železobetonových objektů v prostoru 13. roty sušické brigády;
- úkolech, organizaci a základních charakteristikách příslušníků zpravodajské skupiny ve Volarech, jejích činnostech při překládce dřeva v Novém Údolí a jejích prostorech pro pozorování německého území;
- činnosti a prostoru působení průzkumné skupiny motostřeleckého praporu od 51. motostřeleckého pluku z Českého Krumlova.[88]

V období 21. 8.–31. 12. 1968 konkrétně zběhli do ciziny následující příslušníci armády, kteří byli buď zařazeni do sestavy PS, nebo se podíleli na

87 ▶ Tamtéž, f. A-30, inv. j. 321.
88 ▶ Tamtéž, f. A-30, inv. j. 328.

ostraze hranic. Chronologický výčet obsahuje i tři neúspěšné pokusy příslušníků PS o útěk do zahraničí:

Josef Morávek, nar. 16. 1. 1939, kapitán, zařazen u agenturně operativního oddělení 12. plánské brigády. V ranních hodinách 22. 8. přijel na motocyklu do prostoru roty Železná, kde uvedl, že musí plnit služební povinnosti za signální stěnou. Na služebním motocyklu a ozbrojený samopalem odjel přes státní hranici do Německa. Za jeho rozhodnutím byly obavy z fyzické likvidace, jelikož mu jako představiteli polednového politického vývoje vyhrožovali po příjezdu invazních vojsk konzervativní příslušníci PS. Ačkoliv se mu dostalo u příslušníků americké armády velice slušného zacházení, poté, co jeho manželka odmítla odejít s dětmi za ním, nervově se zhroutil a požádal o vydání zpět. Přestože ho před tímto krokem Američané varovali, vrátil se 1. 10. 1968.[89]

Dionýz Czernava, nar. 16. 4. 1943, rotný, člen KSČ, kynolog 9. roty 15. českobudějovické brigády, zběhl do Rakouska v noci z 29. na 30. 8. 1968. Zběhnutí velení roty zjistilo tak, že nenastoupil do služby, PS nenalezla příznaky narušení na zátarasech. K závěru, že utekl do Rakouska, dospěl velitel a prošetřující komise podle neodeslaného dopisu matce. V něm mj. uvádí jako motiv k „těžkému začátku, co jej čeká" špatné vztahy na rotě mezi Slováky a Maďary, poté co se maďarská vojska podílela na srpnové invazi.[90]

Emil Chmelař, nar. 2. 9.1947, rotný vojsk protivzdušné obrany státu (dále jen PVOS), zběhl do Bavorska 30. 8. mezi 11.00–17.00 hod. z hlásky umístěné za zátarasem v úseku 3. roty Vašíček 12. plánské brigády. Pátrací skupina vyslaná na místo na žádost velitele jednotky PVOS zjistila místo přechodu u hraničního mezníku HM 12/7-8. Chmelař si s sebou do Německa odnesl tajné dokumenty vztahující se k činnosti jednotky.[91]

Jiří Markus, nar. 19. 2. 1947, desátník PVOS, velitel hlásky v Podmolí (úsek 4. znojemské brigády) zběhl do Rakouska spolu se čtyřmi známými z Rumburku 31. 8. mezi půlnocí a rozedněním. Zátaras přelezli pomocí dvou žebříků odcizených na hlásce, díky tomu z něj pohraniční jednotka Podmolí nezaznamenala žádný signál. Vypracovaná stopa uprchlíků vedla od místa přechodu hranice v řece Dyji, přes signální stěnu až k hlásce PVOS.[92]

89 ▶ Osobní rozhovor autora s Morávkem.
ABS, f. A-30, inv. j. 424. Tamtéž, f. PS, Denní hlášení č. 241, 2. 10. 1968.
90 ▶ Tamtéž, f. PS, Denní hlášení č. 209, 31. 8. 1968.
91 ▶ Tamtéž.
92 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 210, 31. 8. 1968.

Jaroslav Frank, nar. 8. 10. 1948, vojín, střelec 10. roty 9. brigády, zběhl 6. 9. 1968 v nočních hodinách do Bavorska. Jeho nepřítomnost zjistila jednotka téhož dne v 17.00 hod.[93]

Alois Pacalaj, nar. 25. 3. 1944, vojín v záloze, povolaný na cvičení k pohraniční rotě Boří Dvůr 4. znojemské brigády, člen KSČ, zběhl z hlídky vojína Jana Chovance 12. 9. kolem 19.15 hod. Po příchodu na strážní stanoviště v prostoru kóty 209 západně od hraničního mezníku X/34 hlídka kontrolovala signalizační zařízení u vrat. Před kontrolou pravé strany úseku požádal Pacalaj velitele, aby mohl zůstat na místě kvůli bolesti hlavy. Velitel hlídky souhlasil, avšak když se vrátil z kontroly, Pacalaje již nenašel. Událost zahlásil na rotu, ale přijatá opatření, jako vyslání pátracích skupin a zakrytí hranice, nemohlo již zběhovi zabránit v překonání hranice vzdálené 250 m. Signální stěnu prošel vraty a ozbrojený samopalem došel po cestě do Rakouska. Na místě pohraničníci nalezli signální pistoli a zásobník do samopalu s náboji.[94]

Příslušníci VÚ 8015 Stříbro (57. motostřelecký pluk) svobodník Stanislav Doubrava, nar. 24. 4. 1947, vojín Milan Gergel a vojín Štefan Teniak zběhli 12. 9. mezi 2.00–5.00 hod. z předsunutého stanoviště mezi 11. a 12. rotou 12. plánské brigády, vzdáleného asi 3,5 km od státních hranic. Signální stěnu překonali pomocí provizorního žebříku, hranici do Bavorska přešli u HM č. 13.[95]

Emil Beták, nar. 11. 2. 1949, svobodník, mladší kormidelník poříčního oddílu I Bratislava. Dne 14. 9. v 4.10 hod. odcizil služební motorový člun a vydal se na něm z přístavu směrem ke státní hranici s Rakouskem. Zatímco strážní v přístavu telefonicky ověřovali, zda spatřený voják na pontonu u člunů patří k hlídce, Betákovi se podařilo opustit přístav. Pronásledovaly ho dva pohraniční čluny, avšak Beták využil šestiminutový náskok. Oba čluny se setkaly na říčním kilometru 1873, aniž by Betákův člun pro velkou mlhu a tmu zahlédly. Odcizený člun později pohraničníci nalezli volně unášený proudem u říčního kilometru 1874.[96]

Dne 18. 9. zběhl do SRN podporučík základní služby Jaroslav Müller, nar. 28. 11. 1946, příslušník 57. motostřeleckého pluku, předseda plukovního výboru ČSM, z KSČ vystoupil v průběhu srpnových událostí. V době zběhnutí vykonával funkci styčného důstojníka mezi vojenským útvarem a 12. rotou 12. plánské brigády. Hlídce u vrat zátarasu sdělil, že má povoleno chytat ryby v rybníku v blízkosti hranic. Aniž by si ověřila pravdivost jeho tvrzení, pro-

93 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 217, 8. 9. 1968.
94 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 223, 14. 9. 1968.
95 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 222, 13. 9. 1968
96 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 224, 15. 9. 1968.

pustila jej v 18.30 hod. za zátaras. Když se do 21.00 hod. nevrátil, vyhlásila po něm střídající hlídka pátrání, služební pes vypracoval jeho stopu od rybníka na státní hranici.[97]

Petr Lisec, nar. 26. 10. 1948, vojín, kuchař výcvikového střediska PS Grabštejn, jako strážný opustil dne 18. 9. mezi 00.30–1.00 hod. své stanoviště ozbrojený samopalem. O několik dní později se pokusil o přechod státní hranice do Rakouska. Jeho pokus 22. 9. zmařila hlídka PS v prostoru obce Hatě.[98]

Bývalý příslušník PS, velitel spojovací čety 4. znojemské brigády, později nadporučík SNB ve Všetatech, Ladislav Rous, nar. 8. 8. 1937, požádal 17. 9. velitele roty PS Dyjákovice 4. znojemské brigády o povolení rybolovu před drátěným zátarasem, po jeho svolení následující den přišel opět a chtěl rybařit již na vnější straně zátarasu. Rybolov mu velitel roty povolil pouze v přítomnosti příslušníka velitelství 4. brigády kpt. Baťky, který zde rovněž rybařil. Ten však nic nevěděl o podmínce, za níž může Rous za dráty a nevěnoval mu pozornost. V 18.15 hod. npor. Krym z dyjákovické roty zjistil, že Rous pravděpodobně překročil hranici. Veškerá opatření k dopadení zběha byla marná, pohraničníci nalezli pouze stopy vedoucí do Rakouska.[99]

Václav Patera, rotmistr, výkonný praporčík 13. roty Nové Údolí 7. sušické brigády, utekl do Bavorska přes Nové Údolí 21. 9. v 21.00 hod. Podle sdělení manželky uvažoval o emigraci již od srpna 1968, bezprostředně za jeho rozhodnutím však s největší pravděpodobností stála dopravní nehoda, při níž v opilosti srazil služebním vozem z motocyklu příslušníka Veřejné bezpečnosti se spolujezdkyní. Způsobil jim vážná zranění a z místa nehody ujel. Poškozené vozidlo nechal stát u pohraniční jednotky, kde i bydlel, zastavil se doma (jeho manželka vypověděla, že přišel domů podnapilý), a pak odešel ilegálně do Bavorska.[100]

V říjnu 1968 školil pohraničníky příslušník 52. radiotechnického praporu Dobřany mjr. Radovan Bleša, nar. 26. 10. 1933. Dne 2. 10. po vyučování požádal svého dobrého známého velitele tamního úseku roty Diana 12. plánské brigády, aby mu povolil houbaření za drátěným zátarasem. S ohledem na osobní vztahy mu velitel umožnil vstup za dráty bez doprovodu. Toho Bleša využil ke zběhnutí do Bavorska. Německá strana potvrdila přes hraniční přechod jeho zběhnutí.[101]

97 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 228, 19. 9. 1968. Tamtéž, f. A-30, inv. j. 424.
98 ▶ Tamtéž. Tamtéž, f. PS, Denní hlášení č. 228, 19. 9. 1968.
99 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 230, 21. 9. 1968.
100 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 232, 23. 9. 1968. Tamtéž, f. A-30, inv. j. 424.
101 ▶ Tamtéž. Tamtéž, f. PS, Denní hlášení č. 242, 3. 10. 1968.

Ladislav Polák, nar. 11. 12. 1949, vojín 12. roty Jarovce 11. bratislavské brigády, zběhl do Rakouska 8. 10. v 13.00 hod. Vojín Polák měl na „čáře" třetí hlídku, na stanoviště Alej přišel společně s velitelem hlídky vojínem Kostkou v 11.30 hod. Do 13.00 hod. střežili úsek, pak se velitel hlídky rozhodl seznámit nováčka se systémem ostrahy u roty. Odložil samopal ke stěně a na papír začal kreslit průběh hranic a vysvětloval Polákovi princip střežení úseku. Polák toho využil, namířil na Kostku svůj samopal a pod pohrůžkou zastřelení mu odebral telefonní pojítko, klíče od průchodu v zátarasu a jeho samopal. S namířenou zbraní opustil pozorovatelnu. Průchodem v zátarasu, který za sebou uzamkl, se dostal na vnější stranu a přeběhl hranici do Rakouska vzdálenou 1400 m. Velitel hlídky opustil pozorovatelnu, způsobil zkrat na signalizaci, vystřelil světlici z výmetnice a běžel událost nahlásit na pohraniční rotu. I přes iniciovaný poplach a zakrytí hranic se nepodařilo zběha dostihnout, pronásledovatelé nalezli pouze odhozené pojítko.[102]

Dušan Kubičko, nar. 27. 5. 1948, vojín, střelec 16. roty PS Krabonoš 15. českobudějovické brigády, zběhl do Rakouska 8. 10. mezi 18.30–18.45 hod. poté, co se opil ve službě pomocníka dozorčího roty a ztropil výtržnosti. Podle svědků se nechal slyšet, že se veliteli za připravované potrestání pomstí tím, že uteče přes státní hranice do Itálie. Když se o výhrůžkách Kubička dozvěděl dozorčí důstojník roty, začal jej shánět, ten však již nenacházel u jednotky. Následně vyslal do střeženého úseku poplachovou hlídku, která zjistila stopy vedoucí přes hranice vzdálené od jednotky 750 m.[103]

Luboš Vodstrčil, nar. 4. 7. 1947, vojín, psovod 11. roty 11. bratislavské brigády, zběhl do Rakouska v noci z 20. na 21. 10. Příslušníci jednotky jej naposledy spatřili na „politickovýchovné místnosti" při sledování televize; z té se vzdálil a od té doby ho již nikdo z útvaru neviděl. Ráno nalezli pohraničníci na hraničním mezníku č. 21 rukou psaný lístek se slovy „Sbohem okupované Československo."[104]

Julius Melcer, nar. 15. 4. 1949, vojín, psovod u roty Folmava 9. brigády PS, zběhl do Bavorska 25. 10. z hlídky na státní hranici krátce po 7.15 hod. potom, co ho velitel poslal zkontrolovat vrata v drátěném zátarasu. Když se Melcer delší dobu nevracel, velitel vyhlásil poplach, avšak uprchlého vojína již pohraničníci nenašli. Poplachová hlídka objevila stopu vedoucí přes hranici u hraničního mezníku 17. Odnesl s sebou samopal a 40 ks nábojů, bodák, signální pistoli a odvedl s sebou rovněž služebního psa, jehož příslušníci německé pohraniční policie ještě tentýž den vrátili.[105]

102 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 248, 9. 10. 1968.
103 ▶ Tamtéž.
104 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 261, 22. 10. 1968.
105 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 265, 26. 10. 1968.

Službu u státní hranice využil ke zběhnutí do Bavorska i kulometník – průzkumník 19. praporu Tachov, voj. Bohuslav Mašek, nar. 22. 4. 1947, který 25. 10. společně s dalším příslušníkem zmíněného útvaru sledovali protilehlé území z pozorovatelny vzdálené přibližně 200 m od státní hranice za signální stěnou. Pod záminkou, že se musí vzdálit do ústraní, překročil Mašek hranici u HM 2/3 i se samopalem Škorpion a 10 náboji. Zběhnutí vojáka potvrdila německá strana přes hraniční přechod Rozvadov.[106]

Josef Klement, nar. 3. 9. 1949, vojín od 10. roty 4. znojemské brigády PS. Zběhl v odpoledních hodinách 28. 10. do Rakouska z hlídky na státních hranicích. Z pozorovatelny Planeta střežil hranici jako podřízený člen rozdvojené hlídky, přičemž stanoviště velitele hlídky bylo od Klementa vzdálené asi 300 m. V 13.20 hod. žádal Klement o opuštění stanoviště, po nezbytné chvíli se opět vrátil. Vzdálení ze stanoviště využil k tomu, že si odemkl průchod v zátarasu, kolem 14.00 hod. hlásil návrat na stanoviště. Jeho nepřítomnost zjistila až kontrolní hlídka obcházející orný pás u signální stěny. Přijatá opatření již k ničemu nevedla, poplachová hlídka sledovala stopu až na státní hranici vzdálenou od pozorovatelny 1500 m. Vojín Klement odešel do Rakouska ozbrojený samopalem a 40 ks nábojů.[107]

Vojtěch Janota, nar. 13. 4. 1948, svobodník, velitel střeleckého družstva a Jan Míšek, nar. 14. 10. 1948, vojín, mladší spojař, oba pohraničníci základní služby z 2. roty 11. bratislavské brigády. Zběhli neozbrojeni 2. 11. v poledních hodinách do Rakouska. Jejich kolegové nalezli stopy narušení hranice vedoucí do Moravy. VKR zajistila na poště dva balíky adresované do místa jejich bydliště s osobními věcmi a s dopisem na rozloučenou s rodiči.[108]

Jiří Smolař, nar. 9. 9. 1949, vojín, člen obsluhy bezzákluzového kanónu 11. roty 12. plánské brigády, zběhl do Bavorska v ranních hodinách 14. 11. 1968. Ze služby v kuchyni odešel v 6.15 hod. pro uhlí. O čtvrt hodiny později jej začali hledat, a když se ho nepodařilo najít na rotě, vyslal dozorčí důstojník hlídku se psem k průzkumu okolí roty. Poplachová hlídka sledovala stopu až k hranici k HM 10. Veškerá opatření vedoucí k dopadení zběha byla zbytečná.[109]

Milan Čepek, nar. 11. 8. 1949, vojín 11. roty 7. sušické brigády, se pokusil zběhnout z hlídky 18. 11. V 9.00 hod. hlásil jeho velitel hlídky desátník Václav Smejkal na jednotku, že pro zlepšenou viditelnost se přesouvají na stanoviště Dolní Cazov. Když odpojoval pojítko, sebral mu Čepek samopal, který měl pověšený na kůlu, nařídil mu dát ruce vzhůru a vedl jej asi 250 m pod namířenou

106 ▶ Tamtéž. Tamtéž, f. A-30, inv. j. 424.
107 ▶ Tamtéž, f. PS, Denní hlášení č. 267, 29. 10. 1968.
108 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 272, 3. 11. 1968.
109 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 284, 15. 11. 1968.

zbraní průchodem na hranice k HM č. 33. Zde Čepek přeskočil hraniční potok a hodil Smejkalovi samopal, který ho cestou k hranici obměkčil líčením následků, jež pro něho bude mít skutečnost, že se nechal odzbrojit. Smejkal se okamžitě chopil zbraně, vystřelil po utíkajícím Čepkovi 2 rány a začal ho pronásledovat do hloubky německého území. Rozpoutala se vzájemná přestřelka, při níž Smejkal vystřílel celý zásobník. Poté se vrátil zpět na československé území a událost nahlásil. Bohužel nezaznamenal, že Čepka postřelil tak, že ten na následky tohoto zranění bez pomoci zemřel. O smrti československého pohraničníka dodatečně informovala německá strana.[110]

Timotěj Sollar, nar. 18. 10. 1948, vojín 4. znojemské brigády, zběhl do Rakouska 23. 11. mezi 16.00–17.00 hod. Při výkonu služby na státní hranici opustil stanoviště velitele rozdvojené hlídky a přes Dyji odešel do Rakouska, jak později zjistili jeho kolegové podle stopy vypracované služebním psem. Na pozorovatelně zanechal samopal, zbylou výstroj a výzbroj a dopis na rozloučenou adresovaný svému děvčeti. Hlavním motivem k útěku do Rakouska byl údajně strach z postihu za údajné šikanování vojína Kupce.[111]

Vladimír Stískal, nar. 28. 4. 1940, nadporučík, zástupce pro věci politické roty Kamenná z 15. českobudějovické brigády, člen KSČ, zběhl do Rakouska v ranních hodinách 26. 11. 1968. Uvedeného dne se účastnil výcviku hlídek, ráno „našlápl" stopu v oblasti Obora rannímu průzkumu, prošel za drátěný zátaras, vystoupil na pozorovatelnu a čekal na hlídku „průzkum", jež měla přijít po jeho stopách. Hlídka dorazila v 7.30 hod. a npor. Stískal jí dal pokyn, aby postupovala úsekem, přičemž sám zůstal na pozorovatelně. Od chvíle, kdy dal hlídce zmíněný pokyn, jej nikdo z pohraničníků neviděl. V 12.00 hod. oznámili tuto skutečnost veliteli brigády. PS bezvýsledně propátrala okolní vsi a nakonec nalezla jeho stopu končící u potoka 50 metrů od hranic. Do Rakouska odešel ozbrojený samopalem.[112] Dne 12. 3. 1969 ve večerních hodinách se vrátil zpět do Československa mezinárodním rychlíkem z Vídně.[113]

Pavel Buřil, nar. 31. 5. 1948, vojín roty Mnichovice 15. budějovické brigády, se pokusil o zběhnutí do Rakouska 12. 12. 1968 v úseku „své" roty. Strážný ho zadržel těsně u drátěného zátarasu. Když se mu nepodařilo své kolegy z poplachové hlídky přemluvit, aby jej nechali jít, pokusil se jim odcizit vozidlo.[114]

110 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 288, 19. 11. 1968. Tamtéž, f. A-30, inv. j. 424.
111 ▶ Tamtéž, f. PS, Denní hlášení č. 294, 25. 11. 1968.
112 ▶ PS se domnívala, že za jeho rozhodnutím emigrovat stály zejména problémy s manželkou a rovněž skutečnost, že v pokladně, kterou spravoval, zjistili 15. 11.1968 schodek 2400 Kč. Vojenský obvodový prokurátor mu uložil dluh vyrovnat do konce roku a provést kádrové opatření, jež by zabránilo opakování manka. Tamtéž, f. A-30, inv. j. 424.
113 ▶ Tamtéž, f. PS, Denní hlášení č. 68, 13. 3. 1969.
114 ▶ Tamtéž, f. A-30, inv. j. 424.

Milan Terendy, nar. 21. 12. 1949, vojín, střelec 9. roty 4. brigády, zběhl z hlídky 13. 12. 1968 ve 22.30 hod. Pod záminkou vykonání potřeby se s vědomím velitele hlídky vzdálil k 20 m vzdálenému stohu. Když se nevracel, šel velitel prosvítit okolí stohu, člena hlídky však nenašel. Zahlásil událost na rotu a na místo vyslaná poplachová hlídka objevila na místě Terendyho samopal, služební pes vypracoval jeho stopu vedoucí na státní hranici.[115]

Štefan Guzik, nar. 3. 12. 1948, vojín, střelec 15. roty 4. brigády zběhl 25. 12. 1968 mezi 7.30–8.00 hod. z hlídky v úseku roty Jaroslavice do Rakouska. Využil nepřítomnosti velitele hlídky, který odešel z pozorovatelny zkontrolovat úsek zátarasu. Když se velitel hlídky vzdálil asi 800 m, opustil Guzik stanoviště na pozorovatelně, odemkl si průchod v zátarasu a za silného sněžení přešel hranici vzdálenou 500 m do Rakouska. Nejbližší hlídka od místa útěku byla na stanovišti vzdáleném 1800 m. Dezertoval i se samopalem, 40 náboji a signální pistolí. Velitel hlídky po návratu na stanoviště zahlásil vzdálení vojína Guzika a sledoval jeho stopu ve sněhu až na hranice. Zběhnutí potvrdili téhož dne příslušníci rakouské Zollwache. Motiv jeho činu velitelé PS nezjistili, zaznamenali pouze skutečnost, že Guzik měl na Štědrý den 24. 12. 1968 rozpory s příslušníky roty kvůli poslechu hudby, jež vyústily v inzultaci jednoho z pohraničníků.[116]

Závěr

Invaze vojsk pěti států Varšavské smlouvy v srpnu 1968 způsobila, že PS krátkodobě a částečně rezignovala na drakonický způsob plnění svých povinností a československým občanům ukázala „lidskou tvář." I přes pramennou nouzi se podařilo zadokumentovat jednotlivé případy, kdy příslušníci PS ukrývali ve svých objektech osoby, jež se domnívaly, že jim hrozí od okupantů nebezpečí, některé dokonce převedli přes hranice mimo dosah okupační moci. Po srpnu následovalo krátké období, kdy pohraničníci československým občanům pokoušejícím se o útěk před následky invaze vysvětlovali ukvapenost jejich jednání a bez postihu je vraceli zpět do vnitrozemí. V tomto krátkém období PS upustila od používání střelných zbraní k palbě na prchající a od posílání služebních psů k útokům „na volno." Avšak ani tento krátký časový úsek není „bez kazu," dne 22. 8. 1968 v nočních hodinách vedla hlídka 9. roty 11. bratislavské brigády mířenou palbu po osobě prchající řekou. I když mrtvolu pohraničníci nenalezli, nenašli stopy ani na rakouském břehu a proto osobu považovali za usmrcenou (viz Příloha č. 4 – za povšimnutí stojí časový odstup,

115 ▶ Tamtéž, f. PS, Denní hlášení č. 313, 14. 12. 1968.
116 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 324, 26. 12. 1968.

s nímž případ uvedla PS do denního hlášení, obvykle se události do denních hlášení psaly vzápětí). Až šetření Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu bezmála po čtyřech desetiletích zjistilo, že Karlovi Osuskému, který tehdy v noci prchal řekou, se šťastnou náhodou podařilo do Rakouska pod vodou doplavat.

Otázkou je, jak dlouho na hranicích trvalo období, jež se neslo v duchu srpnové instruktáže VPS. V použitých pramenech se nedochovala informace o další instruktáži, rozkazu či šifrovce, které by rušily rozkazy dané výjezdovými skupinami a vracely by běh událostí do obvyklých kolejí. Jako zlomové se jeví datum 27. 8. 1968, kdy se vrátili českoslovenští představitelé z Moskvy zpět. Následující společenské a politické změny se okamžitě promítaly do situace v PS, a jak PS sledovala kurz polednového vývoje, tak a možná ještě rychleji nastoupila cestu k normalizaci. Odpovědět na výše položenou otázku nám mohou pomoci údaje z denních hlášení: dne 31. 8. 1968 nasadila hlídka 6. roty 5. brigády při pronásledování osoby za signální stěnou na stopu psa, který ji po 200 m zadržel a pokousal, takže jí musela být poskytnuta první pomoc.[117] K dalšímu použití psa k útokům „na volno" došlo v úseku 21. roty a v úseku 20. roty 4. brigády 3. 9. 1968,[118] téhož dne u bratislavské brigády využila hlídka zbraně k varovnému výstřelu při zadržování osoby.[119] O den později dalšího člověka snažícího se uprchnout přes hranice pokousal služební pes vypuštěný hlídkou 20. roty 4. brigády. Podobně k útoku „na volno" použila hlídka psa u 15. brigády 5. 9.[120] Z těchto údajů vyplývá, že již na začátku září, pravidelně od 3. 9. 1968 začaly hlídky opět razantně užívat svých prostředků. Dne 12. 9. postřelily do ruky a nohy hlídky 15. brigády samopalem prchající osobu (srov. Příloha č. 5) a 14. 9. dokonce zastřelila hlídka 15. brigády sedmnáctiletého chlapce z Karlových Varů při pokusu o útěk do Rakouska (srov. Příloha č. 6).

Do Rakouska bez dokladů a pouze na důstojnický průkaz se 26. 9. pokusil dostat major letectva Josef Franěk přes hraniční přechod Mikulov. Příslušníci oddělení pasové kontroly ho zadrželi a prokurátor Fraňka za jeho čin začal vazebně stíhat.[121]

Na počátku září tedy končí období, kdy měly hlídky používat své zbraně a psy s největší rozvahou a počaly opět střežit v duchu dosavadních předpisů, přičemž neváhaly bezohledně použít zbraň proti neozbrojené prchající osobě. Na začátku září končí i období, kdy hlídky vracely bez postihu zadržené osoby zpět. Přechodné období, kdy PS rezignovala na svoje dosavadní tradice a výko-

117 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 210, 1. 9. 1968.
118 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 212, 3. 9. 1968.
119 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 213, 4. 9. 1968.
120 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 216, 7. 9. 1968.
121 ▶ Tamtéž, f. A-30, inv. j. 424.

nem pohraniční služby spíše připomínala prvorepublikovou Finanční stráž, tak bylo velice krátké. Již za rok se PS zkonsolidovala natolik, že 20. a 21. 8. 1969 zasahovalo ve středu Prahy na 400 jejich příslušníků proti demonstrantům připomínajících si první výročí okupace.[122]

Politické změny v srpnu roku 1968 zvedly dosud nebývalou vlnu zběhnutí pohraničníků do Rakouska a Bavorska. PS se tím dostala do obtížné situace, zběhové vyzradili důležité utajené informace protistraně, minimálně v jednom případě dokonce využil „narušitel" informací od dezertérů při překonávání hranic (srov. Příloha č. 7). Masivní dezercí se PS pak potýkala i v následujícím roce.

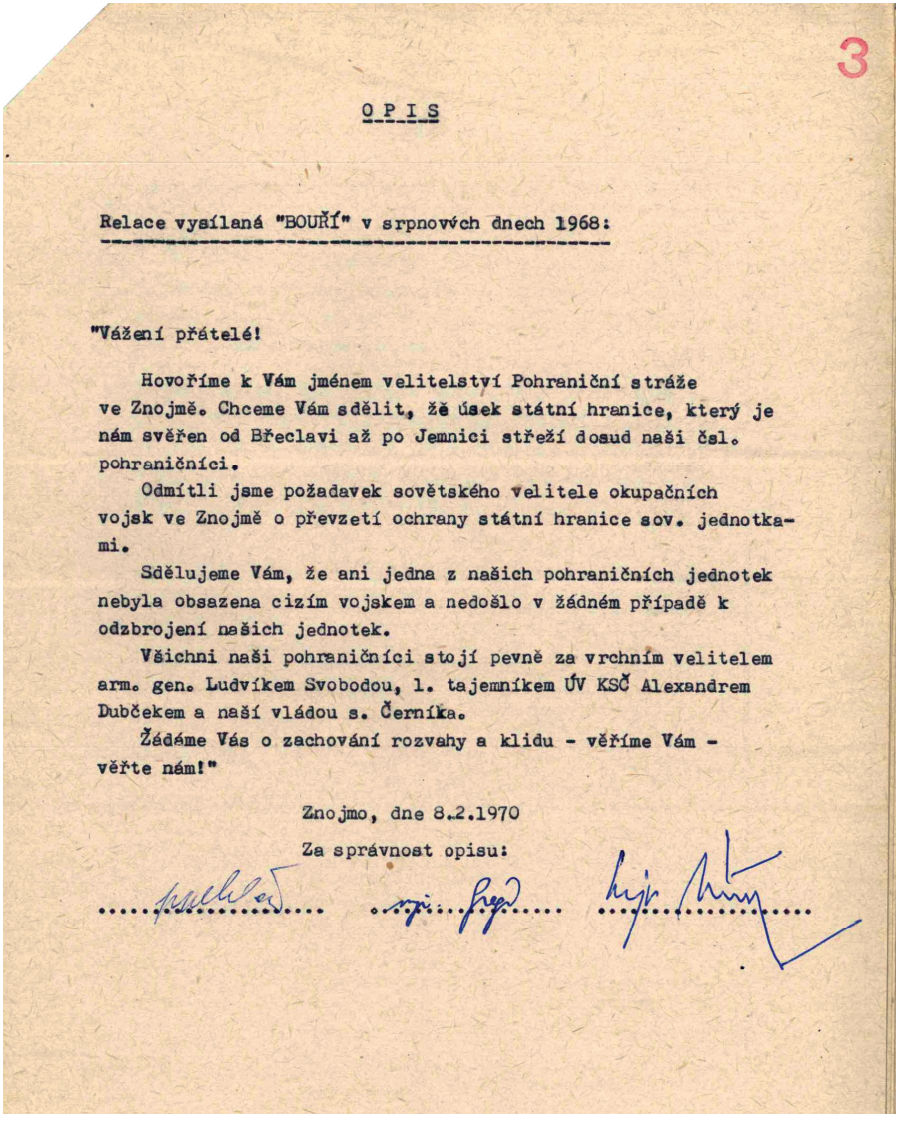
V období 21. 8.–31. 12. 1968 zběhli z PS 4 příslušníci z povolání, 14 pohraničníků základní služby, jeden příslušník SNB – bývalý pohraničník z povolání a 8 příslušníků armády, kteří se podíleli na zajištění obrany hranic. Neúspěšně se pokusili zběhnout 3 pohraničníci základní služby, z nichž jeden svůj pokus zaplatil životem.

PS se sice v době probíhající invaze nestala prosovětskou silou a ve svých prohlášeních se stavěla za Dubčekovo vedení, ale nepostavila se ani razantněji proti okupaci. Známky odporu byly více méně symbolické, z dnešního pohledu se jednalo spíše o kuriozity, jež nemohly mít vliv na celospolečenskou situaci.

Zajímavé je, že v polednovém období roku 1968 z VPS ani z nižších článků velení nezazněly seriózní hlasy, jež by kriticky reflektovaly podstatu existence PS. Nikdo z nich se nezabýval otázkou, zda je v pořádku, aby sotva dospělí muži vykonávající u PS základní vojenskou službu, mohli střílet po neozbrojených československých občanech pokoušejících se nelegálně přejít hranice do Rakouska či Bavorska, zda je v pořádku, aby hranice byly obehnány ostnatým drátem a (až na výjimky) vylidněným územím. Důstojníci PS se sice stavěli po bok představitelů pražského jara jako Alexandra Dubčeka, Oldřicha Černíka a Josefa Smrkovského, ale nikoli s tím, že přispějí k demokratizaci např. zavedením pohraniční služby obvyklé v civilizovaných státech, ale tím, že nedopustí ani jedno beztrestné narušení.[123] PS nebyla schopna „překročit svůj stín" a stále se hrdě hlásila ke svým poválečným tradicím. Její vysocí důstojníci sice vystupovali v srpnu proti invazi, ale i nadále se nechávali slyšet, že proti invazním armádám jsou pouze v politickém odporu a nikoliv v odporu vojenském a v případě, že by došlo ke střetnutí se západními státy, bojovali by po boku Sovětů i přes emoce a rozpory.[124]

122 ▶ Tamtéž, f. PS, Denní hlášení č. 224, 21. 8. 1969.
123 ▶ P. VANĚK, *Brigády…*, s. 188, leták distribuovaný pohraničníkům vytištěný v tiskárně politického oddělení znojemské brigády.
124 ▶ ABS, f. PS, Vyšetřovací spisy, a. č. V-24258 MV, s. 671.

Příloha č. 1 – opis jedné z relací vysílaných pohraničníky znojemské brigády pro obyvatele pohraničních obcí.[125]

3

O P I S

Relace vysílaná "BOUŘÍ" v srpnových dnech 1968:

"Vážení přátelé!

Hovoříme k Vám jménem velitelství Pohraniční stráže ve Znojmě. Chceme Vám sdělit, že úsek státní hranice, který je nám svěřen od Břeclavi až po Jemnici střeží dosud naši čsl. pohraničníci.

Odmítli jsme požadavek sovětského velitele okupačních vojsk ve Znojmě o převzetí ochrany státní hranice sov. jednotkami.

Sdělujeme Vám, že ani jedna z našich pohraničních jednotek nebyla obsazena cizím vojskem a nedošlo v žádném případě k odzbrojení našich jednotek.

Všichni naši pohraničníci stojí pevně za vrchním velitelem arm. gen. Ludvíkem Svobodou, 1. tajemníkem ÚV KSČ Alexandrem Dubčekem a naší vládou s. Černíka.

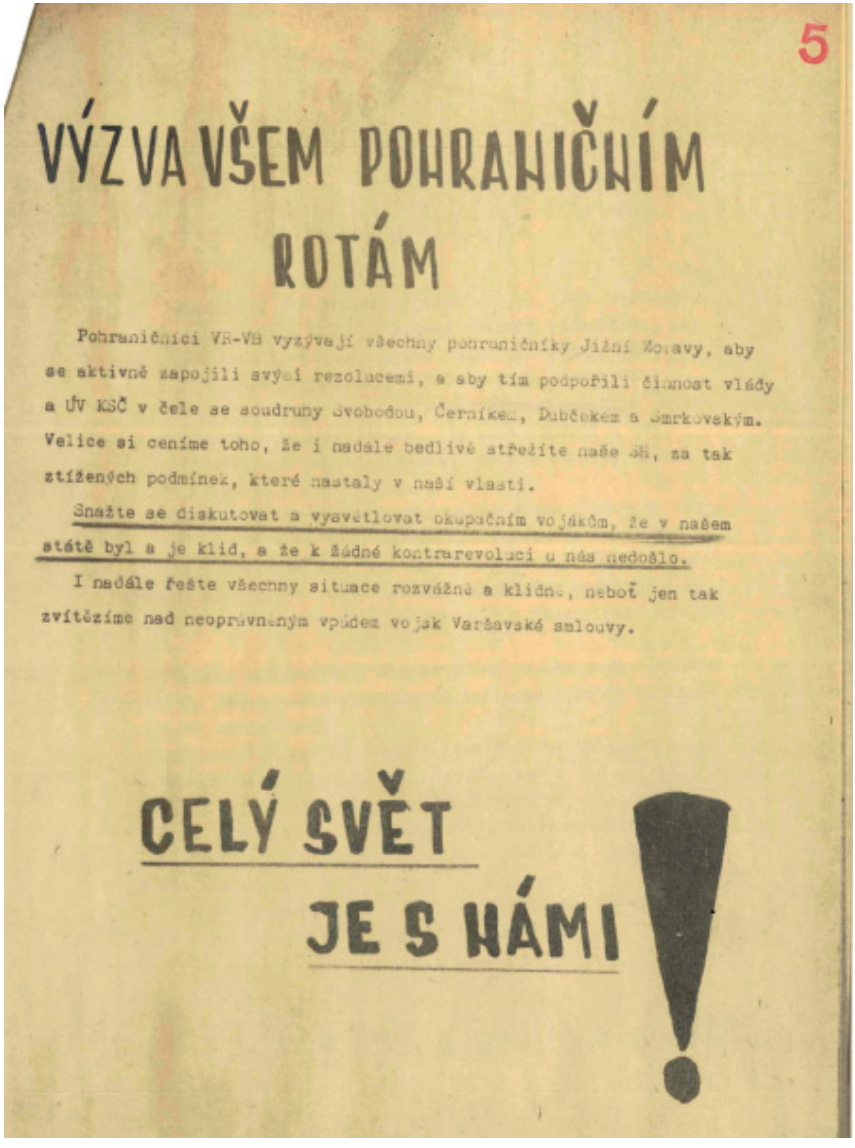
Žádáme Vás o zachování rozvahy a klidu - věříme Vám - věřte nám!"

Znojmo, dne 8.2.1970

Za správnost opisu:

125 ▶ Tamtéž, f. Hlavní správa Pohraniční stráže a ostrahy státních hranic, k. č. 528.

Příloha č. 2[126] – různé tiskoviny vydané politickým oddělením 4. brigády po 21. 8. 1968, rezoluce příslušníků a zaměstnanců.

5

VÝZVA VŠEM POHRANIČNÍM ROTÁM

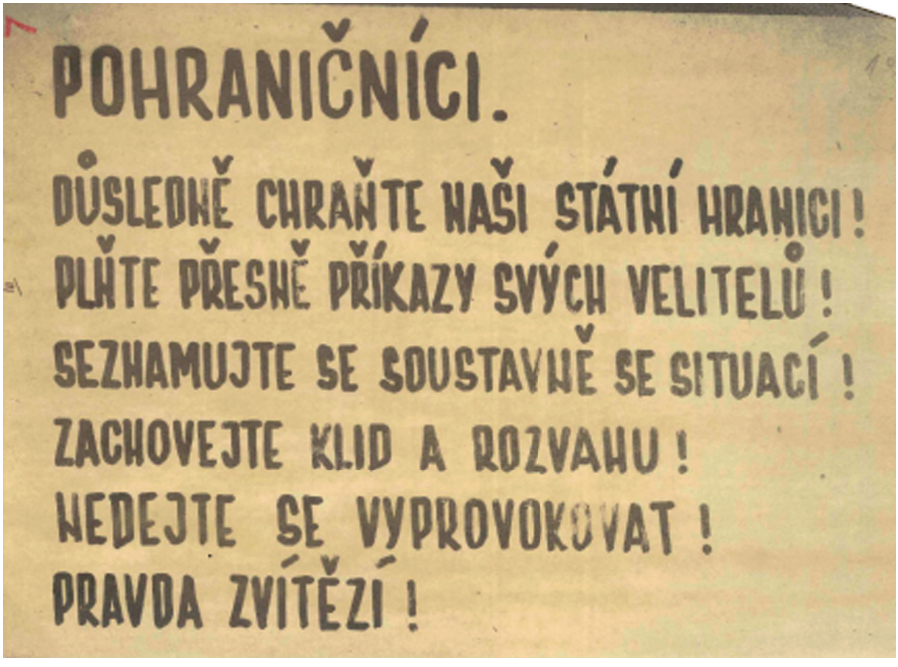
Pohraničníci VB-VB vyzývají všechny pohraničníky Jižní Moravy, aby se aktivně zapojili svými rezolucemi, a aby tím podpořili činnost vlády a ÚV KSČ v čele se soudruhy Svobodou, Černíkem, Dubčekem a Smrkovským. Velice si ceníme toho, že i nadále bedlivě střežíte naše SH, za tak ztížených podmínek, které nastaly v naší vlasti.

Snažte se diskutovat a vysvětlovat okupačním vojákům, že v našem státě byl a je klid, a že k žádné kontrarevoluci u nás nedošlo.

I nadále řešte všechny situace rozvážně a klidně, neboť jen tak zvítězíme nad neoprávněným vpádem vojsk Varšavské smlouvy.

CELÝ SVĚT JE S HÁMI !

126 ▶ Tamtéž.

POHRANIČNÍCI.
DŮSLEDNĚ CHRAŇTE NAŠI STÁTNÍ HRANICI!
PLŇTE PŘESNĚ PŘÍKAZY SVÝCH VELITELŮ!
SEZNAMUJTE SE SOUSTAVNĚ SE SITUACÍ!
ZACHOVEJTE KLID A ROZVAHU!
NEDEJTE SE VYPROVOKOVAT!
PRAVDA ZVÍTĚZÍ!

Rezoluce rozmnožena na POB a zaslána na pohr.roty a prapory.

O P I S !

1.

Znojmo, 23.srpna 1968

Nově zvolenému ÚV KSČ

P r a h a

R e z o l u c e

Na společné schůzi komunistů a ostatních příslušníků útvaru jsme se seznámili s výsledky jednání mimořádného XIV.sjezdu Komunistické strany Československa. Jednoznačně se stavíme za provolání XIV.sjezdu KSČ, plně souhlasíme s volbou nového ÚV KSČ a oceňujeme obětavou a příkladnou práci všech delegátů sjezdu.

Slibujeme ÚV KSČ, pravoplatně zvolenému na tomto jednání, že budeme plnit jen jeho usnesení, směrnice a požadavky naší zákonné vlády, Národního shromáždění a rozkazy našeho presidenta, generála Ludvíka Svobody.

Jsme rozhořčeni nad nezákonnou internací soudruha Dubčeka, Černíka a dalších členů ÚV KSČ, vlády a žádáme jejich okamžité propuštění.

Nepokládáme za závazné plnění ustanovení té části přísahy, ve které se hovoří o našem odhodlání stát pevně po boku Sovětské armády a armád socialistických zemí, které nás hanebně v těchto dnech zradily a okupují.

Žádáme presidenta republiky, ÚV KSČ, vládu republiky, aby při všech jednáních neopomněli ani tu možnost k urychlení likvidace tohoto stavu, která je ve vyhlášení naší republiky neutrálním státem.

Žádáme Vás, soudruzi, aby jste se v této vážné chvíli ještě více orientovali na spolupráci s Rumunskou lidovou republikou a Federativní republikou Jugoslávií a prohlubovali naše přátelství, které spontánně přijímá všechen náš československý lid.

Podepsáni vojáci, pohraničníci
a občanští zaměstnanci posádky
Z n o j m o

Za správnost opisu:

11

...ze dne 23 srpna 1968

Npvě zvolenému UV-KSČ
P r a h a.

R e s o l u c e

Na společné schůzi komunistů a ostatních příslušníků útvaru jsme se seznámili s výsledky jednání mimořádného XIV sjezdu Komunistické strany Československa. Jednoznačně se stavíme za provolání XIV sjezdu KSČ, plně souhlasíme s volbou nového UV-KSČ a oceňujeme obětavou a příkladnou práci všech delegátů sjezdu.

Žádáme UV-KSČ pravoplatně zvolenému na tomto jednání, že ...e plnit jen jeho usnesení, směrnice a požadavky naší zá... vlády. NS a rozkazy našeho presidenta generála Ludvíka
v o b o d y .
...e rozhořčení nad nezákonnou internací soudruhů Dubčeka, Čer... a dalších členů UV-KSČ vlády a žádáme jejich okamžité pro...

...žadujeme za závazné plnění ustanovení té části přísahy ve které ... o našem odhodlaní stát pevně po boku Sovětské armády a ...ocialistických zemí, které nás hanebně v těchto dnech zrádi... ...mpují.

Žádáme presidenta republiky, UV-KSČ, vládu republiky, aby ... všech jednáních neopomněli ani tu možnost k urychlení likvidace tohoto stavu, která je ve vyhlášení naší republiky neutrálním státem.

se

Žádáme Vás soudruzi, ab jste v této vážné chvíli ještě více ...ntovali na spolupráci s Rumunskou lidovou republikou a s ...ntivní republikou Jugoslavií a prohlubovali naše přátelství ...terá se spontánně přijímá všechen náš československý lid.

Spolu s ostatními pracujícími se dnes připojujeme k jednohodinové ...stávce.

Podepsáni vojáci a obč. zaměstnanci
posádky Z n o j m o

Celý text zůstává v platnosti dle rozk. 9150. ...

Za rozk. 9150: ...

...ého zástupce zabezpečovací jednotky, ...
...ČK, ...ského útvaru B...

VŠEM POHRANIČNÍKŮM

Již čtvrtý den probíhá v naší vlasti, ČSSR nežádoucí a ostudná okupace. Nad tímto jsme všichni rozhořčeni, neboť politikové Sovětského svazu, Německé demokratické republiky, Bulharska, Maďarska, Polska pošlapali dohody z Čierné a Bratislavy. Jednotně odsuzujeme okupanty a jejich politiky a kategoricky žádáme, aby ihned odešli z naší vlasti. Pošlapali základní lidská práva a svobody našich národů a nemají u nás co dělat.

Plně a jednoznačně jsme za našim novým ústředním výborem KSČ zvoleném na XIV. sjezdu KSČ v čele se soudruhem Dubčekem. Naši vládu v čele se soudruhem ing. Černíkem a Národní shromáždění se soudruhem Smrkovským považujeme za jediné zákonodárné a výkonné orgány pro řízení naší společnosti.

Žádáme kategoricky, aby okupační vojska svým odchodem umožnila těmto našim právoplatně zvoleným orgánům řídit život naší společnosti.

My příslušníci Pohraniční stráže střežíme pevně a spolehlivě hranice jižní Moravy. Velitelství spolu se všemi pohraničníky je prodchnuto odhodláním nevydat dobrovolně jižní hranici z našich rukou. Občané v přilehlých obcích a v celé naší vlasti jsou nám vděčni za naše odhodlání. Lidé našich národů nám věří.

Velení brigády děkuje všem pohraničníkům za dosavadní dobré plnění úkolů a věrnost naší vlasti. Držte se!

VELENÍ 4 bps a politické oddělení

Příloha č. 3[127] - dnešní podoba chaty a vysílače na Rozvodí, kde Miklík a spol. sestrojili ilegální vysílačku.

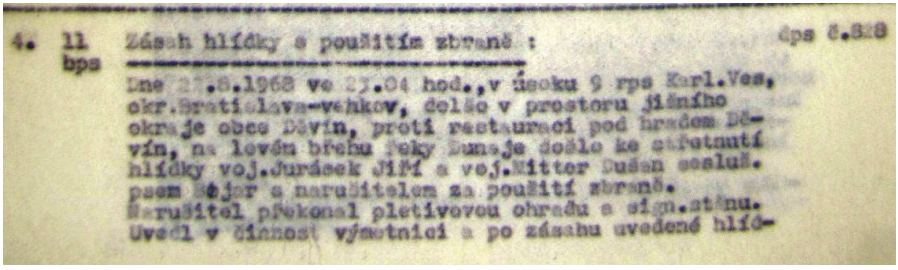

127 ▶ Foto z archivu autora.

Příloha č. 4.[128] Hlášení o použití zbraně proti Karlovi Osuskému.

4. 11 bps Zásah hlídky s použitím zbraně : dps č.3:8

Dne 27.8.1968 ve 23.04 hod., v úseku 9 rps Karl.Ves, okr.Bratislava-venkov, delše v prostoru jižního okraje obce Děvín, proti restauraci pod hradem Děvín, na levém břehu řeky Dunaje došlo ke střetnutí hlídky voj.Jurásek Jiří a voj.Witter Dušan seslu. psem Major s narušitelem za použití zbraně. Narušitel překonal pletivovou ohradu a sign.stěnu. Uvedl v činnost výstražnici a po zásahu uvedené hlídky tato zjistila narušitele plavajícího v řece Dunaji, asi 10-15 m vzdáleného od břehu ve směru k člunům rakouských pohr.orgánů, kotvících na soutoku řek Dunaje a Moravy.

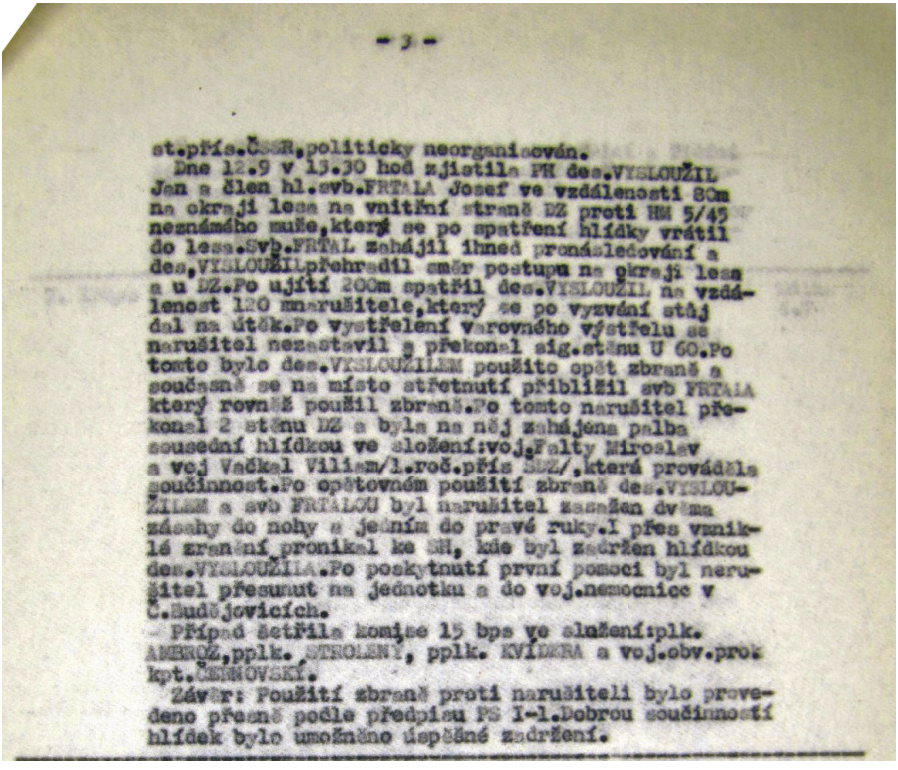
Voj.Jurásek narušitele vyzval, aby se vrátila na naše území a když výzva ani po 4x opakovaném varovném výstřelu neuposlechl, použil služební zbraně proti narušiteli, vystřelením třech dávek ze samopalu v celkovém počtu 29 nábojů (včetně varovných výstřelů). Taktéž součinnostní hlídka voj.Kohut Julius vystřelili asi 4 dávky ze samopalu v počtu 20 nábojů. Po použití zbraně narušitel ještě plaval asi 25 m, kdy vykřikl :"Nestřílejte, nemůžem ..." a ponořil se pod vodu a více nebyl spatřen. Při provedení průzkumu v místě, kde narušitel skočil do vody, byl nalezený soukený kabát v jehož kapse, byly nalezeny kleště-kombinačky a OP na jméno Osuský Karel, nar.10.9.1945 Malacky, bytem Bratislava, Děvínská lodžnice, slovenské národnosti, stát.příslušnosti, dělnického původu, truhlář.

Dalším provedeným průzkumem v součinnosti s pohraničním oddílem 1 na motorovém člunu, bylo zjištěno, že narušitel neuskutečnil ilegální přechod SH, protože při použití zbraně byl pravděpodobně zasažen a utonul.

Hlásíme dodatečně.

128 ▶ ABS, f. PS, Denní hlášení č. 213, 4. 9. 1968.

Příloha č. 5[129] Hlášení o použití zbraně proti osobě dne 12. 9. 1968.

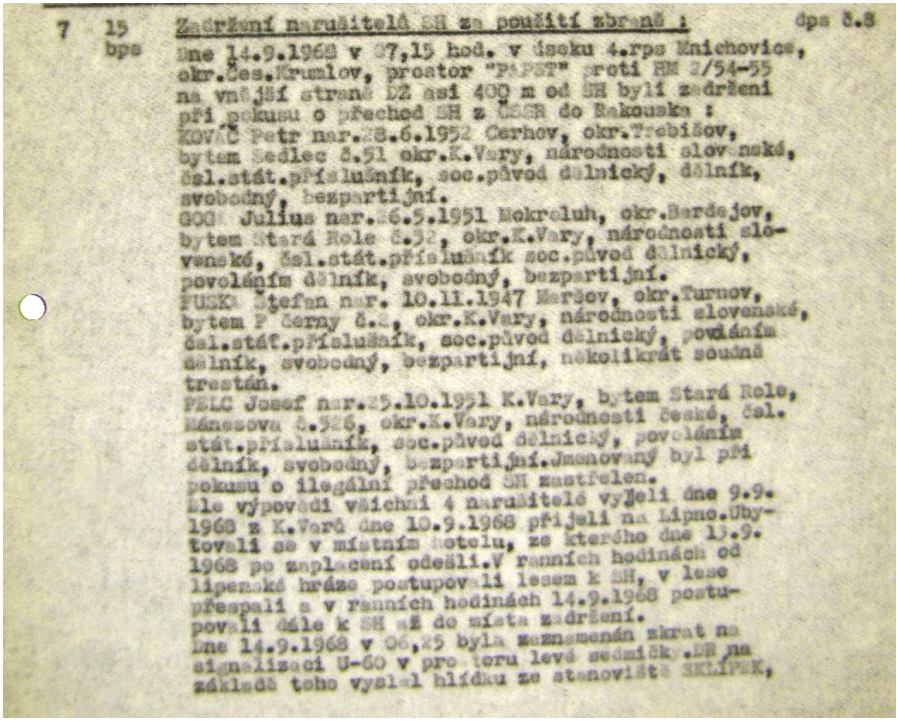

- 3 -

st.přís.ČSSR,politicky neorganizován.
Dne 12.9 v 13.30 hod zjistila PH des.VYSLOUŽIL Jan a člen hl.svb.FRTALA Josef ve vzdálenosti 80m na okraji lesa na vnitřní straně DZ proti HM 5/45 neznámého muže,který se po spatření hlídky vrátil do lesa.Svb.FRTAL zahájil ihned pronásledování a des.VYSLOUŽIL přehradil směr postupu na okraji lesa a u DZ.Po ujití 200m spatřil des.VYSLOUŽIL na vzdálenost 120 mnarušitele,který se po vyzvání stůj dal na útěk.Po vystřelení varovného výstřelu se narušitel nezastavil a překonal sig.stěnu U 60.Po tomto bylo des.VYSLOUŽILEM použito opět zbraně a současně se na místo střetnutí přiblížil svb FRTALA který rovněž použil zbraně.Po tomto narušitel překonal 2 stěnu DZ a byla na něj zahájena palba sousední hlídkou ve složení:voj.Falty Miroslav a voj Vačkal Viliam/1.roč.přís SNB/,která prováděla součinnost.Po opětovném použití zbraně des.VYSLOUŽILEM a svb FRTALOU byl narušitel zasažen dvěma zásahy do nohy a jedním do pravé ruky.I přes vzniklé zranění pronikal ke SH, kde byl zadržen hlídkou des.VYSLOUŽILA.Po poskytnutí první pomoci byl narušitel přesunut na jednotku a do voj.nemocnice v Č.Budějovicích.
Případ šetřila komise 15 bps ve složení:plk. AMBROŽ,pplk. STROLENÝ, pplk. KVÍDERA a voj.obv.prok kpt.ČERNOVSKÍ.
Závěr: Použití zbraně proti narušiteli bylo provedeno přesně podle předpisu PS 1-1.Dobrou součinností hlídek bylo umožněno úspěšné zadržení.

129 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 222, 13. 9. 1968.

Příloha č. 6[130] Hlášení o zastřelení Josefa Pelce.

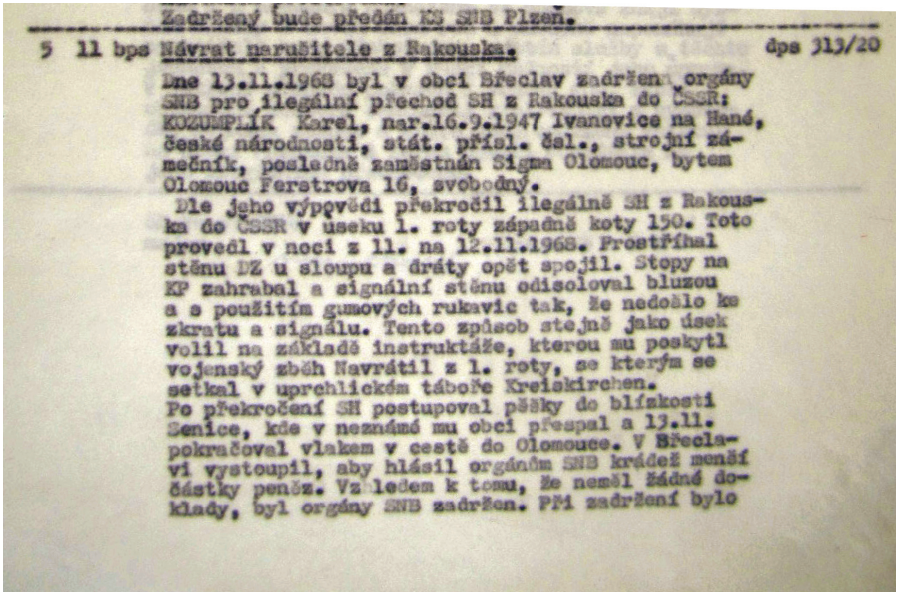

7 15 bps **Zadržení narušitelů SH za použití zbraně :** dps 8.8

Dne 14.9.1968 v 07,15 hod. v úseku 4.rps Kníchovice, okr.Čes.Krumlov, prostor "POPST" proti HM 2/54-55 na vnější straně DZ asi 400 m od SH byli zadrženi při pokusu o přechod SH z ČSSR do Rakouska : KOVÁČ Petr nar.28.6.1952 Cerhov, okr.Trebišov, bytem Sedlec č.91 okr.K.Vary, národnosti slovenské, čsl.stát.příslušník, soc.původ dělnický, dělník, svobodný, bezpartijní.
GOGA Julius nar.26.5.1951 Nekroluh, okr.Bardejov, bytem Stará Role č.32, okr.K.Vary, národnosti slovenské, čsl.stát.příslušník soc.původ dělnický, povoláním dělník, svobodný, bezpartijní.
PUSKÁ Štefan nar. 10.11.1947 Maršov, okr.Turnov, bytem P Černy č.2, okr.K.Vary, národnosti slovenské, čsl.stát.příslušník, soc.původ dělnický, povoláním dělník, svobodný, bezpartijní, několikrát soudně trestán.
PELC Josef nar.25.10.1951 K.Vary, bytem Stará Role, Mánesova č.926, okr.K.Vary, národnosti české, čsl. stát.příslušník, soc.původ dělnický, povoláním dělník, svobodný, bezpartijní.Jmenovaný byl při pokusu o ilegální přechod SH zastřelen.
Dle výpovědi všichni 4 narušitelé vyjeli dne 9.9. 1968 z K.Varů dne 10.9.1968 přijeli na Lipno.Ubytovali se v místním hotelu, ze kterého dne 13.9. 1968 po zaplacení odešli.V ranních hodinách od lipenské hráze postupovali lesem k SH, v lese přespali a v ranních hodinách 14.9.1968 postupovali dále k SH až do místa zadržení.
Dne 14.9.1968 v 06,45 byla zaznamenán zkrat na signalizaci U-60 v prostoru levé sedmičky.HR na základě toho vyslal hlídku ze stanoviště SKLÍPEK,

asi 100 m od místa narušení ve složení voj.Slanina a voj.Suchálek.Tato hlídka při prověrce úseku spatřila dvě osoby v porostlém terénu již na vnější straně ŽtŽ.Proto překonala okamžitě signální stěnu a přehrazovala pravděpodobnou osu postupu.Narušitele vyzvala k zastavení, tito neuposlechli, proto dala výrovný výstřel - dávku asi 5 ran, ale bezvýsledně. Narušitelé dosahovali již okraje lesa.Voj.Slanina opakoval výzvu k zastavení s varovným výstřelem, narušitelé však neuposlechli a vnikli do lesa. Hlídka pokračovala v pronásledování a asi 300 m od SZ spatřil velitel hlídky voj.Slanina jednu osobu, na kterou vystřelil míněnou dávku ze samopalu.Tato zmizela v porostu a voj.Slanina pokračoval v přehrazování postupu narušitelů.Na okraji lesa zaujmul stanoviště, kde jej v té době dostihla druhá hlídka voj.Janeček se služ.psem AKUS a voj. Šebek, která byla vyslána velitelem roty na stanoviště K MINĚ asi 1000 m od místa narušení na základě střelby.Hlídka při pronásledování našla mrtvého narušitele, který byl střelen do hlavy. Pokračovala v postupu až do setkání s voj.SLÁMOU, se kterým se pak vrátila k zastřelenému.Poté hlídka prováděla průzkum k zadržení druhého narušitele. Voj.Slanina, který zůstal u mrtvého, po zaslechnutí praskotu v lese vstoupil znovu do lesa, kde zadržel druhého narušitele.Tohoto krátce vyslechl a zjistil, že v prostoru jsou další 2 narušitelé.Poté zavolal do lesa a na jeho výzvu vyšli z lesa další dva narušitelé, které pak střežil až do příchodu PchH. Zadržení neměli u sebe žádný důležitý materiál ani prostředky pro překonání ŽtŽ.Signální stěnu překonali v rojnici po 4 kolech, přičemž strhli 4 "těška". Jovněž na KP byly zjištěny stopy po 4 osobách. Šetření provedla komise brigády za účasti VOP a orgánu StB.Komise zjistila, že použití zbraně bylo v souladu s ustanovením předpisu PS-1-1. Zadržení se k pokusu přechodu NH doznali a jako důvod uvedli špatné výdělky v ČSSR a že se v Rakousku budou mít lépe.
Byli předáni KS StB Čes.Budějovice, mrtvý narušitel převezen k soudní pitvě do Čes.Budějovic.
Vzhledem k tomu, že při výslechu uvedli, že v K. Varech - v závodě karlovar.porcelán,se připravuje další skupina k ilegálnímu přechodu NH a uvedli jméno dělníka PAVLÍSKA Petr, byla vyrozuměna KS StB Čes.Budějovice k provedení opatření v K.Varech.

Příloha č. 7[131] Hlášení o zadržení osoby, která k přechodu hranic využila informací dezertéra PS.

Zadržený bude předán KS SNB Plzeň.

5 11 bps Návrat narušitele z Rakouska. čps 313/20

Dne 13.11.1968 byl v obci Břeclav zadržen orgány SNB pro ilegální přechod SH z Rakouska do ČSSR: KOZUMPLÍK Karel, nar.16.9.1947 Ivanovice na Hané, české národnosti, stát. přísl. čsl., strojní zámečník, posledně zaměstnán Sigma Olomouc, bytem Olomouc Ferstrova 16, svobodný.

Dle jeho výpovědi překročil ilegálně SH z Rakouska do ČSSR v úseku 1. roty západně koty 150. Toto provedl v noci z 11. na 12.11.1968. Prostříhal stěnu DZ u sloupu a dráty opět spojil. Stopy na KP zahrabal a signální stěnu odisoloval bluzou a s použitím gumových rukavic tak, že nedošlo ke zkratu a signálu. Tento způsob stejně jako úsek volil na základě instruktáže, kterou mu poskytl vojenský zběh Navrátil z 1. roty, se kterým se setkal v uprchlickém táboře Kreiskirchen.

Po překročení SH postupoval pěšky do blízkosti Senice, kde v neznámé mu obci přespal a 13.11. pokračoval vlakem v cestě do Olomouce. V Břeclavi vystoupil, aby hlásil orgánům SNB krádež menší částky peněz. Vzhledem k tomu, že neměl žádné doklady, byl orgány SNB zadržen. Při zadržení bylo

131 ▶ Tamtéž, Denní hlášení č. 284, 15. 11. 1968, Denní hlášení č. 328, 30. 12. 1968.

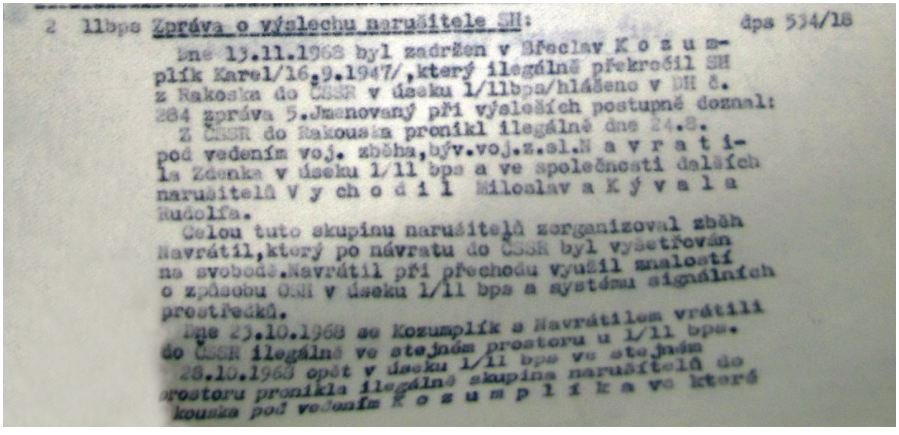
zjištěno, že do ČSSR přišel ilegálně. Zprávu o zadržení obdržela brigáda / NJ/14.11.1968 a okamžitě NS brigády provedl podrobnou kontrolu označeného místa přechodu přes ZPO. Průzkumem, který provedl ZVP 1. roty bylo potvrzeno, že v uvedeném prostoru došlo k překonání ZPO jednou osobou směrem do vnitrozemí. Narušitel přestříhal DZ, dráty opět spojil a překonal signální stěnu se záludností. Stopy na KP byly zahrabány, ale podrobným průzkumem bylo překonání KP potvrzeno. Nejbližší hlídka od místa narušení je předsunutá hlídka ve dne jako pozorovací , v noci jako skrytá ve vzdálenosti 600 m. Místo přechodu se nachází na vedlejším směru úsilí jednotky a narušiteli nebylo dosud využíváno.Je trvale využíváno zabezpečováno předsunutou hlídkou. Vzhledem k tomu, že nebyl podán signál a stopy překonání byly narušitelem zastřeny, neměla hlídka možnost zabránit přechodu, nebo ho při běžně prováděné kontrole kontrolních prostředků zjistit. Zadržený uvádí, že se v uprchlickém táboře mimo zběha Navrátila setkal s dalšími zběhy z 2. roty svob. Janotou a voj. Miskem, kteří mu poradili jak překonat signální stěnu i prostor, který je jako pasivní, živou silou omezeně zabezpečený. Provedeným šetřením bylo potvrzeno, že zadržený překonalSH ilegálně ve výše uvedeném prostoru a že tento směr i jeho výhodyjsou těm bývalým příslušníkům PS / zběhům/ dobře známy. Proto NS provedl opatření k zesílenému zajištění tohoto prostoru, protože je nebezpečí jeho opětovného využití oběma směry. Vzhledem k výpovědi zadrženého a k uvedeným poznatkům že zběhové znají systém služby v úseku obou rot a aktivně napomáhají narušiteli bude přehodnocen systém služby u těchto jednotek a provedena v rámci možností jeho úprava. V šetření případu pokračují orgány ABO, kteří objasňují některé okolnosti vyplývající z výpovědi, zejména způsob a místo, kudy zadržený vnikl na území Rakouska a formu účasti Navrátila na jeho ilegálních přechodech.

OD ve službě:
major mjr. Mašek. Frant. M a š e k

30.prosince 1968

328

30.12. 8

2 llbps Zpráva o výslechu narušitele SH: dps 534/18

Dne 13.11.1968 byl zadržen v Břeclavi K o z u m p l í k Karel/16.9.1947/,který ilegálně překročil SH z Rakouska do ČSSR v úseku 1/llbps/hlášeno v DH č. 284 zpráva 5.Jmenovaný při výsleších postupně doznal: Z ČSSR do Rakouska pronikl ilegálně dne 24.8. pod vedením voj. zběha,býv.voj.z.sl.N a v r á t i l a Zdenka v úseku 1/11 bps a ve společnosti dalších narušitelů V y c h o d i l Miloslav a K ý v a l a Rudolfa.

Celou tuto skupinu narušitelů zorganizoval zběh Navrátil,který po návratu do ČSSR byl vyšetřován na svobodě.Navrátil při přechodu využil znalostí o způsobu OSH v úseku 1/11 bps a systému signálních prostředků.

Dne 23.10.1968 se Kozumplík s Navrátilem vrátili do ČSSR ilegálně ve stejném prostoru u 1/11 bps. 28.10.1968 opět v úseku 1/11 bps ve stejném prostoru pronikla ilegálně skupina narušitelů do Rakouska pod vedením K o z u m p l í k a ve které byli:D o h n a l Jiří,P i m e r Jaroslav a L u s t i g Jindřich /bližší data nezjištěna/

Kozumplík dále doznal,že dne 11.11.1968 se vrátil z Rakouska ilegálně ve stejném prostoru spolu s jistým M a a r Eduardem/který byl v RSR legálně/ a měl v úmyslu za doprovodu Kozumplíka ilegálně převést do Rakouska svoji snoubenku.V důsledku zadržení Kozumplíka se už tento úmysl neuskutečnil.

Podle výpovědi zadrženého se v Rakousku zdržují:
K ý v a l a Rudolf /12.2.1951 /
P i m e r Jaroslav /15.7.1947 /
D o h n a l Jiří / 18.10.1950 /
V y c h o d i l Miroslav / 21.9.1950/
L u s t i g Jindřich / nezjištěno/

Prověřením výpovědi se na území ČSSR mají zdržovat Maara a Navrátil.

Při výsleších byly zjištěny tyto další závažné okolnosti:Zběh Navrátil při vznesení obvinění vyšetřovatelem při OVKR Trenčín vypovídal,že se nedostavil na předcházející výzvu,neboť byl v té době ilegálně v Rakousku.Vyšetřovatel OVKR Trenčín neinformoval o tomto poznatku 11 bps!

V případě Kozumplíka bylo dodatečně zjištěno,že po jeho prvním ilegálním návratu do Rakouska,jeho otec toto ohlásil orgánům SNB Olomouc.Ani v tomto případě nebyla 11 bps ze strany SNB informována.Tím bylo Kozumplíkovi umožněno zorganizovat skupinu a tuto ilegálně převést do RSR/28.10.1968/

Na základě výsledku provedl vel.llbps tato opatření:
Byl změněn systém OSH a způsob výkonu služby v úsecích 1/11 a 2/11 bps.
Vytvořený kanál,používaný narušiteli byl zabezpečen vojskovými silami a ženijními prostředky.
Po linii org. 1/2 byly provedeny zvláštní opatření k zamezení dalšího využívání uvedeného kanálu.

NVÚ BYTÍZ V SRPNOVÝCH UDÁLOSTECH ROKU 1968
/ František Bártík

Úvod

Tento příspěvek se zabývá méně známými událostmi hektických srpnových dnů roku 1968. V rámci československého uranového průmyslu byla vyhlášena stávka pod heslem „Ani gram uranu okupantům“.[1] V tomto období se v uranovém průmyslu využívali již jen vězni z jediného nápravně výchovného ústavu (dále též NVÚ), jednalo se o Bytíz na Příbramsku. Dne 22. 8. 1968 v tomto zařízení došlo ve spojitosti s okupací republiky vojsky Varšavské smlouvy k největší vzpouře vězňů. Jelikož k uvedené události neexistují žádné odborné studie, alespoň autor o žádné neví, bude vycházeno čistě z archivních pramenů.[2]

O tom, že území Československa obsadila vojska zemí Varšavské smlouvy se útvary Sboru nápravné výchovy (dále též SNV) dozvěděly 21. 8. 1968 v různých časech a různým způsobem. Správa SNV mimo útvary dislokované ve Středočeském kraji neměla s ostatními útvary první den po obsazení žádné spojení. Proto náčelníci těchto útvarů prováděli příslušná opatření z vlastní iniciativy a dále pak z příkazů náčelníků KS SNB. Eskorty všeho druhu byly od 21. 8. až do 1. 9. pozastaveny. Většina NVÚ vyhlásila 100% pohotovost příslušníků SNV. Odsouzení zařazení na práce mimo NVÚ (až na zanedbatelné výjimky) od 21. 8. do 1. 9. 1968 nepracovali nebo prováděli náhradní práce. Potrestaní zařazení na práci uvnitř NVÚ po celou dobu, až na NVÚ č. 2 v Praze (viz níže), normálně pracovali, i když pracovní morálka měla kolísavý charakter.[3] Od 2. 9. 1968 začali odsouzení pracovat normálně, vyjma některých pracovišť v Praze.

Je samozřejmé, že i v řadách příslušníků SNV existovaly na vzniklou situaci různé názorové proudy. *„Řada nejasností a protichůdných názorů vznikla o důvodech zásahů vojsk zemí Varšavské smlouvy vůči ČSSR. Souhlasné názory s tímto zásahem, zejména u věkově a služebně starších příslušníků, vyplývají zejména z polednového vývoje u nás, kdy v tisku, rozhlase i televizi se objevovala řada informací a zpráv, zkreslených, tendenčních a nepravdivých. Vyskytly se i ojedinělé extrémní názory, jako označování některých příslušníků za kolaboranty a zrádce, nepřátelský postoj ke všemu sovětskému, podpora neutrality, pochybnosti o možnosti setrvání ve Varšavské dohodě apod.*“[4] Konkrétně se tyto tendence projevily v NVÚ Vinařice, kde se v časopise OV KSČ Kladno „Září“ objevily velmi hrubé výrazy. Přímo v areálu NVÚ Liberec byly vylepeny nevhodné letáky. Ve vedení útvaru Všehrdy došlo k „roztržce“. Situace se vyhrotila i v útvaru SNV Opava. Výzvy k ozbrojenému odporu zaznamenaly útvary SNV

1▶ Více viz František BÁRTÍK, *Rok 1968 a následná normalizace v československém uranovém průmyslu ve světle materiálů StB*. In: Sborník Archivu bezpečnostních složek, č. 8/2010, Praha 2010, s. 19–76.
2▶ Státní okresní archiv Příbram – dále též SOkA Příbram, a Archiv bezpečnostních složek – dále též ABS, a podnikový archiv DIAMO (bývalý archiv Jáchymovských dolů n. p.).
3▶ ABS, ÚDV 67/VvK-95, Zpráva o situaci ve Sboru nápravné výchovy, s. 1.
4▶ Tamtéž.

Ostrov, Nové Sedlo, Plzeň aj.[5] Určité zklidnění situace, s výjimkou SNV Opava, nastalo po projevech prezidenta Ludvíka Svobody a I. tajemníka ÚV KSČ Alexandra Dubčeka po jejich příletu z Moskvy. *„Naprostá jednota příslušníků SNV se projevovala v uvědomění si odpovědnosti za zachování klidu, pořádku a bezpečnosti v NVÚ a věznicích.“*[6] Nicméně k narušení kázně a pořádku v několika případech došlo. U útvaru SNV Ostrov se příslušník uvedl do podnapilého stavu a občané *„cikánského původu“*[7] mu odcizili služební pistoli. V době vyhlášení pohotovosti útvaru došlo k nedovolenému vzdálení u útvarů SNV Minkovice, Plzeň a Opava.[8] Největší nepokoje propukly v NVÚ Příbram (viz níže), kde se jednalo o hromadný pokus o útěk a dále pak v NVÚ Ilava, Liberec a Vinařice.

Během hektických srpnových dní roku 1968 projevovali vězni nesouhlas s obsazením republiky různými způsoby. *„…tak kupř. v NVÚ Vinařice se odsouzení zdobili trikolórami, 500 odsouzených podepsalo rezoluci na podporu vlády a ÚV KSČ, 90 odsouzených se nabídlo jako dárci krve apod. V NVÚ č. 2 Praha 216 odsouzených podalo hromadnou žádost prezidentu republiky o přerušení trestu, aby se mohli podílet na obraně republiky (nebyla odeslána), v NVÚ Ostrov organizovali odsouzení podpisovou akci, kde nabádali odsouzené k poslušnosti příslušníků, v NVÚ Bělušice se mladí odsouzení dožadovali propuštění a vydání zbraní k bránění republiky, v NVÚ Opava 219 odsouzených podepsalo prohlášení, že zachovají klid atd.“*[9] Je samozřejmé, že část odsouzenců ve výkonu trestu využila vzniklou situaci k různým akcím, narušujícím klid a pořádek. Asi největší událostí v tomto směru byla hromadná vzpoura a pokus o útěk z NVÚ Příbram, dále pak nepokoje odsouzených v NVÚ Mírov, pokus 30 odsouzených o útěk z NVÚ Ilava, útěk 4 odsouzených z NVÚ Brno, útěk 1 odsouzeného z NVÚ Želiezovce, pokusy o útěk v NVÚ Liberec, Vinařice aj., požár v NVÚ Leopoldov. Napjatá situace panovala mimo jiných i u odsouzených slovenské národnosti v NVÚ Vinařice, kteří v případě vojenského konfliktu chtěli provést hromadný útěk. Lze se domnívat, že u části odsouzených za útěky stál strach o své rodiny popř. obava z obsazení NVÚ okupačními vojsky. V NVÚ Valdice a Rýnovice se odsouzení i přes zákaz zúčastnili protestní stávky. V NVÚ Valdice a Žacléř odsouzení vyvěsili státní vlajky na komíny objektu ústavu. K udržení klidu a pořádku provedli příslušníci SNV celkem 15 zákroků, při nichž použili mírnější donucovací prostředky (obušek, slzný plyn).[10]

5 ▶ *„Svůj vliv zde sehrála i psychóza vytvářená vysíláním nepravdivých zpráv, neověřených a vzápětí dementovaných, jako ku příkladu, že byl obsazen NVÚ č. 2 Praha sovětskými vojsky a hromadné propouštění vězňů, označování nejrůznějších osob za zrádce a kolaboranty, zprávy o situaci v NVÚ Mírov, Liberec apod.“* Tamtéž, s. 2.
6 ▶ Tamtéž.
7 ▶ Tamtéž.
8 ▶ Tamtéž, s. 2–3.
9 ▶ Tamtéž, s. 3.
10 ▶ Tamtéž, s. 3–4.

Pohled na hlavní bránu věznice v r. 1968, vpravo uprostřed budova kázeňských trestů (SOkA Příbram)

Tamtéž v r. 2009, vpravo budova kázeňských trestů (foto F. Bártík)

Dne 21. 8. v 11 hod. došlo k obsazení NVÚ č. 2 Praha sovětskými vojsky, jež trvalo až do 2. 9. do 22 hod. Sovětská vojska obsadila strážní věže a hlavní vchod do NVÚ. Dne 21. 8. v 6.15 hod. NVÚ Plzeň z vnějšku zajistila tanková jednotka Sovětské armády a průchod u hlavního vchodu kontrolovali společně s příslušníky SNV i sovětští vojáci. Útvar SNV Plzeň navštívili čtyři sovětští důstojníci se žádostí, aby mohli uskutečnit besedu s příslušníky SNV k vysvětlení přítomnosti cizích vojsk u nás. Dále NVÚ navštívil major Sovětské armády a žádal informace, kolik příslušníků bylo propuštěno po lednu 1968, možnosti internování osob, jména osob dodaných do vazby apod. Požadované informace neobdržel a ani besedu vedení ústavu nepovolilo. Vnějšího obsazení se dočkala i věznice Ruzyň, v níž sovětští důstojníci prohlédli všechny cely a porovnali stav vězňů s osobními spisy. Maďarská lidová armáda navázala styk s NVÚ Leopoldov a Želiezovce. Ostatní útvary SNV se podobné „pozornosti" vyhnuly, i když se cizí vojska rozmístila v některých případech v jejich těsné blízkosti.[11]

S představiteli invazních vojsk se do styku dostal také náčelník útvaru SNV Ostrov, kterého se dotazovali, zda je schopen pomocí vlastních sil zajistit bezpečnost ústavu. Útvar SNV Nové Sedlo s nimi zase projednával bezpečnost eskort. Zbloudilým vojákům poskytli informaci příslušníci SNV Mírov. Na útvaru SNV Ostrava dali sovětským vojákům pitnou vodu a k dispozici sociální zařízení. Do NVÚ Brno přišla skupina pěti sovětských důstojníků, jež projevila zájem o zajištění bezpečnosti ústavu, a dále pak o složení vězňů. Styčný důstojník Sovětské armády pomohl s průjezdem pohotovostní jednotky z Prahy do Příbrami (viz níže) a při eskortě odsouzených z Příbrami do Plzně. Jiné kontakty s představiteli cizích vojsk jednotlivé NVÚ neměly a nedošlo ani k žádným zásahům do vnitřních věcí NVÚ a věznic.[12]

NVÚ Příbram

Situace ve vězeňství v roce 1968 měla k ideálu daleko, a nejinak tomu bylo i v NVÚ Bytíz. Náčelník útvaru mjr. Josef Šnobl situaci s odstupem dvou let hodnotil takto: *„Celý rok 1968 se odrazil na chování odsouzených. Už před kritickým dnem docházelo k projevům nekázně, odsouzení pokřikovali na příslušníky, k různým věcem měli průpovídky a neplnili rozkazy. Jistě na ně špatně působily sdělovací prostředky, zejména tisk."*[13] Potrestaný Hink k chování příslušníků uvádí: *„Ovšem oni se ani příslušníci k nám nechovali dobře. Jeden nám např. vyhrožoval, že zase přijde doba, kdy nás budou řezat, až z nás krev poteče. Byl to pracovní referent na šachtě č. 16. přezdívka „Čankajšek". Nebo jistý příslušník, jemuž přezdívají „Buldok"*[,] *řekl, že mne vykoupe, že mne ty zuby už nikdo ne-*

11 ▶ Tamtéž, s. 4–5.
12 ▶ Tamtéž, s. 5.
13 ▶ SOkA Příbram, f. Okresní prokuratura, rok 1969, 2T 52/70 Vyšetřovací spis, Halady a spol. – protokol o hlavním líčení, s. 11.

6/ Pohled na shořelou budovu výchovy v NVÚ-MV Příbram
/viz plánek bod č.8 /

Nová budova na místě původní, stav v r. 2009 (foto F. Bártík)

najde. Jeden příslušník mi zahodil čepici jen proto, že jsem pořádně nestál. Jiný mi v autobuse prorazil hlavu, jen proto, že jsem se v autobuse ohlédl."[14]

K 1. 8. 1968 činil stav 1343 mužů, jednalo se o odsouzené do II. nápravně výchovné skupiny (recidivisté).

O prvních hodinách v NVÚ po obsazení republiky vojsky Varšavské smlouvy nám zanechal svědectví náčelník oddělení výchovy JUDr. Jaroslav Hochman, který vypověděl, že ho ve 3.00 hod. 21. 8. informoval vedoucí noční směny prap. Karel Talián, že naše území obsadila vojska Varšavské smlouvy. Po tomto probuzení již zůstal vzhůru a snažil se naladit na radiopřijímači nějaké zprávy. Asi ve 4.30 obdržel pokyn, aby se dostavil na útvar s tím, že byl vydán zákaz vysílání odsouzených do zaměstnání.[15] Na útvar dorazil v 6.00. Když zjistil, že odsouzení jsou již o přítomnosti vojsk informováni, což učinila navrátivší se noční směna ze závodu. „*Příslušníkům směny* [a] *referentu režimu jsem vydal rozkaz nepouštět rozhlasové zprávy do ústavu a vychovatelům zdržovat se na svých ubytovnách a zamezovat vycházení odsouzeným z ubytoven. Pro odsouzené byl vydán rozkaz, vycházet z ubytoven pouze na výzvu rozhlasem.*"[16] Mezi odsouzenými se dařilo udržovat pořádek, takže když se dožadovali rozhlasových zpráv, byly jim kolem poledního puštěny. Přesto se již během dne vyskytovaly různé nepokoje mezi odsouzenými, kteří se srocovali před vchody do ubytoven. Noc podle jeho slov probíhala poměrně nerušeně až do časných ranních hodin. To se začal projevovat neklid zejména mezi slovenskými odsouzenými. Dožadovali se zpráv ze Slovenska. Ale tyto jim nešlo vzhledem k vypjatosti situace v republice zprostředkovat. Rozhlasová ústředna se musela vypínat, aby nedošlo k jejímu poškození. Odsouzení nad tím projevovali velkou nevoli a vykřikovali: „Pusťte to, vy svině…!"[17] V takových případech se vždy vysílala skupina příslušníků k obnovení pořádku, ale jelikož se výkřiky ozývaly z vnitřku budovy, nepodařilo se viníky vypátrat. K většímu srocení odsouzených došlo 22. 8. kolem 12.30 hod., kdy se seběhlo několik stovek odsouzených z horní části ústavu k rozhlasu, a dožadovaly se puštění zpravodajských relací. Toto srocení opětovně zlikvidovala skupina příslušníků a s výzvou „jménem zákona" zatlačila potrestané zpět na ubikace. Stalo se tak na přímý rozkaz JUDr. Jaroslava Hochmana s tím, že další zprávy nebudou puštěny, dokud se v táboře nepodaří obnovit pořádek.[18]

14 ▶ Tamtéž, s. 13

15 ▶ V důsledku okupace republiky byla v rámci Československého uranového průmyslu vyhlášena stávka „Ani gram uranu okupantům". Odsouzení ve výkonu trestu v NVÚ Příbram proto již od 21. 8. 1968 nepracovali. Výroba u n. p. Uranové doly Příbram se zastavila a odsouzení zůstali v ústavu – pozn. autora.

16 ▶ SOkA Příbram, f. Okresní prokuratura, rok 1969, 2T 52/70 Vyšetřovací spis - Protokol o výslechu svědka JUDr. Jaroslav Hochman, 19. 9. 1968, s. 2.

17 ▶ Tamtéž, s. 3.

18 ▶ Tamtéž, s. 4.

9/ Pohled na požářiště kult. osvětového baráku v NVÚ-MV Příbram /viz plánek bod č.10 /

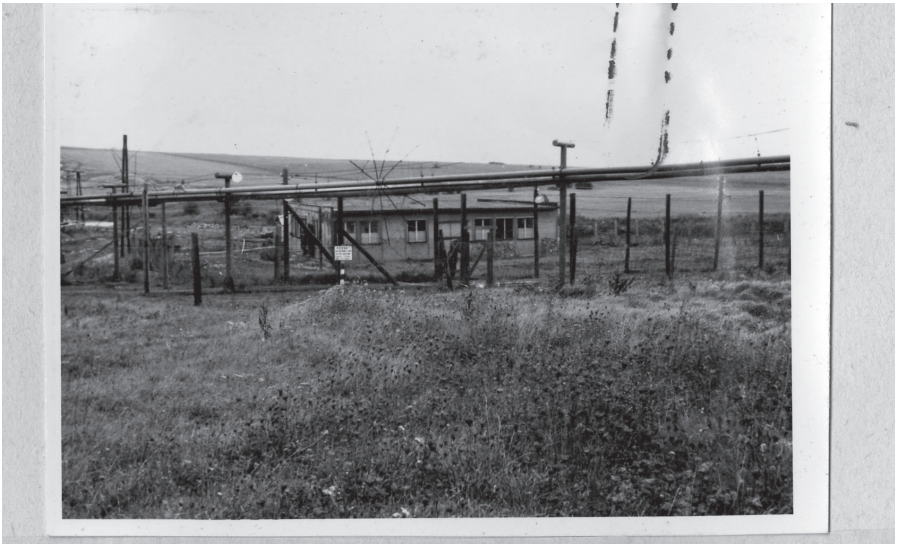
Dnes psinec mimo areál věznice, stav v r. 2009 (foto F. Bártík)

Během dopoledních hodin 22. 8. potrestaní sepsali jakousi rezoluci na podporu vládních činitelů. Odsouzený Semrád z ubytovny „I“ ji poté předčítal v dopoledních hodinách v kulturní místnosti baráku „J“, kde se soustředili vězněnní z této ubytovny. Odsouzení si v rezoluci zároveň kladli podmínky, že rozhlas v NVÚ musí být puštěn. Náčelník oddělení výchovy Jaroslav Hochman se zúčastnil čtení rezoluce. S výjimkou podmínky o puštění rozhlasu, pak vyhlásil, že rezoluci přijme, pokud tam nebudou nějaké požadavky ze strany odsouzených. Zároveň zakázal další šíření této rezoluce a získávání podpisů s tím, že odsouzený Semrád se odebere na svoji ubytovnu. Jak se později zjistilo, jmenovaný rozkazu neuposlechl a sbíral podpisy na dalších ubikacích. Rezoluci poté v odpoledních hodinách zabavil zástupce náčelníka útvaru mjr. Josef Šnobl. Po poledním srocení nastal v ústavu klid. Jaroslav Hochman několikrát vyzýval odsouzené rozhlasem ke klidu a dodržování pořádku, aby tak nestěžovali příslušníkům NVÚ výkon služby. Zpravodajské relace se vysílaly po hodinových přestávkách. Zdálo se, že situace je pod kontrolou.[19] Odsouzení ovšem chtěli nepřetržitý poslech rozhlasu. *„Poněvadž zařízení rozhlasové ústředny bylo nepřetržitým provozem zatěžováno a vzniklo nebezpečí, že ústředna bude trvale vyřazena z provozu, bylo vedením ústavu rozhodnuto, že vysílání rozhlasových zpráv bude prováděno v hodinových intervalech.“*[20]

Koridor

Zlomový okamžik vypjaté situace nastal 22. 8. kolem 20 hod. Odsouzení z ubytoven I, O, E a J vyšli na nádvoří, kde začali pokřikovat. Výzvy k rozejití ignorovali. Křičeli např., že půjdou na Rusáky, že na spodní bráně ústavu jsou již ruské tanky apod. Vychovatelé situaci nemohli zvládnout, a tak se cca 200–300 odsouzených rozeběhlo ke spodní části tábora na severní straně ke kulturnímu domu, kde se pokoušeli prorazit oplocení v úmyslu uprchnout.[21] Volně se pohybující odsouzení vzali tři žebříky, za jejichž pomoci se pokoušeli překonat oplocení NVÚ. V této chvíli se k odsouzeným dostavil náčelník oddělení výchovy JUDr. mjr. Hochman s příslušníky a vyzýval odsouzené k zachování klidu a okamžitému návratu na ubytovnu. Odsouzení však nerespektovali ani opětovné apely, právě naopak, přemlouvali stráž ČSLA, aby na ně nestřílela a šla na Rusáky s nimi. Jeden z odsouzených dokonce překonal první stěnu koridoru a začal se strkat se strážným ČSLA, stráž znovu vyzvala odsouzené k ústupu z prostoru oplocení. Na základě vyhrocené situace použila střelné zbraně, a to palbou do vzduchu pro výstrahu. Po výstražné střelbě se na místo incidentu

19 ▶ Tamtéž.
20 ▶ ABS, ÚDV 67/VvK-95, Informace o pokusu o útěk větší skupiny odsouzených v NVÚ Příbram dne 22. 8. 1968, s. 1.
21 ▶ SOkA Příbram, f. Okresní prokuratura, rok 1969, 2T 52/70 Vyšetřovací spis - Návrh na konečné opatření v tr. věci proti obv. Rudolfu Haladymu a spol., s. 7.

1/ Pohled na drátěné oplocení v ústavu,kde si vězni na strážích vynucovali propuštění z výk. trestu /viz plánek bod č.1/

Srovnávací foto z roku 2009, dnes mimo areál věznice (foto F. Bártík)

dostavili další příslušníci SNV s cílem zabránit odsouzeným v útěku.[22] Situace se stále zostřovala, a proto náčelník útvaru SNV Příbram ve 20.15 hod. nahlásil stav situace dozorčímu důstojníkovi správy SNV. Po nahlášení vedení správy SNV ihned zajistilo: *„Vyhlášení poplachu u všech útvarů SNV v Praze; u jednotky Sovětské armády dislokované u útvaru SNV č. 2 Praha* (Pankrác) *byli vyžádáni dva styční důstojníci na vyvedení pohotovostních jednotek z Prahy a k zajištění hladkého průjezdu k útvaru SNV Příbram. Toto opatření bylo nezbytné, neboť všechny mosty a výpadové silnice byly obsazeny Sovětskou armádou a bez styčného důstojníka nebylo možno vyjet z Prahy.“*[23]

Z důvodu přehlednosti a objektivnosti budou následně uvedena svědectví vybraných zainteresovaných osob v této počáteční fázi vzpoury. Náčelník ostrahy mjr. Josef Štrubínský k počátkům vzpoury vypověděl, že kolem 20.00 seděl v kanceláři zástupce náčelníka ústavu, když mu zavolal mjr. Hochman s tím, že vychovatel NVÚ npor. Michal Dalekorej zjistil, že se někteří potrestaní chystají na útěk. Hovor ještě neskončil a dozvěděl se, že odsouzení z horní části tábora vyšli z ubytoven a jdou dolů. Byl požádán, aby poslal pomoc. Na základě této informace vyhlásil na velitelské části tábora pohotovost a odeslal příslušníky k zabezpečení pořádku. Jednalo se asi o 50 příslušníků. Když dostal zprávu, že odsouzení směřují mezi kulturním domem a prádelnou k oplocení, nechal ozbrojit 3. směnu pod vedením velitele směny npor. Novotného. Krátce po odchodu směny, se z tohoto prostoru ozvala střelba ze samopalů jako výstraha odsouzeným, kteří prolomili plot mezi budovou prádelny a kulturního domu, jenž označoval postřelované pásmo. V tomto okamžiku přijel do areálu tábora autobus asi s 20 příslušníky SNV služebně vzdálenými v Příbrami. Pod vedením npor. Klímy (náčelníka hospodářské součásti) poslal Josef Štrubínský dalších 10 lidí k zesílení prostoru, kde se odsouzení snažili prorazit. *„Asi tak ve 20,20 hodin odsouzení, kteří se snažili proniknout oplocením, upustili od útěku a v tomto prostoru a hromadně se přesouvali na budovy velitelství.“*[24]

Příslušník NVÚ nstržm. Václav Fau popsal hektické události ze svého pohledu následovně. Dne 22. 8. vykonával službu v NVÚ Příbram, kde během dne viděl na potrestaných určité známky nervozity. Což se vzhledem k obsazení republiky cizími vojsky zdálo pochopitelné, na jejich chování se rovněž podepsalo jednání civilních zaměstnanců Jáchymovských dolů, kteří sundali pěticípé hvězdy. Odsouzení se domáhali poslechu rozhlasu, ten se ovšem s ohledem na technické parametry stanice musel vypínat. Mezi 16.00–20.00 hod. se Fau

22 ▶ ABS, ÚDV 67/VvK-95, Informace o pokusu o útěk větší skupiny odsouzených v NVÚ Příbram dne 22. 8. 1968, s. 2.
23 ▶ Tamtéž, s. 3.
24 ▶ SOkA Příbram, f. Okresní prokuratura, rok 1969, 2T 52/70 Vyšetřovací spis - Protokol o výslechu svědka mjr. Josefa Štrubínského, 4. 10. 1968, s. 2–3.

nacházel mimo útvar. *„Když jsem se vrátil do míst k bráně č. 1 a vešel jsem do objektu, utíkal do těchto míst jeden z odsouzených jménem Majer a křičel, že muklové protrhli plot. V té době já sám jsem již také slyšel křik a střelbu. Vrátil jsem se zpět na bránu, kde jsem od velitele směny… obdržel kasr, obušek a spolu s dalšími příslušníky NVÚ jsme běželi do míst pod prádelnou, kde měli být shromážděni odsouzení a kde se domáhali propuštění. Zde jsem viděl, že zde bylo několik set odsouzených, dále jsem viděl, že jeden z odsouzených, jehož jméno neznám, roztrhal na sobě košili v místech v koridoru, když před tím přelezl drátěný plot a při tom křičel*[:] *´Střílejte, mám doma děti!´ Ten samý odsouzený se vrhl na jednoho z vojáků (strážných), kterého uchopil za samopal, ovšem nepodařilo se mu samopalu zmocnit. Za malý okamžik přelezl tento odsouzený plot zpět a to zřejmě proto, že se obával střelby, která v té době byla. Dav odsouzených* [v] *okamžiku, kdy uvedený odsouzený byl v koridoru*[,] *řval: ´Vy vrazi, pusťte nás, vraždí naše děti! ´“*[25]

Vychovatel NVÚ Milan Dalekorej se dostavil do areálu tábora 21. 8., již po vyhlášení 100% pohotovosti. V NVÚ se pak zdržoval pět dní. Dne 22. 8. okolo 19 hod. byla vydána večeře a vše probíhalo v poklidu. Zdržoval se v budově velitelství v kanceláři oddělení výchovy. Krátce po 20 hod. uslyšel velký dupot, proto vyhlédl z okna směrem ke kuchyni. Spatřil větší počet odsouzených utíkajících ke kulturnímu domu a oplocení. Zamkl kancelář a vyběhl mezi ně. Cestou zaslechl, že odsouzení říkají, že za oplocením jsou ruské tanky. Rozmlouval jim to, říkal, že to není pravda, snažil se je uklidnit a poslat zpět na ubytovny. Mezitím doběhli až k oplocení, jež se někteří potrestaní pokusili překonat. Příslušníci armády, kteří střežili objekt z vnější strany, poté zahájili výstražnou palbu do vzduchu.

Referent režimu prap. Zdeněk Šindelář seděl ve večerních hodinách 22. 8. v místnosti ústavního rozhlasu. V 19.57 se ozvalo z horní části ústavu hromadné pískání. Kontrolou hodinek zjistil, že zprávy z rozhlasu mají být puštěny za 3 minuty. Ve 20 hod. vedoucí směny referentů zapnul zesilovače a zprávy pustil do tábora. V tomto okamžiku již běželi odsouzení po obou chodnících z horní části ústavu do spodní. Ihned byl o této situaci informován náčelník oddělení výchovy mjr. Hochman. Zdeněk Šindelář seběhl k odsouzeným do spodní části a vyzýval je k zachování klidu a k návratu zpět do horních ubikací. Potrestaní výzev neuposlechli a postupovali směrem k oplocení za výkřiků: *„Jdem na plot, vojáci střílet nebudou…!“* Přes zátaras u postřelovaného pásma přehodili žebříky, ale zaváhali. Jeden z odsouzených si však dodal odvahy, přeběhl položený žebřík a začal přelézat oplocení. Šindelář ho vyzval, aby se vrátil, a když neuposlechl, přelezl žebřík za ním a snažil se ho stáhnout dolů z oplocení. Odsouzený jej ovšem kopl do ruky a seskočil do oplocení. V této době vojáci po-

25 ▶ Tamtéž, Protokol o výslechu svědka Fau Václav, 20. 9. 1968, s. 1–2.

užili zbraně ke střelbě pro výstrahu a žádali příslušníky, aby odešli. To však již za dané situace nešlo, zátarasy byly prolomeny a předek masy odsouzených se ocitl u příslušníků. Šindelář vyzýval i nadále odsouzené ke zklidnění, přičemž inkasoval několik ran. Namísto obrany se ovšem rozhodl pro útok a sám několik ran rozdal. Situace byla dle jeho slov značně nepřehledná a změnila se až s výkřiky: *„Slanina a Frank jsou tady!“*[26], se celý dav odsouzených rozeběhl za těmito příslušníky a počal je honit.[27]

Náčelník oddělení výchovy JUDr. Jaroslav Hochman na počátek vzpoury vzpomíná takto: Po vydání večeře jsme potrestaným přislíbili, že jim ve 20 hod. pustíme zprávy. Krátce před 20. hod. se do mé kanceláře dostavil npor. Dalekorej a informoval mne, že se kolem 22 hod. má skupina odsouzených z ubikace I-8 pokusit o překonání oplocení tzv. naostro. Tento poznatek byl postoupen dále k opatření. Po zapnutí rozhlasu ve 20 hod. se ozval z horní části ubytovny pískot. Jaroslav Hochman začal hledat důvod tohoto chování a od příslušníka Malínka se dověděl, že odsouzení z horní části utíkají směrem ke kulturnímu domu do dolní části ústavu. Spojil se proto s mjr. Štrubinským a požádal ho o zorganizování pohotovosti, jelikož se odsouzení z neznámé příčiny srocují u kulturního domu. Spolu s npor. Dalekorejem vyběhl z budovy starého velitelství, načež zjistili, že dav odsouzených vyšel z ubikací. Dalekorej vzburcoval příslušníky ve starém velitelství a ti se pak vydali spolu s odsouzenými do dolní části tábora. Cestou se snažili zapůsobit na odsouzené s tím, aby se zklidnili a vrátili se na ubytovny. Od potrestaných se dozvěděli, že běží do dolní části ústavu, neboť pod dolním oplocením jsou ruské tanky a že strážní dostali rozkaz nestřílet, z čehož vydedukovali, že jim umožní opustit NVÚ. Před dolním oplocením se shromáždilo několik stovek potrestaných. Ti vykřikovali hesla: *„Pusťte náš ven. Nestřílejte na nás. Dejte nám zbraně.“* Jeden odsouzený, pravděpodobně Pavlík, pronikl až do ostřelovaného pásma, kde si strhl košili a vykřikl: „Tak střílejte!“ Pak začal šplhat na vnitřní plot koridoru a drátěnou síť strhával přímo ze sloupů, aby udělal průchod pro další odsouzené. Praporčík Zdeněk Šindelář se na něho vrhnul a chtěl ho strhnout zpět z oplocení. Ostatní odsouzení bránili Šindelářovi, aby Pavlíka z drátů sundal. Příslušníci stojící v davu odsouzených se je snažili uklidnit a odvrátit je od úmyslu utéct z NVÚ. Příslušníci strážní služby vyzývali odsouzené, aby se rozešli, jinak že použijí zbraně. Vzhledem k tomu, že odsouzení neuposlechli výzev, spustili varovnou střelbu. Současně se střelbou postupovala z prostoru od prádelny linie příslušníků SNV s úkolem vytlačit odsouzené z prostoru kulturního domu a oplocení. Na tuto skupinu se po spatření odsouzení vrhli. Tím sice došlo k zabránění průniku odsouzených

26 ▶ Jednalo se o referenty režimu, kteří zasahovali u koridoru a snažili se dostat za oplocení, mimo dosah potrestaných.

27 ▶ SOkA Příbram, f. Okresní prokuratura, rok 1969, 2T 52/70 Vyšetřovací spis – Služební záznam prap. Zdeňka Šindeláře, 29. 8. 1968, s. 2.

přes oplocení, ale zároveň se tito příslušníci stali cílem pronásledování. Došlo i k několika zraněním příslušníků SNV, jako např. pprap. Juraj Uhrin a stržm. František Herink dostali facku, ppor. Konstantin Gabriel kamenem do pravého stehna a npor. Michal Dalekorej do hlavy, por. Jaroslava Adama zasáhla cihla do nohy.[28]

Výše zmiňovaná osoba Karla Pavlíka (snažil se překonat oplocení) je natolik zajímavá, že jí věnuji větší pozornost. Podle jeho vlastních slov ho dal otec ve třech letech do dětského domova v Opavě, kde zůstal do svých 14 let. V domově vychodil tři třídy pomocné školy. Ve 14 letech jej přemístili do dětského domova v Kelči, kde se vyučil zahradníkem. Pak pracoval jako pomocný dělník. Matka zemřela v roce 1950. Rodiče se o něj nezajímali, v domově ho nenavštěvovali. Když nastoupil do zaměstnání, vyhledal svého otce, ale zůstal u něj jen dva dny a musel odejít, neboť ten se mezitím znovu oženil. V roce 1960 jej na příkaz soudu umístili do léčebny v Opavě, kde zůstal do roku 1964. Během léčení mu lékaři sdělili, že nikdy nebude moci mít poměr s ženou. Údajně to chtěl vyzkoušet, a přitom se dopustil trestného činu. Za pokus o znásilnění 18-leté dívky v Opavě dostal v roce 1965 trest odnětí svobody na 8 měsíců. Na základě znaleckého posudku mu byla přiznána snížená příčetnost. Po propuštění v témže roce se vrátil do pracovního procesu, ovšem po novém pokusu o znásilnění dostal trest dalších 8 měsíců nepodmíněně, k tomuto trestu jej odsoudili v Opavě pro pokus o znásilnění 19-leté dívky (propuštěn v září 1966). V roce 1967 mu tamtéž okresní soud za pokus o znásilnění 21-leté ženy dal již dvouletý trest odnětí svobody. Ten mu měl skončit v červenci 1969. Sám k tomu poznamenal: *„Chtěl jsem si jenom zašukat.“*[29] Podle zprávy ze Státního statku Deštné, kde pracoval před posledním výkonem trestu, byl *„drzý a vulgárně se vyjadřoval k vedoucím pracovníkům. Pracoval jen, když už neměl na pivo a co jíst. Jakmile se zařídil, odmítal práci a jeho pracovní morálka byla velmi špatná.“*[30] Podle zprávy z výkonu trestu, který nastoupil dne 17. 7. 1967 (na dva roky), měl 7 kázeňských trestů pro rušení nočního klidu, nedodržování řádu, nedodržování služby, za hrubé výroky proti orgánům SNV, provokace k nekázni a výzvy ke srocování (2x). Dle jeho vlastních slov kouří kolem 100 cigaret denně. Alkohol požívá od svých 22 let, většinou pije víno cca 1,5 l denně. Pije již po ránu, protialkoholní léčbu zatím neabsolvoval. Podle vypracovaných znaleckých posudků jevil těžké nedostatky v nejzákladnějších obecných poznatcích.[31] Výše uvedenému zjištění odpovídalo i jeho vystupování při hlavním líčení. Obžalovaný Karel Pavlík se dostavil k líčení o den později, neboť *„neměl dostatek finančních prostředků,*

28 ▶ Tamtéž, Protokol o výslechu svědka JUDr. Jaroslav Hochman, 19. 9. 1968, s. 4.
29 ▶ Tamtéž, s. 6.
30 ▶ Tamtéž, Vyšetřovací spis – Nález a posudek o zkoumání duševního stavu Karla Pavlíka, s. 4.
31 ▶ Tamtéž.

aby se mohl dostavit již včera.“[32] Jeho výpověď, respektive chování před soudem zachycené v protokolu o hlavním líčení, patří k těm kurióznějším. *„U koridoru pod kulturním domem jsem se byl jenom podívat, zda jsou tam Rusi. Viděl jsem tam jen asi 15 tanků. Nic jsem tam nedělal. A co mi dělali druzí? Do nich mi nic nebylo. Žádnou výzvu jsem nedostal, abych se odtamtud vzdálil, ostatně špatně slyším. Nikoho jsem nenaváděl, aby se od zamýšlené akce nenechali odradit. U rozhlasu jsem vůbec nebyl a nic jsem tam nerozbil. Do žádné budovy jsem se nepokoušel násilím vniknout. Není také pravdou, že bych nosil nějaké kanystry s hořlavinou a že bych tak pomáhal k zapálení budovy. /Konstatováno, že během výpovědi obžalovaného se řada přítomných obžalovaných směje/ V té kanti*[ý]*ně jsem byl, ale dohromady nic jsem tam nevzal, jen nějaký hrách, já jsem měl za to, že to jsou cukrovinky. Jakou to mělo hodnotu, to nevím, poněvadž jsem chodil do pomocné školy, vyšel jsem 6 tříd, a pak mne vyrazili. Se zde přítomných obžalovaných jsem tam nikoho neviděl.“* K dotazu obhájce říká: *„Je pravda, že jsem něco vypil, než jsem šel, dnes konkrétně čtyři piva. Já vždy když jdu třeba za ženskou, tak se napiji, abych měl odvahu jí něco říci. V kanti*[ý]*ně jsem rozhodně nevzal kafe, cigarety, čokoládu, ani jiné zboží. Za co bych si to bral. /…/ Obžalovaný dále uvádí, že nemá u sebe ani korunu, žádá, aby mu soud půjčil alespoň 100 Kčs, uvádí, že přijel načerno vlakem a útratu v hospodě nezaplatil.“*[33] Svědek Josef Bejvl o drancování kantýny vypovídá: *„Pavlík tehdy byl pro zboží vícekrát* (myšleno v kantýně – pozn. autora), *nebylo to jenom jednou. Přinesl nějakou čočku, cigarety a na další věci se dnes již přesně nepamatuji. Nevím, jakou to mělo hodnotu, co Pavlík přinesl. Z naší ubytovny se tam rozběhlo více lidí, když se proslechlo, že se kanti*[ý]*na drancuje…“*[34] Během hlavního líčení nechal soud vzít obžalovaného Pavlíka do vazby.

Brána č. 2 a samovazba

Po odražení potrestaných od oplocení se odsouzení rozběhli k hlavní bráně NVÚ, zřejmě v úmyslu uprchnout tudy z výkonu trestu. Vzhledem k tomu, že za branou stáli příslušníci SNV, zastavili se odsouzení asi ve vzdálenosti 15 m od brány. Výkřiky se dožadovali, aby jim bránu otevřeli a nebránili při odchodu z NVÚ. *„V této chvíli se mezi davem odsouzených snažili projít příslušníci SNV nstržm. Sochr, prap. Kejda a kpt. Král, kteří se tak chtěli spojit s jednotkou příslušníků SNV za branou tábora. Když se však dostal prap. Kejda do čela davu, několik odsouzených se na něj vrhlo, vytrhli mu obušek a začali jej bít. Prap. Kejda se jim však vyprostil a počal utíkat k hlavní bráně a současně s ním i kpt. Král s nstržm. Sochrem* (!). *U brány byli příslušníci znovu napadeni obušky a bylo jim*

32 ▶ Tamtéž, Vyšetřovací spis – Halady a spol. – protokol o hlavním líčení, s. 17.
33 ▶ Tamtéž.
34 ▶ Tamtéž.

3/ Pohled na budovu "zvláštního oddělení " /viz plánek bod č.3/

4/ Pohled na horní bránu v ústavu,kterou vězni uprchli na závod Bytíz /viz plánek bod č.4 /

odsouzenými hrubě nadáváno. Dav odsouzených v pozadí házel po příslušnících kamení a prap. Kejda a nstržm. Sochr byli několikráte kameny udeřeni. Přesto se podařilo příslušníkům SNV dostat branou pro pěší ven z ústavu. V této době byla davem odsouzených přepadena budova samovazby, kde několik odsouzených přimělo zde službu konajícího příslušníka SNV stržm. Cifrajna k tomu, že musel propustit všechny odsouzené z cel a musel okamžitě opustit své stanoviště."[35] Josef Ciganoc k tomu sám říká: *„Pokud jde o stržm. Cifrajna, tak tomu jsem konkrétně já řekl, aby otevřel cely a propustil vězně, nebo že ho zbijem. Bylo nás tam asi šest. Myslím si, že nám vyhověl ze strachu před námi. Kdyby nás byl neuposlechl, byli bychom jej napadli.*"[36]

Samotné osvobození vězňů z budovy samovazeb proběhlo s největší pravděpodobností tak, jak vypověděl stržm. Ladislav Cifrain, jenž v inkriminované době konal v budově službu. V budově samovazeb od 13 do 21 hod. sloužil s pprap. Soukupem. V samovazbě se nacházelo asi 20 potrestaných, kteří si tu odpykávali kázeňské tresty. Když odsouzení kolem 20 hod. začali utíkat směrem na spodní část ústavu, pprap. Soukup se šel s ostatními příslušníky podívat, co se děje. Ladislav Cifrain zůstal v budově samovazeb sám. Nejprve stál před budovou, ale když zaslechl střelbu od oplocení, stáhl se dovnitř. Branka do areálu samovazeb byla zavřená, stejně tak jako dveře do budovy. Když odsouzení táhli od oplocení k plechové bráně, přiběhl k němu pprap. Soukup do budovy samovazeb a říkal mu, aby opustil budovu a přesunul se za plechovou bránu. Než si však stihl vzít všechny věci a obléci uniformu (měl jen bundokošili), uviděl, jak odsouzení vypáčili branku a vytrhli dveře samovazeb. Podle jeho odhadů mohlo do budovy vtrhnout 50–80 odsouzených. Ptal se jich, co chtějí. Řekli mu, aby okamžitě otevřel cely a pustil odsouzené ven. Protože viděl nemožnost odporu proti přesile, podvolil se a cely otevřel. Z cel vyšli všichni odsouzení, ale následně se pak asi polovina z nich vrátila zcela dobrovolně do cel. Potrestaný Špaček ho poté vyzval, abych otevřel sklad, že si chce vzít svoje věci, což udělal. Špaček si vybral své šaty, boty a dvě deky. Je jasné, že odsouzení si posléze ze skladu „odebrali", co chtěli, a vyběhli do areálu NVÚ. Stržm. Cifrain nato spravil náčelníka mjr. Hochmana o tom, co se stalo a že opouští stanoviště, s čímž náčelník souhlasil. Když vyšel z budovy samovazeb, vydal se za plechovou bránu, jelikož tam žádné odsouzené neviděl. Za bránu se dostal bez problémů.[37]

JUDr. Jaroslav Hochman mezitím pod vlivem událostí zavolal náčelníkovi OO-VB pplk. Kuldovi, informoval jej o vzpouře a požádal o vyslání pomocné skupiny příslušníků SNB. Ten ji poté k ústavu skutečně vyslal. *„Dále jsem volal*

35 ▶ ABS, ÚDV 67/VvK-95, Informace o pokusu o útěk větší skupiny odsouzených v NVÚ Příbram dne 22. 8. 1968, s. 2.
36 ▶ SOkA Příbram, f. Okresní prokuratura, rok 1969, 2T 52/70 Vyšetřovací spis – Halady a spol.
37 ▶ Tamtéž, Vyšetřovací spis – Protokol o výslechu svědka stržm. Ladislav Cifrain, 2. 10. 1968, s. 1–2.

na závod Uranových dolů č. 3 dispečera a žádal jej o vyslání jednotky LM, zde však žádná nebyla. Volal jsem proto na závod Uranových dolů č. 4 Bytíz, kde byla soustředěna skupina asi 19 příslušníků LM, kteří byli vlastně stávkovým výborem. Vyrozuměl jsem je o nebezpečí, které vzniklo na ústavu, a zjišťoval, zda nejsou na závodě zbraně a střelivo. Byl jsem ubezpečen, že nic takového na závodě není. Mezi tím však odsouzení vtrhli na závod Bytíz a začali zde plenit závodní kantýnu. V době, kdy se odsouzení dostali k plechové bráně, zároveň provedli vypuštění vězňů, kteří byli v budově výkonu kázeňských trestů…"[38] Po výše popsaném hlášení vydal JUDr. Hochman rozkaz znehodnotit rozhlasovou ústřednu, aby ji vězni nemohli případně zneužít.[39] Na základě tohoto rozkazu se Václav Fau vydal do budovy rozhlasu, kde vyňal několik elektronek. Zařízení vůbec nerozuměl, ale domníval se, že ji tak vyřadí z provozu.[40] Na tuto činnost dohlížel ještě kpt. Kubec.[41] *„Stanoviště bylo potom uzamčeno. Sám* (Hochman – pozn. autora) *jsem se stražm. Kuchtou prohledal celou budovu starého velitelství, uzamkl oba vchody a opustil vnitřní prostor ústavu. Zároveň jsem vyrozuměl ostatní příslušníky, aby rovněž po dvojicích opouštěli ústav. Stalo se tak proto, že jsme nemohli již delší dobu setrvávat v prostředí rozzuřených odsouzených, neboť zde již hrozila újma na zdraví případně na životě. Po opuštění ústavu jsem se ozbrojil a podle pokynů zástupce náčelníka ústavu jsem plnil další obranné úkoly."*[42] Od tohoto okamžiku se vnitřní prostor ocitl pod kontrolou potrestaných, neboť příslušníci SNV se stáhli mimo něj, nebo se z něj snažili uniknout.

Brána č. 2 vyjednávání

Několik minut po osvobození potrestaných ze samovazeb se dostavil odsouzený Josef Ciganoc s dalším potrestaným k bráně tábora s tím, že přicházejí jako parlamentáři vyjednávat s náčelníkem ústavu. Zástupci náčelníka NVÚ mjr. Šnoblovi sdělili požadavky. Jednalo se o otevření brány NVÚ s umožněním svobodného odchodu z výkonu trestu. Současně ho upozornili, že nebudou-li jejich požadavky splněny, zapálí ubytovny v ústavu. Mjr. Josef Štrubínský po neúspěšném vyjednávání vydal rozkaz příslušníkům SNV k nabití zbraní a zaujetí místa v blízkosti brány č. 2 (oplocení rozdělující tábor a velitelství útvaru). *„Vyzval jsem odsouzené, aby upustili od proniknutí přes bránu č. 2, jinak že bude použito zbraní. Na moji výzvu se odsouzení zastavili, napadali příslušníky SNV,*

38 ▶ Tamtéž, Vyšetřovací spis – Protokol o výslechu svědka JUDr. Jaroslav Hochman, 19. 9. 1968, s. 4.
39 ▶ Tamtéž, s. 5.
40 ▶ Jak se později ukázalo, příslušníci vyjmuli pouze elektronky z rozhlasového přijímače a vysílací lampy v ústředně ponechali – pozn. autora.
41 ▶ SOkA Příbram, fond Okresní prokuratura, rok 1969, 2T 52/70 Vyšetřovací spis – Protokol o výslechu svědka Fau Václav, 20. 9. 1968, s. 2.
42 ▶ Tamtéž, Protokol o výslechu svědka JUDr. Jaroslav Hochman, 19. 9. 1968, s. 5.

kteří odcházeli z tábora (prap. Kejda, kpt. Král, s. Sochor).[43] *Když se podařilo příslušníkům z davu vymanit, dav odsouzených zasypal prostor brány a unikající příslušníky kameny. Příslušníci byli nuceni ustoupit od brány a krýt se před kameny. Vydal jsem rozkaz, aby příslušníci nepoužili zbraně, až na můj rozkaz. Na tento můj rázný rozkaz odsouzení se zastavili těsně před branou, někteří ještě házeli kameny… po krátké době se celý tento dav vrhl hledat další místo k útěku.*"[44] Přímý účastník vyjednávání zástupce náčelníka NVÚ mjr. Josef Šnobl vypověděl: *„U brány č. 2 docházelo tehdy nejen k vyjednávání ze strany odsouzených, ale i k násilnostem, o nichž jsem už při vyšetřování hovořil. Kladli na nás ultimativní požadavky, že nepustíme-li je domů, zapálí ústav. Snažil jsem se jako zástupce náčelníka jednat s nimi lidsky, vyptávat se jich, co je k tomu vede, ovšem na to jsem nedostal odpověď. Také jsem jim říkal, že to zbytečně komplikuje situaci, že to nejde je pustit. Naznačoval jsem, že obě strany musí dodržovat zákony a že je nemůžeme na svobodu propustit. Zaručil jsem jim, že se jim nic nestane, vrátí-li se na ubytovny. Situace v ústavu byla naprosto kritická, poněvadž odsouzení byli vyzbrojeni různými předměty, byla tma, takže bylo riskantní proti nim zasahovat.*"[45] K dotazu obhájců v průběhu soudního líčení řekl: *„Odsouzení nám vůbec neuváděli žádný důvod svého počínání. Pokud se mnou jako se zástupcem náčelníka jednali, nezmiňovali se o tom, že by měli strach o své rodiny apod. Naopak*[,] *i když jsem se na to vyptával, nic konkrétního mi neřekli, jen prostě to, že chtějí jít ven. /…/ Už jsem jednou uvedl, že se k přítomným obžalovaným nemohu konkrétně vyjádřit, ovšem odsouzení tenkrát měli v rukou lopaty, rýče, tyče apod., což bylo vidět, když se přiblížili do osvětleného prostoru.*"[46]

Když se dav odsouzených po neúspěšném jednání na bráně odebral zpět do tábora, Václav Fau viděl, jak před ošetřovnou zapálili nějakou hromadu papírů.[47] Potrestaní se zmocnili ústavního rozhlasu, ten opravili, a žádali všechny odsouzené, aby se dostavili na nástupiště před rozhlas. V případě, že tak neučiní, zapálí jejich ubikace. Skupina, která se zmocnila ústavního rozhlasu, po několikaminutovém hlášení úplně zdemolovala vnitřní zařízení rozhlasu

43 ▶ *„Spolu se s. nstržm. Sochorem jsme přemlouvali odsouzené, aby se odebrali na ubytovny, na toto vyzvání nikdo nereagoval. Mezitím začala střelba ani na toto nikdo nereagoval, až po výbuchu granátu se odsouzení otočili a začali křičet, jdeme na ně a utíkali na druhou bránu. Po té jsme se se s. nstržm. Sochorem odebrali a šli mezi davem až k plechové bráně, Když jsem byl asi tak na konci, kde stálo asi tak 20 odsouzených, kde jeden odsouzený přiskočil, kde mě chytil zezadu a přimáčkl mně ruce k tělu, kde jsem měl obušek*[,] *a tento mně vzali a strhli mě čepici a utrhli mně nárameník a některý mne kopl do přirození a přimáčkl na oplocení k ošetřovně. V tom davu se ještě objevil kpt. Král, když viděl, že mne někdo sebral obušek, tak šel po něm a té chvíle jsem využil a utíkal na plechovou bránu, kde tato byla zamčena, tak jsem přelezl branku, a tak jsem se dostal do bezpečí.*" Tamtéž, Služební záznam prap. Kejda Cyril, 29. 8. 1968, s. 2.

44 ▶ Tamtéž, Protokol o výslechu svědka mjr. Josefa Štrubínského, 4. 10. 1968, s. 2–3.

45 ▶ Tamtéž, Vyšetřovací spis – Halady a spol. – protokol o hlavním líčení, s. 11.

46 ▶ Tamtéž, s. 12.

47 ▶ Tamtéž, Protokol o výslechu svědka JUDr. Jaroslav Hochman, 19. 9. 1968, s. 5.

a rozhlasové ústředny.[48] Václav Fau dodává *„…bylo slyšet provolání v rozhlase v tom smyslu, aby se potrestaní dostavili tam a tam. Bylo vedeno ve slovenském a maďarském jazyce. Krátce na to jsem viděl, jak v horní části tábora hoří budova starého velitelství a propagace.“*[49] K otázce vysílání táborovým rozhlasem a situaci kolem něho se dochovalo několik výpovědí přímých účastníků. Svědek František Slabý k výzvě z rozhlasu vypovídá: *„Kdo to tenkrát mluvil do rozhlasu, nevím, i když jsem ten hlas slyšel, ale ostatní odsouzení říkali, že to je jistý Török, kterého jsem neznal. Tím rozhlasem jsme byli vyzýváni my odsouzení ze spodní části, abychom se přidali k ostatním, to znamená k tomu zmatku, který tu tehdy byl. Nebyla to konkrétní výzva k útěku…“*[50] O tom, co se dělo v budově, odkud vysílal rozhlas, vypovídal svědek Miroslav Hamrle: *„Pokud jde o to vysílání rozhlasem, je pravda, že to tenkrát vysílal Kovač. Já jsem to nejen slyšel, ale i viděl, poněvadž jsem stál proti němu. Do rozhlasu říkal i něco v tom smyslu, že kdyby odsouzení nebyli propuštěni, že se to zapálí. Pokud jde o Juřicu, ten skutečně zapaloval papíry, poněvadž v té budově byla tma. A on tam něco přehraboval a potřeboval na to vidět. Já jsem po těch hořících papírech šlapal, zejména pokud je vyhodil na chodbu. Je pravdou, že některé ty hořící papíry byly i ve skříni, tak, jak ji tam prohledával a zapaloval jeden papír od druhého. Ta skříň ovšem byla plechová. Pak jsem viděl Juřicu, že rozdával Yastily.*[51] *Později pak byl na schodišti na závodě Bytíz a říkal, že, aby se šlo na oplocení a že by se mělo použít traktoru. Neříkal to jen jednomu vězni, ale těm, kteří byli okolo. Pavlík dělal něco s dveřmi u velitelské budovy, ale jinak o něm nic nevím. Kdo tenkrát první vnikl do velitelské budovy, to již nevím.“*[52] Podle výpovědi uvedl rozhlasovou aparaturu do chodu potrestaný Gustav Přichystal, k čemuž se sám doznal. *„Od té doby, co se začalo vysílat, byl jsem tam nepřetržitě až do příštího dne do rána. V té místnosti byla tma a nemohlo tam být zvenku vidět. Teprve, když odsouzení táhli nahoru na bránu, střílely se světlice, tak vidět bylo…“*[53]

Proniknutí do závodu Bytíz

Po událostech v táborovém rozhlase věznění zapálili budovu oddělení nápravně výchovné činnosti a dřevěné skladiště. *„Asi za 15 minut skupina odsouzených v počtu 60 osob se rozeběhla proti bráně tábora směrem na šachtu Bytíz, která je rovněž střežena příslušníky SNV. Příslušníci SNV museli před přesilou*

48 ▶ ABS, ÚDV 67/VvK-95, Informace o pokusu o útěk větší skupiny odsouzených v NVÚ Příbram dne 22. 8. 1968, s. 3.
49 ▶ SOkA Příbram, f. Okresní prokuratura, rok 1969, 2T 52/70 Vyšetřovací spis – Protokol o výslechu svědka Fau Václav, 20. 9. 1968, s. 2.
50 ▶ Tamtéž, Vyšetřovací spis – Halady a spol. – protokol o hlavním líčení, s. 26.
51 ▶ Jedná se o lék používaný na léčbu záduchy. Tento lék často vězni využívali jako drogu.
52 ▶ SOkA Příbram, f. Okresní prokuratura, rok 1969, 2T 52/70 Vyšetřovací spis – Halady a spol. – protokol o hlavním líčení, s. 33.
53 ▶ Tamtéž., s. 36.

ustoupit, odsouzení bránu vyvrátili a vnikli do prostoru na povrch šachty Bytíz. Zde se zmocnili stojícího traktoru a vyjeli s ním proti střeženému oplocení šachty v úmyslu oplocení vyrazit. K úplnému proražení oplocení nedošlo, neboť bylo použito zbraně stráže ČSLA a traktor byl střelbou vyřazen z provozu. Po tomto neúspěchu odsouzení přerušili do tábora dodávku elektrického proudu."[54]

Když situace v táboře začala gradovat, bylo třeba začít organizovat ochranu vnějšího oplocení, aby potrestaní nepronikli do civilního světa. V této době mjr. Štrubínský vydal rozkaz *„svému zástupci kpt. Tylingerovi, aby spolu s dalšími příslušníky se přesunul do prostoru hlavní brány do závodu a zabezpečil, aby nepronikli přes bránu a blízké oplocení střeženého objektu.*[55] *Vzhledem k tomu, že odsouzení před branou použili různé předměty, jako ochranné štíty a přibližovali se k těsné blízkosti brány, byli vyzváni, aby upustili od proniknutí za bránu a později použito zbraně pro výstrahu. V této době do prostoru tábora a objektu Bytíz se dostavily jednotky ČSLA a LM. Prostřednictvím jejich velitelů jsem vydal rozkaz k zesílení celého obvodu Bytíz. Po neúspěšném útoku na bránu č. 4 – hlavní bránu do závodu – odsouzení se zmocnili traktoru a spolu s ním pronikali do prostoru strážního stanoviště č. 10, střeženého ČSLA. Prolomili postřelené pásmo, cestu směny a zastavili se u dřevěné bariéry. Na rázný odpor a použití zbraní pro výstrahu odsouzení se vrátili a začali rabovat vše, co bylo v táboře dostupné. V této době se vrátil na útvar zástupce náčelníka mjr. Šnobl. Předal jsem mu velení, podal doklad činnosti, kterou jsem na táboře udělal.*"[56]

Odsouzení pronikli do administrativní budovy závodu Bytíz a začali s drancováním jednotlivých kanceláří a kantýny. Příslušníci SNV, ČSLA a dále pak přivolané posily z řad LM zajistily oplocení závodu Bytíz a NVÚ. Další část odsouzených se pokusila o útěk z výkonu trestu. Lezným oddělením se dostali do hlubiny 9. patra šachty Bytíz, odtud pak spojovacími chodbami na šachtu č. 16, 19 a 22. Tomuto útěku se podařilo zabránit za použití střelby (lehké střelné zranění horní části pravé ruky utrpěl odsouzený Ladislav Martinik).

Útěk Martinik a spol.

Ladislav Martinik byl v květnu 1962 odsouzen k trestu odnětí svobody v délce 18 měsíců. Výkon odnětí svobody absolvoval v NVÚ Vinařice, odkud jej v prosinci 1963 propustili. Ihned nastoupil vojenskou prezenční službu. Po

54 ▶ ABS, ÚDV 67/VvK-95, Informace o pokusu o útěk větší skupiny odsouzených v NVÚ Příbram dne 22. 8. 1968, s. 3.

55 ▶ Michal Dalekorej dostal příkaz od mjr. Štrubínského *„…, abych se skupinou příslušníků v počtu 4–5 šel zajistit úsek, kde odsouzení chtěli traktorem prorazit oplocení. Na místo jsme se dostavili v době, kdy odsouzení rozjeli proti oplocení traktor. Jednalo se o skupinu asi 50 odsouzených. Traktor však v oplocení uvázl. I zde byli příslušníci armády, kteří střežili objekt z vnější strany a zahájili střelbu na výstrahu. Potom se skupina odsouzených vrátila zpět do závodu…*" SOkA Příbram, f. Okresní prokuratura, rok 1969, 2T 52/70 Vyšetřovací spis – Protokol o výslechu svědka Dalekorej Michal, 18. 9. 1968, s. 1–2.

56 ▶ Tamtéž, Protokol o výslechu svědka mjr. Josefa Štrubínského, 4. 10. 1968, s. 2–3.

osmi měsících se za zběhnutí dočkal trestu odnětí svobody na 40 měsíců. Ten si odpykal v NVÚ Bytíz. Dne 14. 11. 1967 se sice z vězení dostal na svobodu, ale nikde nepracoval a pro trestný čin krádeže skončil v roce 1968 ve výkonu trestu na 30 měsíců. Během tohoto pobytu v NVÚ Bytíz vypukla vzpoura.

Podle jeho výpovědi k ní došlo tak, že v den, kdy přišla na území republiky vojska Varšavské smlouvy, nešli vězni do práce, neboť v rámci československého uranového průmyslu byla vyhlášena stávka. Vězni chtěli být o celkové situaci informováni, proto žádali na náčelníkovi výchovy, aby nechal puštěný rozhlas. Ten však z důvodu přetížení ústředny nemohl vysílat nepřetržitě, což vyvolávalo u odsouzených nelibost. Tato situace trvala až do večerních hodin 22. 8. Je třeba uvést, že již 21. 8. náčelník v rozkaze vyhlásil, že se odsouzení musí zdržovat na ubytovnách, což prakticky znamenalo, že volný pohyb po věznici nebyl možný. Toto nařízení se vcelku podle výpovědí dodržovalo s výjimkou, kdy odsouzení vyšli před ubikace na protest vždy po přerušení vysílání rozhlasu. Dne 22. 8. ve 20 hod., tedy v době, kdy se rozhlasem vyhlásila večerka, se stalo nejspíše to, že odsouzení z ubikace č. I vyšli jako první ven a vydali se směrem ke kulturnímu domu a koridoru. Cestou vykřikovali hesla: *„Pusťte nás domů, chceme ke svým rodičům apod."* K těmto odsouzeným se přidávali i ostatní z jiných ubikací. V této době vyšel ven i Ladislav Martinik a vydal se za svým bratrem na ubikaci R. S bratrem pak stáli u baráku C a dívali se směrem ke koridoru, odkud viděli létat rakety a slyšeli střelbu. Po kratší době se odsouzení rozdělili. Část jich odešla k plechové bráně (brána č. 2) a část jich kráčela směrem k horní bráně. Bratři Martinikové směřovali s odsouzenými k horní bráně. Ještě než tam přišli, službu konající příslušníci SNV utekli. Když odsouzení došli k bráně, otevřeli ji, a tak vnikli do areálu závodu Bytíz. Potkali tam odsouzené Marka a Kopřivu, jež znali z ubikace. Společně hovořili o vzniklé situaci na táboře. Měli obavy z ní, i z jejího řešení, rozhodli se proto, že z výkonu trestu uprchnou. Odešli k lampovně, kde Marek a Kopřiva rozbitým okýnkem vzali čtyři lampy a pokračovali na šachtu č. 11, v níž lezným otvorem pro mužstvo sestoupili na 9. patro. Ani jeden z nich však neznal toto dílo, proto postupovali tak, jak je napadlo, až se dostali k jámě, kterou lezli nahoru lezným otvorem. Později se dozvěděli, že se jednalo o šachtu č. 16. Ladislav Martinik se plazil jako první. Když vylezl k příklopu jámy, zjistil, že nejde otevřít. Šplhal tedy po železné traverze těžním otvorem, zatímco ostatní zůstali v lezním oddělení. Když se dostal asi 8 metrů od povrchu, slyšel, jak na něj někdo zařval: *„Stůj!"* Poté následovala dávka ze samopalu, jež ho zasáhla do podpažního svalu pravé ruky. Následovala výzva, aby vylezl, což učinil. Po zadržení jej odvedli na bránu, a odtud převezli autem do tábora, kde ho po výslechu ošetřili a dali do korekce. Byl mu uložen kázeňský trest 20 dnů. Již po 12 dnech následoval převoz do NVÚ Vinařice, kde si odpykal zbytek trestu.[57]

57 ▶ Tamtéž, Protokol o výslechu obviněného Ladislava Martinika, 22. 10. 1968, s. 3.

Likvidace vzpoury

V průběhu vzpoury se zjistilo, že někteří odsouzení jsou vyzbrojeni noži, sekyrami, tyčemi apod., a protože přerušili dodávku elektrické energie, čímž se NVÚ a okolí ponořilo do tmy, bylo rozhodnuto ponechat zásah proti vzbouřencům na ráno. Noc proběhla relativně v klidu. Operační štáb útvaru SNV Příbram, kam se ze správy SNV dostavili mjr. Ležal a pplk. Pražák, se rozhodl zabezpečit intenzivní střežení vnějšího oplocení celého ústavu tak, aby se prakticky dosáhlo jeho hermetického uzavření. K osvětlení spodní části ústavu, v níž se nacházely ubikace odsouzených, kteří se ke vzpouře nepřipojili a zůstali v klidu, se použilo světlometů přítomné jednotky ČSLA. Stejně se osvětlily i budovy ústavu SNV. Protože v prostorách závodu v horní části ústavu pokračovalo drancování, zpracovala se výzva ke klidu a za použití rozhlasového vozu ČSLA se odvysílala odsouzeným. Obsah na odsouzené velmi emotivně zapůsobil, takže nastalo celkové zklidnění a až do ranních hodin nedošlo ke změně mimořádné situace.

„Po rozednění a rozptýlení silné mlhy, byly vytvořeny pořádkové skupiny příslušníků SNV a VB, které provedly propátrání prostoru závodu s cílem zadržet odsouzené, kteří se v těchto prostorách skrývali. Každá skupina byla vybavena služebním psem a obušky. Před zahájením této akce bylo provedeno strážní zajištění vnitřního oplocení ústavu a prostoru závodu. Strážní zajištění bylo vyzbrojeno samopaly a kulomety. V prostoru závodu byli zadrženi tři odsouzení, kteří se údajně skrývali před vzbouřenými vězni. Po propátrání prostoru byly pořádkové skupiny staženy."[58]

Dne 23. 8. v 7.00 hod. operativní štáb útvaru vyhlásil sčítání všech odsouzených. Sčítací nástupy proběhly postupně před jednotlivými ubikacemi, v nichž se nacházeli odsouzení. Sčítací nástup zabezpečovala pořádková jednotka o síle 200 mužů vybavených obušky, vodním dělem a čtyřmi služebními psy. Současně se sčítacím nástupem se konala prohlídka ubytoven odsouzených. Předměty získané během drancování příslušníci zabavili. Potrestané ve výkonu trestu, u nichž se takovéto předměty našly, pak ihned umístili na zvláštní oddělení. Po provedení sčítacího nástupu byli potrestaní ve svých ubytovnách uzamčeni a střežení každé ubikace zajistilo šest příslušníků. V průběhu sčítání nedošlo k žádnému aktivnímu odporu ze strany odsouzených. Na základě jeho výsledků se zjistilo, že 15 odsouzených ve výkonu trestu chybí. Tito se nacházeli v šachtách a byli vyzváni důlními telefony, aby opustili prostor a vyšli na povrch. Jelikož výzvy neuposlechli, vedení závodu vhánělo do šachetních prostor slzný plyn. *„Odsouzení, kteří se v šachtách skrývali, vystoupili v průběhu dne po žebřících na povrch a byli postupně zadrženi a eskortováni na zvláštní oddělení. Použití slzného plynu se ukázalo jako vhodné i proto, že v šachtě bylo umístěno*

58▶ ABS, ÚDV 67/VvK-95, Informace o pokusu o útěk větší skupiny odsouzených v NVÚ Příbram dne 22. 8. 1968, s. 4.

cca 15 tun důlního střeliva a elektrické rozbušky a hrozilo nebezpečí jeho zneužití."[59] Po návratu všech 15 odsouzených, kteří se zdržovali v šachtách, nastoupily hornické záchranné čety k vyzvednutí důlního střeliva.

Dne 23. 8. ve 21.00 všechny hlavní iniciátory – 46 odsouzených – převezli příslušníci ústřední eskortní služby SNV do útvaru SNV Plzeň. *„Vzhledem k mimořádně vážné situaci bylo nutno provést eskortu odsouzených v nočních hodinách. Pro hladký průběh eskorty přes obsazené křižovatky a okraje města Plzeň, byl nezbytný doprovod styčného důstojníka Sovětské armády.*"[60]

K likvidaci vzpoury v NVÚ Příbram bylo použito těchto jednotek:
Útvar SNV Příbram – 200 příslušníků
Útvary SNV z Prahy – 82 příslušníků
Pohotovostní oddíl VB Veltrusy – 50 příslušníků; po odvelení vystřídáni 50 příslušníky ze školy SNV Ostrova nad Ohří
Lidové milice – 50 příslušníků
ČSLA – 500 příslušníků[61]

Co se týče vojáků ČSLA, konkrétně 6. strážního praporu[62], byli jeho vybraní příslušníci na základě RVZVO č. 30 za svoji rozhodnost, rozvahu a odvahu při zvládnutí situace, zabránění útěku vězňů a za likvidaci vzpoury na střeženém objektu v úzké spolupráci se složkami MV odměněni:

Pochvalou
kpt. Mráz Karel – důstojník štábu, kpt. Žuška Stanislav – důstojník týlu, kpt. Smolka Jan – důstojník štábu, nrtm. Vaníček Josef – starší zbrojíř

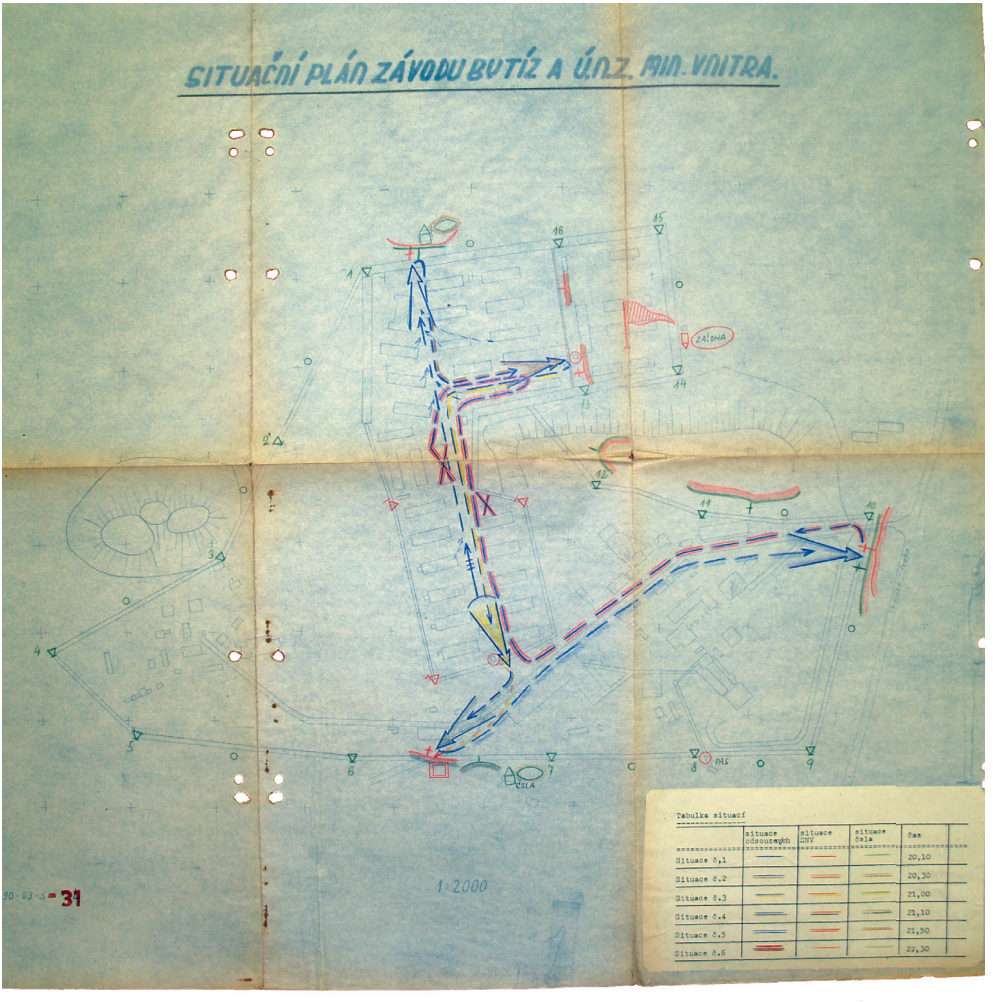
Věcnou odměnou
mjr. Vrba Jaroslav – náčelník štábu, mjr. Hnízdo Zdeněk – zástupce pro věci politické, nrtm. Babinec Pavel – výkonný praporčík, mjr. Grůza Zdeněk – důstojník štábu, kpt. Bareš Jiří – velitel strážní roty, kpt. Kamenický Milan – velitel strážní roty, kpt. Vysůček Václav – velitel strážní roty, kpt. Bucha Imrich – velitel strážní roty, npor. Holas Josef – spojovací náčelník, nrtm. Tylš Josef – výkonný praporčík, voj. z. sl. (vojín základní služby) Brada Rudolf – psovod, voj. z. sl. Šimek Pavel – psovod

Peněžitou odměnou
Pplk. Kopřiva Viktor – velitel 6. strpr., voj. z. sl. Kazberuk Ivan – střelec, voj. z. sl. Zoubek Zdeněk – střelec

59 ▶ Tamtéž, s. 5.
60 ▶ Tamtéž.
61 ▶ Tamtéž.
62 ▶ 6. strážní prapor je pozůstatkem z doby existence Vnitřní stráže Ministerstva vnitra, která střežila od roku 1952 OZD (objekty zvláštní důležitosti). Od podzimu 1954 mezi tyto OZD patřila i kutiska uranu společně s tábory odsouzených, jež se v těchto oblastech nacházely.

14/ Sklad závodný kantýny

SITUAČNÍ PLÁN ZÁVODU BUTÍZ A ÚNZ. MIN. VNITRA.

Tabulka situací

	situace odsouzených	situace ÚNV	situace čela	čas
Situace č.1				20,10
Situace č.2				20,30
Situace č.3				21,00
Situace č.4				21,10
Situace č.5				21,30
Situace č.6				22,30

Mimořádné povýšení do hodnosti četaře
des. Štřed Josef – velitel družstva, des. Prošek Jiří – velitel družstva, des. Dimitrov Štefan – velitel družstva, des. Dušátko Josef – velitel družstva, des. Mihalovič Jan – velitel družstva, des. Ondra Václav – velitel družstva[63]

Vyšetřování

Dne 16. 9. 1968 zahájil Odbor vyšetřování VB KS SNB Praha vyšetřování událostí v NVÚ Bytíz pro trestný čin vzpoury vězňů, poškozování majetku v socialistickém vlastnictví a rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví. *„Dne 22. 8. 1968 od 20,00 hod. do rána dne 23. 8. 1968 se odsouzení v NVÚ Příbram v počtu asi 200 osob pokusili prorazit oplocení střeženého tábora, o něco později napadli příslušníky NVÚ…, na další příslušníky házeli kameny a nadávali jim, před hlavní branou nutili náčelníka ústavu o umožnění jejich odchodu z tábora pod pohrůžkou zapálení objektu ústavu, zmocnili se ústavního rozhlasu a vybízeli ke vzpouře další vězně opět pod pohrůžkou zapálení jejich ubytoven, později zapálili budovu velitelství vychovatelů a budovu propagace, vnikli do objektu závodu Bytíz, kde vyrabovali kanti*[ý]*nu s příslušným skladem a demolovali kanceláře, pokusili se v tomto prostoru za použití traktoru opět prorazit střežené drátěné oplocení a přerušili v táboře elektrické osvětlení, čímž způsobili škodu na objektech a zařízeních tábora a závodu Bytíz v hodnotě cca 200 000 Kčs a rozkradli zboží a různé předměty ve výši cca 20 000Kčs… Jednáním vězňů byl porušen také kázeňský řád a další předpisy, zejména v tom, že se zúčastnili útoků na příslušníky NVÚ, vynutili si propuštění vězňů z cel, neuposlechli jejich rozkazů, nedovoleným způsobem se shlukovali, útočili na oplocení, opustili objekt tábora a postupně donutili všechny příslušníky NZ k ústupu ze střeženého objektu, přičemž se dopouštěli násilí…“*[64]

Na majetku SNV a osobním majetku příslušníků vznikla celková škoda ve výši 302 667,78 Kčs.[65] Celkem byla způsobena škoda 64 příslušníkům v celkové výši 79 015 Kčs.[66]

Při požáru velitelství nápravně výchovné činnosti (staré velitelství), budovy propagace a demolicí příslušného zařízení (rozhlas, trafo, brána č. 3, kanceláře, kantýna) utrpěly n. p. Uranové doly Příbram škodu ve výši 195 643,85 Kčs, NVÚ Příbram škodu na zařízení a materiálu ve výši 292 667,78 Kčs a stavebně montážní provoz Uranových dolů Příbram škodu na traktoru a budově ve výši 7833 Kčs, rozkradením potravin i věcí v závodní jídelně a kantýně Uranových dolů Příbram pak 33 928,40 Kčs, tedy celkem 530 073,03 Kčs.

63 ▶ VÚA–VHA, f. ZVO, Rozkaz velitele ZVO číslo 030, s. 2–3.
64 ▶ SOkA Příbram, f. Okresní prokuratura, rok 1969, 2T 52/70 Vyšetřovací spis – Usnesení č. j.: VV-9/10-68, s. 2.
65 ▶ Tamtéž, Zpráva o zjištění škody, s. 3.
66 ▶ Tamtéž, příloha č. 9, s. 3.

Okresní prokurátor obžaloval účastníky vzpoury z těchto trestných činů:
- trestný čin vzpoury podle § 172 odst. 1 a 2
- trestný čin rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1, písm. a)
- trestný čin spolupachatelství k rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle §§ 9/2 k 132 odst. 1, písm a), odst. 2, písm. c)
- trestný čin pomoci k poškozování majetku v socialistickém vlastnictví podle §§ 10/1c k 136 odst. 1 písm. a), odst. 2, písm. a)
- trestný čin obecného ohrožení podle § 179 odst. 1, 2 písm. c)

Obvinění svou trestnou činnost spáchali jako potrestaní ve výkonu trestu v II. nápravné skupině NVÚ Příbram. Původem se jednalo o dělníky 3x až 7x soudně trestané, téměř všichni byli 3x až 22x kázeňsky během výkonu trestu trestáni (pro pracovní nekázeň popř. špatné chování).

Okresní prokurátor obvinil tyto potrestané:

Halady Rudolf: *„…připojil se k velké skupině vězňů, která podnikla útok na střežený koridor pod kulturním domem v úmyslu uniknout z ústavu, neuposlechl výzvy dozorčích orgánů, aby se vrátil na svou ubytovnu a vyzýval ostatní odsouzené k pokračování ve vzpouře a k zapalování objektů ústavu, vnikl též do budovy NVČ, kde odcizil dýku, se kterou se pohyboval v ústavu…“*

Ferko Aladár: *„…připojil se k velké skupině vězňů, která podnikla útok na střežený koridor pod kulturním domem v úmyslu uniknout z ústavu, neuposlechl výzvy dozorčích orgánů, zúčastnil se srocení před branou č. 2, kde požadovali u vedení ústavu propuštění vězňů, vnikl společně s dalšími do budovy samovazby a propouštěl vězně, vnikl do budovy rozhlasu a rozhlasem vyzýval odsouzené k účasti na vzpouře, zúčastnil se i rabování v budově NVČ, kde se zmocnil stejnokrojové blůzy a čepice, služebního obušku a pout a takto vyzbrojen se pohyboval po ústavu…“*

Havrla Viliam: *„…připojil se k velké skupině vězňů, která podnikla útok na střežený koridor pod kulturním domem v úmyslu uniknout z ústavu, vnikl oknem do budovy rozhlasu a jeho prostřednictvím vyzýval odsouzené k účasti na vzpouře pod pohrůžkou zapálení ubytoven, zúčastnil se srocení před branou č. 2, kde vyjednával s příslušníky SNV a požadoval po nich propuštění z ústavu, přičemž vyhrožoval zapálením objektu, později se skupinou odsouzených vnikl do závodu Bytíz, kde si neoprávněně vzal traktor a chtěl ho použít k proražení střeženého koridoru…“*

Ciganoc Josef: *„…zúčastnil se útoku na střežený koridor pod kulturním domem, neuposlechl výzvy dozorčích orgánů k návratu na ubytovnu, zúčastnil se srocení před branou č. 2, kde se požadovalo propuštění vězňů z ústavu, vyzýval odsouzené k tomu, aby osvobodili vězně ze separace, sám později přinutil dozorčího orgána SNV nstržm. Cifraina k otevření cel a k propuštění těchto vězňů a byl přítomen i tomu, když odsouzení vnikli do budovy rozhlasu a vyzývali*

ostatní k násilným akcím, byl ozbrojen gumovou hadicí, kterou napadl prap. Oukropce…“

Kaleta Karel: *„…zúčastnil se útoku na střežený koridor pod kulturním domem, neuposlechl výzvy dozorčích orgánů k návratu na ubytovnu, pohyboval se v různých prostorách ústavu, i před branou č. 3, přičemž byl ozbrojen obuškem a pouty, později vnikl s dalšími do závodu Bytíz, kde se zúčastnil na rozkrádání zboží v kanti[ý]ně, odkud odnášel do ústavu cigarety, konzervy, francovku a další potraviny, čímž se podílel na škodě 30 000 Kčs způsobené rozkradením tohoto zboží…“*

Juřica Jaroslav: *„…po propuštění ze separace, které mu vymohli násilím Ciganoc a spol., se sám zúčastnil otevření dalších cel, konkrétně cely č. 18, později měl účast na násilném vniknutí do budovy ústavního rozhlasu, kde se podílel na stylizaci relací, které byly později vysílány a kterými bylo vyhrožováno zapálením ubytoven, sám v rozhlase nabádal k vykradení kanti[ý]ny, zúčastnil se vniknutí do budovy NVČ, kde uvnitř ničil zařízení, podnikl s dalšími útok na bránu č. 3, kde došlo k poškození oken, vnikli do závodu Bytíz, kde se společně s dalšími pokusil prorazit bezpečnostní oplocení, sám pak ze schodiště administrativní budovy vyzýval odsouzené k pokračování v dalších akcích…“*

Pavlík Karel: *„…připojil se ke skupině vězňů, která podnikla útok na střežený koridor pod kulturním domem v úmyslu z ústavu uniknout, přičemž neuposlechl výzvy dozorčích orgánů k návratu na ubytovnu, pokřikoval na další odsouzené, aby se od této akce nenechali odradit, později házel lahve do budovy rozhlasu a kameny na osvětlovací tělesa, přičemž se mu podařilo jedno těleso vedle rozhlasu rozbít, kopáním do dveří NVČ se pokoušel do této budovy vniknout a později vnikl i do prostoru závodu Bytíz. Pomáhal dalším odsouzeným při zapalování budovy propagace tím, že donesl v kanystrech hořlavé látky, čímž se zúčastnil na škodě 19 590 Kčs na majetku ÚNV Příbram a na škodě 3 960 Kčs na majetku Uranových dolů v Příbrami. Dále vnikl spolu s dalšími do závodní jídelny a kanti[ý]ny závodu Bytíz a tam společně rozkradli různé spotřební zboží, zejména čokoládu, cigarety, kávu, čaj, sušenky, uzeniny a jiné, které odnášel na ubytovny vězňů, čímž spoluzpůsobil škodu n. p. Uranové doly Příbram v částce 33 928,40 Kčs.“*

Klégr Josef: *„…se převlékl do vycházkového oděvu, ozbrojil se sekyrkou a připojil se ke skupině odsouzených k útoku na střežený koridor pod kulturním domem, kde se společně pokoušeli uniknout z ústavu, přešel pak k bráně č. 2, kde bylo jednáno s příslušníky o propuštění z ústavu, dále se zdržoval u budovy NVČ a budovy propagace, kde byl založen požár, posléze s nimi pronikl přes bránu č. 3 do závodu Bytíz, kde sám vyzýval odsouzené, aby se organizovali ke vzpouře…“*

Štěch Jan: *„…se připojil ke skupině vězňů, která útočila na střežený koridor pod kulturním domem v úmyslu z ústavu uniknout, neuposlechl výzvy dozorčích orgánů před branou č. 2, osobně vyjednával s příslušníky SNV o propuštění potrestaných z ústavu, v budově NVČ raboval ve věcech příslušníků SNV, odcizil*

zde rádio a zúčastnil se zapalování budovy NVČ, čímž byla způsobena škoda NVÚ Příbram ve výši 267 798 Kčs za zařízení a škoda 185 897 Kčs n. p. Uranové doly Příbram na budově NVČ…“

Hronek Ladislav: *„…se zúčastnil útoku na střežený koridor pod kulturním domem v úmyslu z ústavu uniknout, podněcoval tam ostatní odsouzené k útokům na příslušníky SNV, neuposlechl výzvy k návratu na ubytovny, zúčastnil se násilného přinucení nstržm. Cifraina v budově výkonu kázeňských trestů k propuštění vězňů a u brány č. 2 házel po příslušnících SNV kameny, podílel se na ničení vnitřního zařízení v budově NVČ a společně s dalšími se pokoušel prorazit oplocení na závodě Bytíz pomocí traktoru…“*

Pavelek Josef: *„…se zúčastnil útoku na střežený koridor pod kulturním domem v úmyslu z ústavu uniknout, neuposlechl výzvy příslušníků SNV k návratu na ubytovnu, spolu s dalšími donutil nstržm. Cifraina k otevření cel vězňů v budově samovazby, sám otevřel dvě cely a násilně vnikl do budovy NVČ, kde vyrazil dvoje dveře u kanceláří…“*

Török Štefan: *„…zúčastnil se útoku na střežený koridor v úmyslu z ústavu uniknout, neuposlechl výzvy dozorčích orgánů k návratu na ubytovnu, přešel se skupinou odsouzených k bráně č. 2, kde se domáhali propuštění z ústavu, přičemž nadávali příslušníkům SNV a fyzicky je napadli, dále se zúčastnil rabování v budově NVČ, kde se oblékl do součástek stejnokroje, ozbrojil se pouty a obuškem a takto vystrojen se pohyboval po ústavu, byl přítomen při osvobozování vězňů, zejména při otevírání cely č. 18.“*

Kovač Ferdinand: *se zúčastnil srocení skupiny vězňů u brány č. 2, kde požadovali propuštění a vyhrožovali zapálením ústavu, pak se odebral k budově ústavního rozhlasu, vnikl dovnitř a vyzýval příslušníky SNV k otevření brány, přinesl k budově propagace kanistr s hořlavinou a společně s dalším nezjištěným odsouzeným tuto budovu polévali zvenku a zevnitř a nakonec ji spolupachatel obv. Kováče zapálil. Protože se požár jen pomalu rozšiřoval, vnikl obviněný opět dovnitř budovy a rozbil okna, aby oheň dostal lepší tah.“*

Hink Antonín: *„…v odpoledních hodinách spolupůsobil při organizování vzpoury vězňů, spočívající v hromadném útoku odsouzených na koridor pod kulturním domem s úmyslem uniknout z ústavu, obcházel proto ubytovny, informoval odsouzené o přípravách na vzpouru a vyzýval je, aby se ke vzpouře a útěku z ústavu připojili a konkrétně na ubytovně F tak instruoval odsouzené Breburdu, Rodinu a Němce. Breburdu též zval na ubytovnu I na světnici č. 8, kde probíhala k této věci porada…“*

Hric Michal: *„…se zúčastnil útoku na střežený koridor pod kulturním domem v úmyslu z ústavu uniknout, neuposlechl výzvy dozorčích orgánů, přešel k bráně č. 2, kde se zúčastnil pronásledování příslušníků SNV, házel po nich kameny, dožadoval se propuštění z ústavu, zúčastnil se srocení odsouzených též u rozhlasu, posléze s dalšími odsouzenými šel na závod Bytíz a zde převzal od*

Viléma Havrly traktor, který řídil směrem ke koridoru a nakonec po dohodě s odsouzeným Čukátem a dalšími[,] *vnikl do šachty č. 11 a 16, kde se skrýval až do zadržení příslušníky SNV.*“[67]

Soud

Při hlavním líčení Okresního soudu v Příbrami, které začalo dne 2. 2. 1970, bylo souzeno 12 účastníků vzpoury vězňů, mimochodem 6 z nich touto dobou stále ve výkonu trestu. Jeden z obžalovaných Ferdinand Kováč před soudem vypovídal: *„Nemohu dnešního dne vypovídat, poněvadž jsem v takovém depresivním stavu, že toho* (nejsem!) *schopen. Jsem totiž nemocen s ochrnutím ruky a já sám jsem souhlasil s eskortou s tím, že tu budu každý den na ošetřovně. Místo toho jsem však umístěn v místnostech korekce, kde je zima. Jestli se třeba* (do!) *dvou hodin uklidním, tak vypovídat budu, ovšem teď jsem v takovém stavu, že to nejde.*“[68] Další obžalovaný Viliam Havrla vypověděl: *„Tenkrát jsem se byl podívat u koridoru, ovšem nic jsem tam nedělal. Chtěli jsme totiž jít domů. Do budovy rozhlasu jsem sice vnikl, ovšem nezúčastnil jsem se žádných výzev, ani výhružek zapálení ubytoven. Byl jsem taky s ostatními u brány č. 2, kde jsme se domáhali propuštění. Zde jsem se zúčastnil i vyjednávání s panem majorem, náčelníkem ústavu, ovšem nevyhrožoval jsem zapálením objektu. Pravdou je, že jsem natočil traktor na závodě Bytíz a chtěl jsem prorazit koridor, ovšem neměl jsem odvahu. Proto jsem traktor zastavil. Pak s ním jel někdo jiný, ovšem nevím kdo, protože byla tma. Bylo jich tam nalepených několik. Chtěl jsem jít domů k rodině. Ve výkonu trestu již jsem byl třikrát. Sami příslušníci toho byli vin*[n]*i, kdyby nám nepouštěli rozhlas, kde se hovořilo o vraždění našich lidí, nestalo by se to. /…/ Nakonec ta výpověď z vyšetřování není vůbec pravdivá a já ji celou odvolávám, především to, co je tam uvedeno o Juřicovi. Toho jsem zejména neviděl, že by po někom házel kameny, i když kameny lítat na příslušníky jsem viděl. Není také pravda, že bych Juřicu viděl, že má obušek a demoluje zařízení strážnice č. 1. Není také pravda, že bychom z budovy rozhlasu vyhrožovali odsouzeným, že nedostaví-li se tam, že podpálíme baráky. Také není pravda, že bych Juřicu viděl při vylévání benzinu.*“[69] Svědek Ladislav Král, jehož spolu s dalšími příslušníky odsouzení napadli (viz výše), uvedl: *„To, co jsem vypověděl v průběhu vyšetřování, je pravda. Mezi obžalovanými však nepoznávám nikoho, ke komu bych se mohl konkrétně vyjádřit. Incident se mnou měl odsouzený nazrzlých vlasů, zarostlý a ve předu měl málo zubů, jako kdyby je měl vyražené. Ten odsouzený tehdy měl v ruce obušek, který sebral Kejdovi i jeho čepici tzv. brigadýrku. Kejdu pronásledoval. Mně tam tenkrát nadával. Dav odsouzených se k nám choval hrubě,*

67 ▶ Tamtéž, Vyšetřovací spis – Halady a spol. – návrh na konečné opatření, s. 13–15.
68 ▶ Tamtéž, protokol o hlavním líčení, s. 5–6.
69 ▶ Tamtéž, s. 9.

sprostě nás uráželi, používali např. nadávek, jako ‚vy kurvy bolševické'. Házeli také po nás kamením. Kameny dokonce lítaly až za bránu." K dotazu prokurátora uvádí: *„Výzvy, které jsme dávali odsouzeným, byly slyšitelné a bylo jich více. Dokonce jsme je vyzývali i jménem zákona. Jejich reakce však byla taková, že nám sprostě nadávali, říkali, že mají doma rodiny a že chtějí* domů." Obžalovaný Štěch ke Králově výpovědi říká: *„Na Pankráci jsem se dozvěděl, že dokonce ústavní rozhlas hlásil naše jména a vyzýval každého, kdo o nás něco ví, aby to řekl. Dokonce za to nabízeli peníze.*"[70] Dne 3. 2. 1970 vystoupil jako svědek mjr. Josef Šnobl. K dotazu prokurátora dodává: *„Vůbec si nejsem vědom a vůbec jsem neslyšel, že by tu ústavní rozhlas vyzýval odsouzené, aby o ostatních odsouzených, kteří byli odsunuti, podávali informace s tím, že za to budou odměněni.*"[71] *„Na Bory pak byli převezeni hlavně ti, co kladli nejdéle odpor, setrvávali v šachtách a odmítali návrat do ústavu. Zejména si vzpomínám na jistého Klégra.* [72]"[73] Obžalovaný Juřica říká: *„Mě tenkrát vybrali jen proto, že mi chyběl knoflík a neměl jsem nohavice v půllitrech."* Svědek Šnobl na to dodává: *„Vy jste nebyl vybrán kvůli žádnému knoflíku, ale proto, že jste byl na zvláštním oddělení a pomáhal jste odtamtud ostatním odsouzeným.*"[74] Obžalovaný Hric: *„Není pravda, že jsme kladli odpor. Šli jsme s nimi dobrovolně. Pak nás surově tloukli."* Obžalovaný Kovač.: *„Pak po vzpouře s námi zacházeli hůř než gestapo. Já sám jsem měl od železa oteklé ruce, že to ani hezké nebylo. Ani jsme se najíst nemohli."* Vyjádření svědka Šnobla: *„…každý odsouzený měl možnost napsat si raportní lístek a stěžovat si na špatné zacházení. Takových lístků je řada a řada případů se řešila. Na ústav také chodil dozorový prokurátor. Pokud vás někdo potrestal, bylo to za nekázeň, nikdo se vám neposmíval.*"[75] Příslušník SNV Ladislav Cifrain k událostem v samovazbách vypověděl: *„Z toho davu poznávám ještě dnes odsouzeného Ciganoše a Pavelaka. Myslím, že kdybych jim odporoval, tak to špatně dopadlo. Některé cely si otevřeli sami, poněvadž věděli, že jdou otevřít bez klíče, ostatní jsem musel otevřít sám. Příslušník Soukup stačil tenkrát z budovy*

70 ▶ Tamtéž, s. 10.
71 ▶ Tamtéž, s. 12.
72 ▶ Tamtéž, s. 12. Řízení proti Klégrovi bylo přerušeno pro neznámý pobyt. O Josefu Klégrovi lze uvést ještě jednu informaci a to, že se v době vazby ve věznici Pankrác rozhodl držet protestní hladovku. Jelikož ji nechtěl ukončit, eskortovali ho do Ústředního zdravotnického ústavu MV. Tamní lékař dne 17. 4. 1969 napsal náčelníkovi Pankráce tuto zprávu: *„Do zdejší nemocnice byl umístěn dne 14. 4. 1969 výše jmenovaný pacient pro extrémní vyčerpání organismu v důsledku držení hladovky, kterou drží pravděpodobně od začátku dubna 1969. S pacientem je dobře možný duševní kontakt, sděluje, že drží hladovku na protest, že je držen ve vazbě a že by měl být koncem března 1969 propuštěn. Po tělesné stránce je značně zesláblý, odmítá krmení a odmítá léčení. Upozorňuji na jeho zdravotní stav jako na závažný a doporučuji záležitost urychleně vyřešit. Pacienta násilím krmit a léčit nebudeme.* Tamtéž, Vyšetřovací spis – Zpráva pro náčelníka NVÚ Pankrác, 17. 4. 1969.
73 ▶ Tamtéž, Vyšetřovací spis – Halady a spol. – protokol o hlavním líčení, s. 12.
74 ▶ Tamtéž, s. 12.
75 ▶ Tamtéž, s. 8.

ještě odejít před jejich příchodem, já jsem to však již nestačil. Kdo mi co z odsouzených říkal, to již nevím…“[76] K zapálení budovy velitelství vypovídá svědek Albert Svetkovský: *„Z obžalovaných, kteří byli u budovy velitelství, když začala hořet, poznávám pouze tohoto /ukazuje na Töröka/. Ta budova starého velitelství začala hořet zevnitř a viděl jsem odtamtud vyjít Töröka. V té budově ovšem bylo víc odsouzených, poněvadž nejdřív ji zdemolovali, a pak to teprve někdo zapálil… Teprve potom, co on vyšel* (Török – pozn. autora), *někdo poléval přední kancelář benzinem, to on nebyl a nevím, kdo to byl – ten dotyčný byl vyšší postavy. Blíže vám ho vypodobnit nemohu. Halady tehdá křičel, „pojďte, utečte, nebo vás všechny postřílejí.“ Konkrétně musíme zmiznut nebo nás všetkých postrelajů…“*[77]

Soudní znalci konstatovali u obviněného Kalety nutnou protialkoholní ochrannou léčbu, taktéž u obviněného Štěcha a Hronka. U Töröka navrhli ambulantní protialkoholní léčbu.[78] Dále se soudní znalci shodli na tom, že: *„Trestná činnost všech obviněných byla společensky velmi nebezpečná. Jednak vznikly velké škody, jednak došlo k velmi hrubému narušení pořádku a kázně v NVÚ[,] a kdyby se podařil útěk potrestaných, mohlo dojít k vážným škodám hospodářským a zvláště politickým vzhledem k přítomnosti sovětských vojsk v okolí střeženého prostoru. Naproti tomu je třeba přihlédnout k mimořádným událostem a k příčinám, které ke vzpouře a další činnosti vedly, t. j. k událostem bezprostředně po 21. srpnu 1968, kdy vězňové byli ovlivněni poslechem rozhlasu a nastalými událostmi. /…/ Je třeba hodnotit deprivační moment, dále strach o rodiny, event. i strach před jejich likvidací cizími vojsky. Znalci připouštějí, že mohla vzniknout davová psychóza, stavy paniky a pokusy o útěk z tábora. Tyto okolnosti platily v podstatě pro všechny vzbouřené vězně, pokud se snažili pouze z tábora uniknout, avšak v žádném případě pro ty, kteří se dopouštěli dalších závažných tr. činů, jako je zapalování, rozkrádání majetku, poškozování tohoto majetku, napadání příslušníků, propouštění vězňů z korekcí.“*[79]

V pátek 6. 2. 1970 padly rozsudky nad účastníky vzpoury na táboře Bytíz. Obžaloba prokurátora JUDr. Josefa Přikryla je vinila z toho, že *„…využili neutěšené vnitropolitické situace ke vzpouře…, napáchali značné škody, založili požár, demolovali zařízení ústavu, vykradli kantýnu dolu, útočili na příslušníky nápravně výchovného zařízení kamením i jinak se záměrem prorazit střežený koridor a pokusit se o hromadný útěk…“*[80] U deseti obžalovaných byly vyneseny tresty v rozmezí od 14 měsíců do 3,5 let. Devět z nich soud zařadil do II. nápravné skupiny a jednoho do III.). Dvěma uložil podmíněné tresty.

76 ▶ Tamtéž, s. 32–33.
77 ▶ Tamtéž, s. 37–38.
78 ▶ Tamtéž, s. 49.
79 ▶ Tamtéž, Vyšetřovací spis – Návrh na konečné opatření v tr. věci proti obv. Rudolfu Haladymu a spol., s. 20.
80 ▶ DIAMO, SUL, Hornický kahan, č. 6/1970.

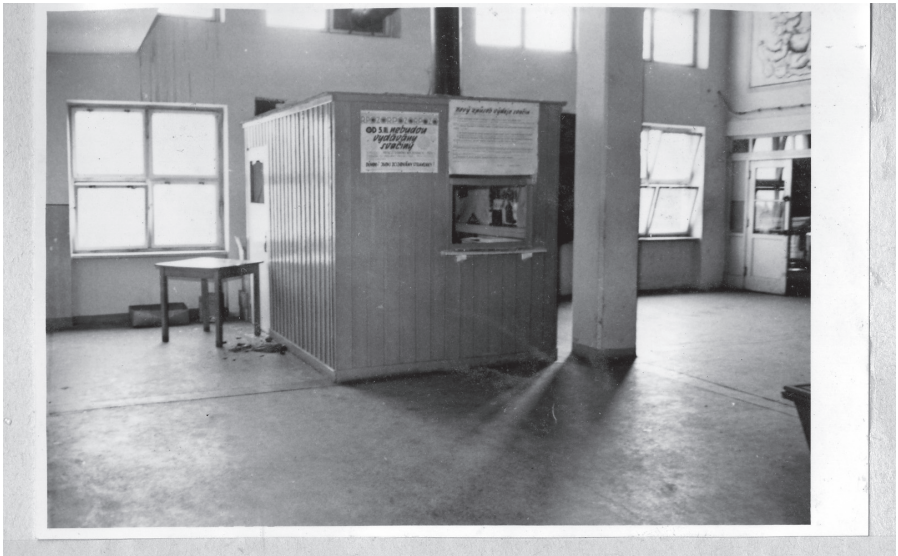
Bytízské události ze srpna 1968 patří mezi jedny z nejvýznamnějších okamžiků historie tohoto zařízení a zároveň mezi jedny z nejdůležitějších v československém vězeňství. Stačilo velmi málo a mohlo dojít i k velké tragédii. Je třeba si uvědomit, že během vzpoury se sovětská vojska dotazovala vedení NVÚ, zda nepotřebuje pomoc. Velitel Pankratov byl v neustálém spojení s vedoucími představiteli věznice. V případě neudržení potrestaných v areálu NVÚ lze těžko předvídat, co by následovalo. Je třeba říci, že ony události vznikly za velmi specifických podmínek, kdy už tak izolovaní vězni postrádali informace o tom, co se děje. Přitom ani příslušníci NVÚ neměli o právě vzniklé situaci přesně zprávy. To frustraci odsouzených ještě zvětšilo. Je jasné, že měli obavu, co s nimi bude a také strach o své příbuzné, o nichž neměli žádné zprávy a netušili, zda jim něco nehrozí. Na druhou stranu je třeba vyzdvihnout chování příslušníků, kteří stáli mezi vzbouřenými potrestanými na straně jedné a možností likvidace vzpoury „spřátelenými vojsky“ na straně druhé. Je nade všechnu pochybnost, že její likvidace proběhla za daných podmínek maximálně profesionálně a pokojně. Vyhrocené situaci odpovídaly i následné, relativně mírné, rozsudky pro organizátory vzpoury.

Jako zajímavost lze na úplný závěr uvést, že jeden z účastníků vzpoury se „po listopadu 1989“ domáhal soudní rehabilitace za bytízské události z roku 1968 a následný trest. Jako pikantérii můžeme zmínit, že svoji žádost začátkem roku 1990 posílal z věznice Ostrov.[81]

81 ▶ SOkA Příbram, f. Okresní prokuratura, č.j.: 3 KPt 5057/90, s. 8.

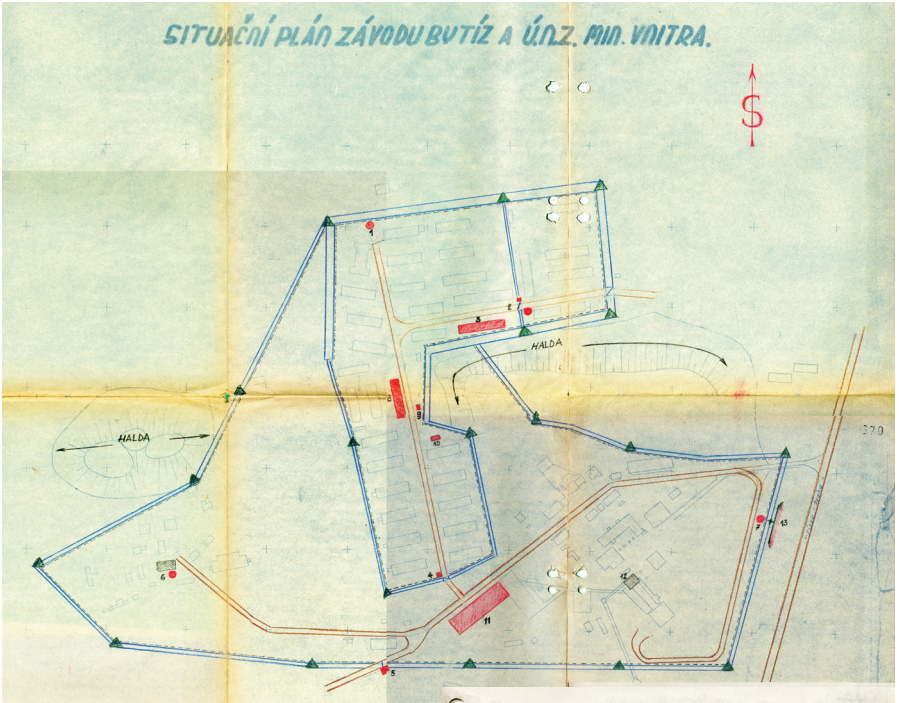

17/ Kancelářský stůl v kantýně

21/ Výdejna svačin v hale /viz plánek budovy pod bodem č.13/

SITUAČNÍ PLÁN ZÁVODU BYTÍZ A Ú.N.Z. MIN. VNITRA.

L e g e n d a

Drátěné oplocení-koridor kolem závodu Bytíz a NVÚ-NV, včetně odstřelovaného pásma .

Strážní stanoviště u střeženého objektu závodu Bytíz a NVÚ-NV.

Cesty v závodě Bytíz a v NVÚ-NV,včetně blízké státní silnice Písek-Praha .

Před bodem č. 1) drátěný koridor s místem,kde si dav vězňů vynuceval na strážích útěk z výkonu trestu,

č. 2) místo před bránou v ústavu,kde dav vězňů napadl příslušníka SNV Cyrila Kejdu a Ladislava Krále,dále sečtu útočil na jednotku příslušníků SNV,ješ byla v pohotovosti za touto bránou v prostoru velitelských budov,

č. 3) budova zvláštního oddělení,kde vězni napadli služebu-konající příslušníka SNV a propustili z cel kázeňsky trestané vězně,

č. 4) strážnice příslušníka SNV,kde dav vězňů rozbil okna a poté uvnitř demoloval telekomunikační zařízení,

č. 5) strážnice na závodě Bytíz,kde dav vězňů útočil na příslušníka SNV a donášel se na mich tak propuštění z výkonu trestu,

č. 6) šachta Bytíz č.10,kde se vězni zmocnili traktoru "Zetor",

č. 7) místo,kde vězni najeli s traktorem "Zetor" do prostoru oplocení ve směru na státní silnici Písek-Praha v úmyslu tímto způsobem uprchnout tak z výkonu trestu,

č. 8) velitelská budova příslušníka SNV,jejíž vnitřní zařízení dav vězňů demoloval a poté zapálil,

č. 9) budka rozhlasového ústředny,kde dav vězňů rozbil okna

č. 1o) dřevěný barák pro kulturně-osvětovou činnost,který dav vězňů zapálil ,

č. 11) administrativní budova závodu Bytíz v jejímž suterénu prevedl dav vězňů krádež vlupání do skladiště a kantýny,dále predejních bezů v kuchyni,jakož i do kanceláří včetně budky pro výdej svačin,

č. 12) těžní jáma šachty Bytíz 11a,kterou vězni sfárali do hlubiny,

č. 13) jde o místo,kde byla proti vězňům,kteří s odcizeným traktorem najeli na prkenný plot použité zvenčí střeženého objektu příslušníky SNV a SNB střelných zbraní .

V Příbrami,dne 26.srpna 1968

Vyhotovil :
kpt. Karel Rýdrych

Vzpoura z pohledu příslušníků SNV

Dav odsouzených se srotil v 20.10 u severní části oplocení a pokoušel se o proniknutí z NVÚ. Této akci odsouzených se snažili zabránit neozbrojení příslušníci konající službu v táboře, posílení o několik příslušníků s obušky. Dav dotyčné natlačil na oplocení a donutil je přes něj ustoupit. Odsouzení přitom překonali postřelované pásmo, vnitřní plot a pronikli až na cestu směny. Tam byli po výzvách a střelbě ze samopalů pro výstrahu do vzduchu zastaveni. Jeden z příslušníků ČSLA použil ruční granát. Odsouzení se verbálně snažili přimět příslušníky, aby jim uvolnili cestu z NVÚ. Po neúspěšných pokusech se začal dav přesouvat směrem k velitelské části ústavu k bráně č. 2. Kolem 20.30 při přesunu davu potrestaných k velitelské části ústavu byli příslušníci odcházející z tábora napadáni. Potrestaní vnikli do budovy zvláštního oddělení a otevřeli cely vězňů. Následně pak potrestaní zaútočili na bránu č. 2. Na výzvu řídícího příslušníka SNV, aby od útoku na bránu upustili a vrátili se na ubikace, nebo jinak bude použito zbraně, se dav zastavil a odsouzení začali na příslušníky střežící tento úsek házet kovové předměty a kameny. Po krátké době, po níž se potrestaným nepodařilo překonat bránu, se dav obrátil jiným směrem. Kolem 21.00 se skupina potrestaných po neúspěchu o překonání brány č. 2 vydala směrem k bráně č. 3, která se nacházela na jižní části areálu NVÚ a tvořila překážku mezi táborem a závodem Jáchymovských dolů. Službu konající příslušníci na této bráně pod tlakem odsouzených vyklidili pozice a zaujali obranu na bráně č. 4, jež oddělovala areál závodu Bytíz od „civilního prostoru", jednalo se o hlavní bránu do závodu. Po vyklizení brány č. 3 dav odsouzených strážnici na bráně zdemoloval a pokoušel se ji zapálit. Potrestaní, posílení dosaženým úspěchem na bráně č. 3, se rozhodli zaútočit i na bránu č. 4. V případě prolomení této překážky by se již ocitli „na svobodě". Odsouzení, kryti různými plechy a kovovými štíty i pomocí sudů, se snažili proniknout přes bránu. Službu konající příslušníci SNV a ČSLA zaujali rozhodný postoj. Střelbou z kulometů a samopalů do vzduchu pro výstrahu a střelbou signálními náboji byl dav potrestaných odražen, omezil se pak pouze na házení kamenů a vykřikování hesel zaměřených proti příslušníkům. Kolem 22.00 se část odsouzených v areálu Jáchymovských dolů zmocnila traktoru zaparkovaného u šachty č. 10 v jihozápadní části areálu podniku. Traktor nastartovali a odjeli s ním ke stanovišti ČSLA č. 10 (jihovýchodní část areálu), tam prorazili traktorem postřelované pásmo, vnitřní plot a zastavili se až na vnějším dřevěném plotě. V průběhu pokusu odsouzených bylo použito střelby do vzduchu pro výstrahu a k prostřelení pneumatik traktoru. Ve 22.30 se situace částečně uklidnila v tom smyslu, že potrestaní již skončili s pokusy o překonání oplocení. Stáhli se do tábora a shromáždili se u brány č. 2. Telefonicky vyzvali velitele tábora, aby se dostavil na bránu k jednání. Ze strany odsouzených se na bránu č. 2 vypravili dva potrestaní a na náčelníkovi tábora požadovali otevření bran NVÚ a propuštění odsouzených na svobodu s tím, že jinak areál tábora zapálí. Podmínky náčelník nepřijal a vysvětlil vyjednavačům, jaké důsledky může mít jejich jednání. Vyzval je, aby se odebrali na své ubikace. Odsouzení se vrátili do areálu tábora a zakrátko se budova propagace a velitelská budova oddělení NVČ ocitly v plamenech. Část odsouzených odešla na ubytovnu, část se rozhodla hasit vzniklé požáry a zbytek vyrazil drancovat objekty závodu Jáchymovských dolů, zejména závodní jídelnu a kuchyni.

Docházelo i k pokusům o útěk a to na šachtách č. 16, 19 a 22.

V ranních hodinách příštího dne došlo k obsazení tábora a vzpoura skončila. Během sčítání vězňů se zjistilo, že se 18 vězňů nachází mimo tábor. Tři se podařilo zadržet při povrchové prohlídce šachty a zbylí, nacházející se uvnitř šachty, byli postupně zadrženi.[1]

1▶ Vyšetřovací spis, Popis situací (příloha k situačnímu plánku), list č. 388.

VZPOMÍNKY ABSOLVENTŮ VOJENSKÉ KATEDRY ČVUT FEL V PRAZE NA SRPEN 1968 / Vladimír Šarša (Ed.)

Ferdinand Schindler: Kladli jsme odpor jako (rádio)amatéři

První den okupace oznámil v rozhlase prezident a vrchní velitel ozbrojených sil,[1] že obsazování naší republiky se děje bez jeho souhlasu nebo souhlasu vlády. Bydlel jsem na vysokoškolských kolejích na Strahově a prošel jsem kolem velkého stadionu k autobusovým nástupištím. Stála tam skupina vyšších důstojníků u několika mobilních buněk, vrtulník, tank. Zřejmě divizní štáb pozemního vojska.

Zaujal mne příjezd generála ve vycházkovém oblečení s pistolí, který přijel v bílé civilní volze se sovětskou poznávací značkou, ale bez doprovodných vojenských vozidel. To kontrastovalo s bojově ozbrojenými vojáky s těžkým kulometem mířícím na studenta v trenýrkách a tričku, jenž se pokoušel zeptat „Proč jste přišli?" Když se generál přiblížil, zahnal důstojníky do mobilních buněk se slovy „rebjata rabotať" a gestem, jakým se odhánějí slepice.

Hrdě, před nás neozbrojené, předstoupil a zeptal se „nu što?" Poněkud lámanou ruštinou jsem mu položil otázku, jestli zde viděl kontrarevoluci. Odpověděl, že na Malé Straně našli zbraně. Kontroval jsem informací, že tam sídlí škola ÚV KSČ. Na to zavolal na staršího vojáka „Sergěj Sergějevič" a řízným hlasem ho poslal do štábní buňky. Voják, asi padesátník (myslím, že v roce 1945 byl v Praze) se sklopenou hlavou (se strachem?) přiznal, že letáky nenašel. Po příkazu „znova" voják odklusal a za chvíli se vrátil s česky psaným letákem.

Požádal jsem, zda mu ho mohu přeložit do ruštiny, abychom oba byli v obraze. Přitom vedle mne stál spolužák z fakulty Kostadin Apostolov, Bulhar žijící trvale v Praze, který mi s překládáním vydatně pomáhal. Po přečtení jsem vyzval asi 20 shromážděných občanů hlasovat zvednutím ruky o tom, že text není kontrarevoluční, ale že vyjadřuje vůli našeho národa. Řekl jsem mu, že se jich ještě nebojíme, protože jsou tu teprve krátce. Vedle stojící žena (důchodového věku) ho pohladila po levém rukávu vycházkové uniformy a česky ho pochválila slovy „ty jsi fešák."

Vycítil jsem, že s námi mluví, protože chce vědět, co si o nich obyvatelé myslí. Toho jsem využil a provokativně mu řekl, že pro mne jejich dnešní příchod není neobvyklý, že přece před léty společně s Hitlerem napadli Polsko. Tvářil se nechápavě, a tak jsem začal citovat Molotovův dopis Ribbentropovi, kde se Molotov omlouvá „…, aby nezakopávali o stéblo slámy, že musí sdělit svému národu, že jdou pomoci ruské menšině v Polsku, o kterou se předtím nestarali…". Ruština mi šla ztuha, ale generál plynule a zřejmě přesně citaci dopisu dokončil. Nečekal jsem, že bude tuto pravdivou sovětskou historii znát. Jeho důstojníci za ním zvědavě přihlíželi, a proto jsem se mu představil. Dodal jsem, že bydlím tady na kolejích v bloku č. 4, aby si pro mne mohli přijít, stejně

1▶ Armádní generál Ludvík Svoboda, ve funkci 30. 3. 1968–29. 5. 1975.

jako si v roce 1945 v Ostravě přišli domů pro mého otce. Generál se představil jménem Pavol Kasenko.[2]

Po návratu do kolejí jsem s pěti radioamatéry z ročníku uvítal návrh kolegy Julia Reitmayera, abychom rušili rádiový provoz okupantů (J1) a použili k tomu radiostanice na Vojenské katedře fakulty elektrotechnické ČVUT Praha v Ječné ulici. Katedru vedl plk. Franěk[3], jenž jeho návrh akceptoval, vydal nám vojenské průkazy ke vstupu a umožnil tuto činnost. Každý den k večeru jsme na katedru přicházeli, samozřejmě ne v našich vojenských uniformách, celou noc seděli u radiostanic a mezi 7 a 8 hodinou ranní odcházeli. Naše „služby" organizoval Julda (J2).

Na učebně radiotechnického zabezpečení (RTZ) jsme měli vojenské radiostanice typu R-123 pracující v rozsahu 20–50 MHz ve fónickém (mluvená řeč – pozn. red.) provozu s kmitočtovou modulací a výkonem asi 20 W. Jejich dipólové antény byly umístěny pod střechou (J3). Během naší asi týdenní diverzní činnosti jsme slyšeli dvě řídící stanice s volacími hesly RUKOVODKA 81 a POLNYJ 22 zřejmě divizní úrovně.[4] Protože jsme fónická hlášení neuměli rozšifrovat, snažili jsme se opakovaně vysílat kombinace částí odposlechnutých hlášení nebo zcela vymyšlená. Také jsme rušili, respektive likvidovali, jejich provoz „přemazáním" naším silným polem.

Na kolejích jsem měl (J4) vlastní ruský letecký přijímač UC-9 (zřejmě kopie amerického BC-348) a FM přijímač na VKV. Rádiové spojení probíhalo také dálnopisně na kmitočtu 101,5 MHz, ale neměl jsem zařízení k jeho zápisu.

Po Ječné ulici dolů na Karlovo náměstí několikrát projely zaměřovací vozy tzv. „pelengátory" (měly tři tyčové antény). Pro případ nalezení sovětskou zaměřovací službou a prohlídky budovy nám pplk. Vlášek[5] vybral jako úkryt popelnice na dvoře (J5). Vlášek nás také zásoboval broskvemi, údajně z bulharského vagónu na hlavním nádraží.

Po podepsání protokolů v Moskvě jsme činnost ukončili. Vojenský průkaz ke vstupu na katedru jsem zničil. Oceňuji statečnost velitele Vojenské katedry FEL ČVUT plk. Fraňka, pplk. Vláška a dalšího důstojníka, jehož jméno si nepamatuji. Chci jim a také spolužákům poděkovat za to, že nikdo z nich naši činnost neprozradil – za podobné postoje se tehdy existenčně diskvalifikovalo!

2 ▶ Správně genmjr. Pavel Denisovič Kosenko, velitel 35. motostřelecké divize (velitelství Doberitz–Krampnitz, podřízenost 20. gardová armáda Skupiny sovětských vojsk v Německu).
3 ▶ Plukovník František Franěk, 31. 7. 1965–31. 1. 1970 náčelník vojenské přípravy fakulty elektrotechnické, Vojenská katedra ČVUT.
4 ▶ ČSLA používala obdobný systém volacích znaků, např. ATOM v této době označoval Generální štáb ČSLA a číslo určitou funkci – postavení volajícího, třeba zástupce velitele. Nelze ovšem potvrdit, zda šlo o spojovací uzly divizí, případně pluků, atd. Celkově se v Praze a okolí rozmístily 3 sovětské motostřelecké divize a 1 výsadková.
5 ▶ Od 1. 8. 1965 pplk. Josef Vlášek zastával funkci vedoucího učební skupiny povelových přístrojů fakulty elektrotechnické Vojenské katedry ČVUT.

Skupinová fotografie z letního soustředění radiolokační čety vojenské katedry v srpnu 1966 (vpředu vlevo leží V. Šarša) (foto archiv V. Šaršy)

Julius Reitmayer: Doplnění vzpomínek F. Schindlera

J1) Co nás k tomu vedlo: Provoz několika rušících radiostanic s obsluhami, nevycvičenými v oboru rádiového rušení měl na okupanty jistě jen omezený účinek. Pro nás však bylo podstatné to, že jsme jim mohli jakýmkoliv způsobem škodit, protože jsme jejich tzv. „bratrskou pomoc" vnímali jako křivárnu všech křiváren a Brežněva jsme viděli jako všech lumpů světa futrál. Nevím už, kdo si tenkrát mezi námi zaprorokoval, že vpádem do Československa Brežněv pohřbil socialismus. A myslím, že na tom něco bylo.

J2) Co si já pamatuju, tak jsme brzy zavedli 24hodinový provoz.

J3) Těch pracovišť jsme měli několik. Na radiostanice R-123 se nepamatuji. Já jsem určitě pracoval s radiostanicí z řady Astra (už nevím, jestli R-105 nebo R-108) s přídavným zesilovačem PZ-589 (asi se jmenoval DOSAH), byl osazený elektronkou GU-50 a dával výkon cca 15 W, na kmitočtech cca 30–50 MHz. Těch radiostanic jsme provozovali několik. Radiostanice byly napájeny ze sítě, ale měli jsme i dostatek akumulátorů (na několik desítek hodin provozu). O jejich údržbu a nabíjení se postarali lidé z katedry. Více o radiostanicích lze zjistit na http://forum.csla.cz/blogs/vojensk_technika/archive/2011/01/26/p-b-h-jm-nem-astra.aspx.

J4) Já jsem měl na pokoji komunikační přijímač Lambda 5 a 10W vysílač pro amatérská pásma 160 m a 80 m. Pokoušel jsem se ten vysílač přeladit na horní konec SV pásma, kde vysílala s příšerným německým přízvukem radiostanice VLTAVA (do 20. 8. 1968 se ohlašovala jako „Radio Berlin International"), kterou jsem chtěl rušit, ale technicky se to nepodařilo.

J5) Postupně tam vybudoval ústupovou cestu. Zároveň spolu s dalšími lidmi z vojenské katedry dokonale zabarikádovali průjezd, jímž se dalo vjet z ulice do dvora, a zabezpečili vchodové dveře.

Jindřich Šilhán: Jak jsme rušili zachvátčikům spojení

Je těžké vyhrabávat z paměti zážitky z doby před 45 lety, protože lidská paměť je potvora. Pamatuje si to, co ji zaujalo, jiné věci vynechává. Taky si ráda splete dohromady několik různých událostí. Proto je potřeba toto moje povídání brát s určitou rezervou. Ale dojmy ze srpna roku 1968 jsou i po letech silné.

Příchod bratrských armád, které nás přišly zachránit před kontrarevolucí a hrozící svobodou, jsem prožíval na kolejích Strahov. Tou dobou jsem už měl uzavřený poslední ročník Elektrotechnické fakulty ČVUT a právě jsem udělal poslední tahy na diplomové práci. S pocitem dobře vykonaného díla jsem ji strčil do poličky nad postelí a šel spát. Zítra už ji jenom odevzdám na fakultě a pak někdy na podzim obhajoba a státní závěrečná zkouška… Hučení letadel mne nepřekvapovalo, přes Strahov pořád něco lítalo.

Někdy po půlnoci[6] se rozletěly dveře, vešel kamarád Julda, rozsvítil a státnicky pronesl: *„Vstávej, vole, je válka!"* Asi jsem nejevil příliš pochopení, protože vzápětí dodal: *„Pusť si, vole, dráťák!"* Otočil jsem knoflíkem na bedničce rozhlasu po drátě a tam to bylo: *„Všemu lidu Československé Socialistické Republiky! Dnes v časných ranních hodinách překročila vojska pěti států naše hranice…"* Čeho jsme se v duchu obávali, se stalo skutečností.

Ze spánku už nebylo nic, poslouchali jsme zprávy a uvažovali, co bude dál. Dopoledne projely kolem kolejí obrněné transportéry prvního sledu. Divoké a prázdné obličeje Asiatů. Nezastavili se a zase zmizeli. Tihle hoši potom asi skončili někde na Sibiři, protože pro režim byly přijatelnější matky oplakávající své syny padlé v Československu, než chlapci doma zmateně vykládající, že žádnou kontrarevoluci neviděli.[7]

6▶ Tato relace se v rozhlase po drátě začala vysílat až krátce před 2.00.

7▶ Obdobné vzpomínky má mnoho očitých pamětníků, ovšem v pozemních divizích převažovali občané evropské části SSSR např. Ukrajinci, pobaltské národy a Rusové. Následný pobyt většího množství sovětských vojáků na Sibiři lze označit za nepodloženou spekulaci, divize, s výjimkou 5 dočasně pobývajících v Československu do r. 1991, se totiž vracely do svých domovských posádek v Maďarsku, NDR, Polsku a SSSR.

V dalších dnech jsme chodili po Praze, hltali plakáty a hesla *„Servíte, promiň, byla to mejlka!“*, sledovali vojska diskutující s Pražany a večer pozorovali dávky ze samopalů se stopovkou, vystřelované jen tak do vzduchu. Osvobozování se jaksi zadrhlo, nastávala patová situace. Československé představitele sice zatkli a odvlekli do Moskvy, ale Dělnicko-rolnickou vládu se sestavit nepodařilo. Kontrarevoluce se zkrátka nenašla, vojska stála v ulicích a nevědělo, co dál. Vzrůstala nervozita na obou stranách. Český člověk se rozhodl, že to soudruhům nebude ulehčovat a vzpomněl si na starou vyzkoušenou metodu pasivní rezistence.

Pak někdo přišel s tím, že naši „tátové“ z vojenské katedry v Ječné ulici vzkazují, abychom přišli, že budeme mít něco na práci. Československou lidovou armádu jsme nikdy nebrali příliš vážně. Připravovala se na boj s vymyšleným nepřítelem a nebylo nebezpečí, že by s ním někdy musela skutečně bojovat. Hranice sfér vlivu byly přesně narýsovány na konferenci v Jaltě a všechny strany je pečlivě dodržovaly. Byla tu ovšem povinná vojenská služba a vnadidlo zkrácené prezenční služby. Proto jsme jednou týdně docházeli na vojenskou katedru a učili se bojovat.

Vojenská katedra byla umístěna ve staré budově uprostřed Ječné ulice a měla velký dvůr, jenž byl důležitý kvůli ranním nástupům. Personálně sestávala z cca 10 důstojníků, kteří tam byli většinou převeleni za trest. Velitelem tohoto týmu byl plk. Franěk, podle pověsti někdejší významná postava Pražského povstání v roce 1945 s přezdívkou „Fráňa“.[8] V roce 1968 to už byl starý voják, mírně senilní. Budiž mu přičteno k dobru, že se do ničeho moc nepletl a nikoho nepronásledoval. My studenti jsme byli rozděleni do skupin (čet) podle své specializace na fakultě. Každá skupina měla přiděleného svého důstojníka, jakéhosi „třídního učitele“, jemuž jsme říkali „táta.“ Ten náš se jmenoval pplk. Staněk a musím říci, že jsem si ho docela vážil. Byl to urostlý chlap a snažil se spravedlivě posuzovat naše lumpárny. Docela mne mrzelo, když jsem jednou musel ostentativně nesplnit jeho příkaz, abych vyhotovil seznam studentů, kteří si proti rozkazu nepřinesli bačkory na přezutí do učebny. Věděl jsem, že by za to každý dostal černý puntík a za několik takových puntíků bylo vyloučení z vojenské přípravy a dvouletá prezenční služba. Dostal jsem za to černý puntík, ale to mi nevadilo, měl jsem jich málo.

Další důstojníci působili jako lektoři pro určitá témata. Pamatuji si zejména mjr. Kořínka. Byl trochu zahořklý, že na něj neuplatnili heslo „co Čech, to podplukovník“ a fandil Spartě. Bylo výhodné předstírat sparťanskou příslušnost,

8 ▶ Ve skutečnosti byl pro odbojovou činnost (výroba radiostanic, distribuce ilegálního tisku, sabotáže aj.) již 16. 12. 1939 zatčen a následně odsouzen na 15 let do káznice. Po věznění na území Protektorátu Čechy a Morava, v Německu a v Polsku jej na pochodu smrti 24. 4. 1945 osvobodila americká armáda. Po vlasti se vrátil až 18. 5. a 21. 5. 1945 jej na MNO ustanovili velitelem naslouchací radioslužby.

Menší část skupiny během topografické vycházky tamtéž (V. Šarša sedící a píšící uprostřed) (foto archiv V. Šaršy)

takové studenty měl rád. Já jsem Spartu rád neměl a on zase neměl rád mne. Potom tam byl pplk. Roskovec, který byl malé postavy a kulhal. Mám dojem, že nás učil atomový výbuch. S některými důstojníky jsem do styku nepřišel, potkával jsem je na chodbách, ale neuměl jsem si je spojit se jmény. Vím, že jednomu přezdívali „Jamba", podle jeho oblíbeného úsloví *„Já a moje baterie."* Byl od protiletadlovců a na katedru se dostal prý proto, že na cvičení ztratil jeden kanon, který se už nikdy nenašel.

Když jsme přišli na vojenskou katedru, ukázalo se, že „tátové" vymysleli, jak zvyšovat nervozitu okupačního vojska. Katedra disponovala několika polními přenosnými radiostanicemi R-105 Astra (pro spojení v plukovních sítích – pozn. red.) a výkonovými koncovými stupni, pro něž radiostanice fungovala jako budič. Pokud se zachytila nějaká radiová korespondence mezi vojsky, bylo možné radiostanici podle zázněje poměrně rychle naladit na stejnou frekvenci. Po zapnutí koncového stupně se pak radiová korespondence dokonale zahltila. Radista musel dokola žádat o opakování zprávy, přelaďovat se na záložní frekvenci a byl z toho otrávený. Přiučili jsme se několik ruských nadávek, např. *„Idi*

v jamu musurnuju !“ Později jsem si našel, že „musor“ jsou prostě odpadky.[9] Že je ruská armáda uchovává v jamách, byl pro nás zajímavý objev.

Tato činnost samozřejmě přinášela riziko, že se Rusové dovtípí, o co jde, a budou se snažit zaměřit a zlikvidovat naše vysílání. Proto jsme měli pozorovatele, kteří sledovali, jestli se neblíží vrtulník s anténou. V takovém případě nás varovali telefonem, abychom nevysílali. Vrtulník pak zklamaně odletěl a my jsme pokračovali v zábavě. Pro nejhorší případ byla vybudovaná úniková cesta přes plot do protějšího domu pomocí přistavených popelnic. Pokud vím, na štěstí jí nebylo potřeba.

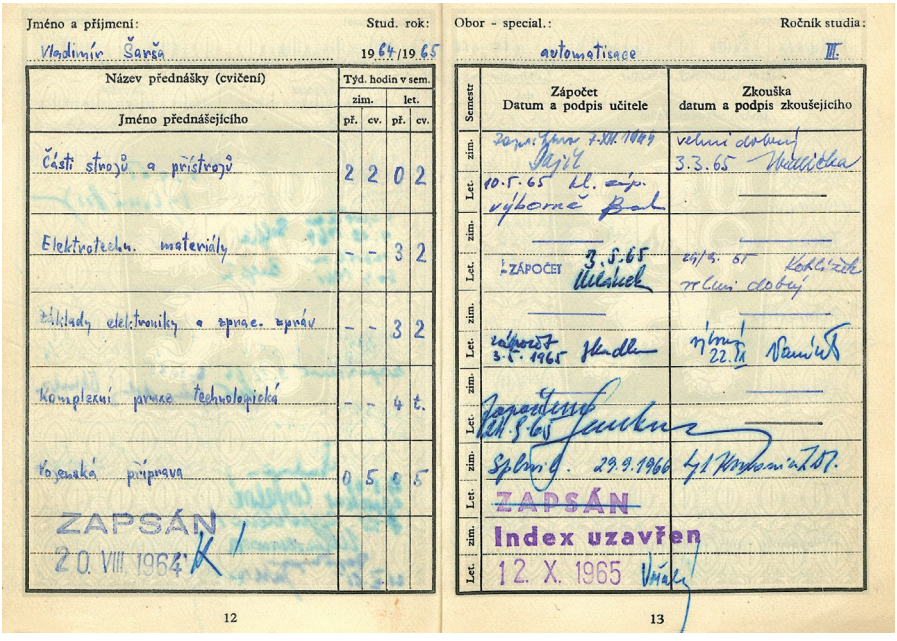
Tohle jsme prováděli po několik dní, na katedře jsme se střídali a cuchali zachvátčikům nervy. Pak „tátové“ akci ukončili, s postupujícím časem se zvyšovala pravděpodobnost, že nás přece jen najdou. Události běžely dál, prezident Svoboda přivezl z Moskvy zpátky naše představitele a vojska se začala stahovat z pražských ulic. Naše aktivita neměla prakticky žádný vojenský význam, spíše uspokojila naši zoufalou potřebu „něco dělat.“ Pokud jde o nás, bylo nám 24 let a celou věc jsme brali jako dobrodružství. Ocenění zaslouží spíše důstojníci vojenské katedry, jež nesli svou kůži na trh s plným vědomím a přesto statečně. Rovněž je pozoruhodné, že se celá záležitost neprovalila v následujícím období normalizace, což pro nás mohlo mít fatální následky.

Události ze srpna 1968 mi poprvé ukázaly v praxi jednu vlastnost českého národa. Když je opravdu zle, umí se mžikem sjednotit a táhnout za jeden provaz. Škoda, že v klidnějších dobách na to zapomínáme a jen se nesmyslně pereme mezi sebou.

Luboš Bambas: Srpen 1968 s odstupem 45 let aneb (jak to nazval Julda) „souboj s pamětí“

Pro mne začínalo večer v úterý 20. 8. 1968 období přípravy na poslední zkoušku, kterou se mi nepodařilo složit v závěru června. Vydržel jsem nad skripty a poznámkami z radiolokace tak do jedenácté. Poměrně vyšší četnosti přeletů letadel jsem nevěnoval pozornost a šel jsem spát, ale moc jsem toho nenaspal. Kolem jedné přiběhli kamarádi s aktuální informací – přišla nás „osvobodit“ spojenecká vojska. Vývoj situace jsme sledovali ve zprávách z rozhlasu a asi ve tři (hodiny) jsme společně vyrazili ze Strahova dolů do centra Prahy. Ve čtyři (hodiny) jsme došli k budově ÚV KSČ, v té době již obklíčené obrněnými transportéry bratrských armád. Tam jsme zažili střelbu velkorážnými kulomety do vzduchu i do fasády, a také viděli prvního zraněného mládence, který nestačil včas uskočit před projíždějícím bojovým vozidlem a byl přejet. Naše cesta dále

9 ▶ Musornaja jáma je však smetiště. Miloslava ŠROUFKOVÁ – Marta VENCOVSKÁ – Rostislav PLESKÝ, *Rusko-Český. Česko-Ruský slovník.* Praha 2003, s. 167.

Dvoustránka z indexu V. Šaršy s kolokviem z vojenské přípravy od kpt. Kmoníčka (archiv V. Šaršy)

pokračovala na Příkopy, kde jsme se přidali k pochodujícímu a skandujícímu davu demonstrantů s transparenty a s vlajkami potřísněné krví zraněných spoluobčanů.

Při návratu na Strahov přes Staroměstské náměstí a Národní třídu jsme se přidávali k hloučkům diskutujících s vojáky převážně Sovětské armády. Z jejich slov vyplývalo jasně – dle proškolení politruky – propukla u nás kontrarevoluce a oni nás přišli zachránit, musí být ostražití a bdělí, hrozí jim střetnutí s ozbrojeným nepřítelem, smrt. Bylo na nich často vidět, jak jsou vystrašeni a čekají to nejhorší. Někteří kolegové (viz Ferda) měli konkrétnější poznatky z hovorů se sovětskými důstojníky, vzpomínám si, že Julda s jedním z nich domluvil setkání, abychom mu mohli vysvětlit, co se u nás děje. Příští den však na schůzku nepřišel, snad neskončil na Sibiři.

Následující den, ve čtvrtek 22. srpna, přišel někdo z kamarádů, nejspíš Julda, za mnou a mým spolubydlícím Ivanem Hájkem (na Strahovských kolejích byly „dvojáky“), že na Vojenské katedře ČVUT v Ječné ulici se rozhodla skupina vyučujících důstojníků znepříjemňovat život okupantům rušením rádiové komunikace. K tomu hledají bývalé absolventy katedry, kteří by jim pomohli za-

jistit sledování rádiového provozu a jeho napadání. Bylo potřeba získat několik studentů, kteří se pro tuto činnost rozhodnou, na střídání po skupinách. Situaci komplikoval v té době vyhlášený noční zákaz vycházení. Naše parta se dala dohromady ve složení, na něž si pamatuji: Julda Reytmaier, Jindřich Šilhan, Ferda Schindler, Mirko Šorm, Ivan Hájek a já.

Svou činnost jsme začali ve čtvrtek večer s tím, že směna končí v pátek ráno. Podstatou bylo prolaďovat svěřenou část frekvenčního rozsahu stanice a zjišťovat kmitočty, na nichž probíhá radiová komunikace spojařů „bratrských armád." Na nich jsme pak naší nedokonalou ruštinou rušili předávaní zpráv, případně vhodnými či méně vhodnými vstupy vysvětlovali, že zde není kontrarevoluce, zbytečnost jejich okupace a jinak komplikovali spojení, někdy i ne právě spisovnými výrazy. Významné bylo i použití výkonových zesilovačů u radiostanic, které při zaklíčování mohly nepříznivě ovlivnit provoz radiostanic v jejich dosahu.

V této činnosti jsme pokračovali ještě v pátek 23. a snad i v sobotu 24. 8. S dalšími účastníky této akce jsme se potom moc nesetkávali. Doba tomu nepřála a snad to bylo, vzhledem k dalšímu vývoji, lépe.

Trochu informací k užívané technice ze vzpomínek:

Základem byly rádiové stanice R-108 (možná i R-105, R-109) asi 6 ks, doplněné o výkonové zesilovače s elektronkou GU-50 tuším, že 2 ks. Rozsahy VKV (velmi krátké vlny) cca: 21,5–28,5 MHz R-109, 28–36,5 MHz R-108, 36–46,1 MHz R-105. Vše s prutovými anténami a nepříliš velkým dosahem (6 až 15 km).

Pro provoz na KV (krátké vlny) byl k dispozici přijímač US-9 a k tomu odpovídající vysílač (americká konstrukce z 2. světové války) s anténou LW ve dvoře katedry. Jedním z důstojníků byl uskutečněn pokus spojení provozem A1 (telegrafie) v dohodnuté době, jako náhrada telefonního spojení s protistanicí v Kolíně, ale myslím, že neúspěšně.

Napájení stanic bylo řešeno síťovými napáječi, rádiové stanice R-108 (R-105, R-109) z akumulátorů 2NKP24, nabíjených v nabíjecí stanici katedry. Glosa Juldovi: na pokoji jsi měl Lambdu 4.

Na závěr vzpomínání bych se chtěl věnovat iniciátorům této akce – vyučujícím vojenské katedry ČVUT. Jejich činnost v této době jim nesla velká rizika a probíhala podobně jako u řady vojenských útvarů bez větší koordinace, ale umožnila vojákům dát najevo nesouhlas s rozhodnutím Sovětského svazu k invazi do Československé republiky. Přiznám se, že většina jmen důstojníků na VK mi v paměti neutkvěla, ale Jindra si toho pamatuje skutečně hodně, tak s těmi jeho postřehy zcela souhlasím. Snad ještě jedna připomínka pro případné hledání v archivu ČVUT: hledat vyučující pro specializaci radiotechnické zabezpečení letectva; byla to vlastně jejich akce; jaký byl jejich další osud?

P. S. Vladimíre, posílám slibované slohové cvičení. Snad s tím co dali dohromady kolegové, vznikne trochu obraz o malé části toho co se také v srpnu 1968 dělo.

P. S. S. Rok zbývající základní vojenské služby jsem přežil od srpna 1969 u VÚ 2705 Žatec, který je připomínán v publikaci Dr. Daniela Povolného Vojenské řešení Pražského jara. V té době bylo vše co se na letišti Žatec v srpnu 1968 dělo tabu, a přiznám se, ani se moc vyzvídat nedalo. Druhoročáci toho moc neřekli, důstojníci z pochopitelných důvodů mlčeli, jen sem tam se něco prokeclo. K tomuhle útvaru jsem chodil na cvičení až do roku 1987. Byly vidět normalizační změny, ale sdílnost k srpnu 1968 nebyla žádná. Glosa pro Ferdu: sloužili jsme tam s Honzou Hoherčákem, zakotvil pak ve Výzkumném ústavu spojovací techniky, když jsem jezdil do Prahy, tak jsme se ještě nějaký čas setkávali.

P. S. S. S. Tu průkazku ke vstupu na VK ČVUT v Ječné ul. jsem ti připomínal já, ale měl jsem ji v ruce naposled při stěhování před pěti léty; snažil jsem se ji objevit, ale bohužel neúspěšně. A to je snad vše. Pozdrav všem kamarádům Luboš

Absolventi ČVUT, kteří se v roce 1968 účastnili rušení:

Ing. Kostadin APOSTOLOV, nar. 1939 Sofie, sdělovací elektrotechnika 1963–68, st. zk. 11. 2. 1969, nebyl nalezen

Ing. Luboš BAMBAS, nar. 1945 Kojetín, sdělovací elektrotechnika 1963–68, st. zk. 20. 2. 1969, bytem Děčín

Ing. Ivan HÁJEK (1944–2011), technická kybernetika 1963–68, st. zk. 11. 2. 1968

Ing. Julius REITMAYER, nar. 1945 Žamberk, technická kybernetika 1963–68, státní zkouška 20. 2. 1969, bytem Pardubice

Ing. Ferdinand SCHINDLER, nar. 1941 Ostrava, sdělovací elektrotechnika 1962–69, st. zk. 25. 11. 1969, bytem Ostrava

Ing. Vladimír ŠARŠA, nar. 1943 Ostrava, technická kybernetika 1962–68, st. zk. 22. 11. 1967, bytem Ostrava

Ing. Jindřich ŠILHÁN, nar. 1944 Jilemnice, sdělovací elektrotechnika 1963–68, st. zk. 23. 9. 1968, bytem Praha

Ing. Mirko ŠORM (1942–2012), sdělovací elektrotechnika 1963–70, st. zk. 24. 4. 1970

VÝSTAVA NEJDELŠÍ NOC – 21. 8. 1968 ZAHÁJENA
/ Daniel Povolný

Při příležitosti 45. výročí srpnových událostí roku 1968 připravily Policie ČR Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV, Vojenský historický ústav Praha a pražské Muzeum Policie ČR výstavu „Nejdelší noc – 21. 8. 1968“. Ambicí těchto institucí nebylo jen zopakovat „staré“ známé skutečnosti o průběhu invaze pěti států Varšavské smlouvy, ale prezentovat také nové poznatky a zjištění o vojenském obsazení Československa v noci z 20. na 21. 8. 1968.

K tomu posloužily i dosud nezveřejněné snímky v Rakousku žijící nizozemské fotografky Okky Offerhaus, které v roce 2011 získal Národní archiv. Zájem médií se v době před 21. 8. 2013 soustředil právě na ně, což s povděkem kvitovala jak ředitelka NA PhDr. Eva Drašarová, tak vedoucí 8. (foto) oddělení PhDr. Emilie Benešová. Další zveřejněné fotografie a dokumenty pocházejí od pořádajících institucí – Muzeum Policie a Vojenský historický ústav, a také z Vojenského ústředního archivu v Praze a Správního archivu AČR v Olomouci. Texty připravil autor výstavy PhDr. Daniel Povolný, Ph.D. pověřený vedením skupiny dokumentace ÚDV. Graficky ji díky laskavosti vedení Kriminalistického ústavu v Praze zpracoval jeho pracovník por. Mgr. Luděk Malý. Vlastní expozici v policejním muzeu doplnily tzv. dotýkané exponáty Muzea Policie ČR – americké samopaly Thompson a německé pistole Walther včetně batohů, jež na Sokolovsku v červenci 1968 jako zbraně pro kontrarevolucionáře podstrčila KGB a výstrojní součástky Sovětské armády, nemluvě o legendární útočné pušce AK-47 Kalašnikov ze sbírek Vojenského historického ústavu. Výstava se konala od 21. 8. do 26. 9. 2013 a navštívilo ji na 13 500 návštěvníků z toho 8010 při noci muzeí 14. 9. 2013.

Díky podpoře ze strany Tiskárny MV jsme mohli paralelně od 10. 9. 2013 zahájit „papírovou“ verzi výstavy v Národním archivu, kde zůstane do konce roku. Od října 2013 bude výstava v „klasické“ podobě k vidění v Muzeu Českého a slovenského exilu v Brně. Od roku 2014 bude poté dále putovat po České republice.

Účastníci vernisáže výstavy v policejním muzeu 20. 8. 2013 (foto P. Šmejkal - Muzeum PČR)

PUBLIKACE VYDANÉ ÚDV

sborník SECURITAS IMPERII

č. 1 TS StB, Stasi zákon, Akce KLÍN – vyd. 1994, rozebráno

č. 2 Akce NORBERT, Technika StB, II. správa SNB 1988–1989, Akce KLÍN po stranicku – vyd. 1995, rozebráno

č. 3 Poslední měsíce: Porada StB z 20. 7. 1989 a její realizace (edice dokumentů) – vyd. 1996

č. 4 Organizace a řízení represe ČSSR: Operační štáby gen. Lorenze 1988–1989 (edice dokumentů, 3 svazky) – vyd. 1998, rozebráno

č. 5 Listopad 1989 z pohledu StB, Akce PREVENCE, StB proti Chartě 77 – akce IZOLACE, Katolická církev v diplomových pracích příslušníků StB, Správa sledování v roce 1989/90 – vyd. 1999, rozebráno

č. 6 Denní situační zprávy StB z listopadu a prosince 1989 (edice dokumentů, 3 svazky) – vyd. 2000, rozebráno

č. 7 Padesátá léta v Československu – vyd. 2001, rozebráno

č. 8 Agent REPO, Agent Jánský, Generál Jan Šejna, Agent LIGHT, Josef Frolík, Agent LEV – vyd. 2001, rozebráno

č. 9 Zahraniční vztahy československého komunistického režimu – vyd. 2002, rozebráno

č. 10 Problematika vztahů čs. komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli" – vyd. 2003, rozebráno

č. 11 „Rozpracování" duchovních litoměřické diecéze StB, Arcibiskup Beran – symbol odporu proti komunismu, Biskup Trochta v hodině velké zkoušky, Exkomunikační dekrety – vyd. 2005, rozebráno

č. 12 Odbojová skupina Jaromíra Horáka a útěk dr. Petra Zenkla, Major René Černý – zapomenutá oběť, Život a doba ministra vnitra Rudolfa Baráka, Českobratrská církev evangelická a StB v letech 1957–1967 – vyd. 2005, rozebráno

č. 13 BELL aneb Příběh zrádce, Akce EVROPA, Jičínský incident – září 1968, Akce ASANACE, Rozvědka ministerstva vnitra – vyd. 2006

č. 14 Agent Hračka, Smrt na hranicích, Rozpuštění Lidových milicí, Laušman v Bělehradě, X. správa SNB

edice SEŠITY

č. 1 Tomek, P.: Československý uran 1945–1989 – vyd. 1999, rozebráno

č. 2 Liška, O. a kol.: Vykonané tresty smrti. Československo 1918–1989 – 1. vyd. 2000, rozebráno, 2. vyd. 2006

č. 3 Tomek, P.: Dvě studie o československém vězeňství 1948–1989 – vyd. 2000, rozebráno

č. 4 Kalous, J.: Instruktážní skupina StB v lednu a únoru 1950 – zákulisí případu Číhošť – vyd. 2001, rozebráno

č. 5 Plachý, J.: Případ FRITZ. Válečný zločinec Max Rostock jako agent StB – vyd. 2002, rozebráno

č. 6 Rázek, A.: StB + justice – nástroje třídního boje v akci BABICE – vyd. 2003, rozebráno

č. 7 Benda, P.: Přehled svazků a spisů vnitřního zpravodajství centrály StB v r. 1989 – vyd. 2003

č. 8–10 Vorel, J. – Šimánková, A. – Babka, L. a kol.: Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech, I.–III. díl – vyd. 2003–2004, rozebráno

č. 11 Dinuš, P.: Českobratrská církev evangelická v agenturním rozpracování StB – vyd. 2004, rozebráno

č. 12 Pavelčíková, N.: Romové v českých zemích v letech 1945–1989 – vyd. 2004, rozebráno

č. 13 Pulec, M.: Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek. Seznamy osob usmrcených na státních hranicích – vyd. 2006, rozebráno

č. 14 Tomek, P.: Československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa. Objekt ALFA – vyd. 2006

č. 15 Bursík, T.: Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe! Životy politických vězenkyň v československých věznicích padesátých a šedesátých let dvacátého století – vyd. 2006

č. 16 Dvořáková J.: Státní bezpečnost v letech 1945-1953 (Organizační vývoj zpravodajských a státněbezpečnostních složek) – vyd. 2007

č. 17 Bártík F. : Tábory nucené práce se zaměřením na tábory zřízené při uranových dolech v letech 1949-1951 vyd. 2009

edice SVĚDECTVÍ

Šedivý, F.: *Pod věží smrti* – vyd. 2000, rozebráno

Lešanovský, K.: *Se štítem a na štítě* – vyd. 2000, rozebráno

Povolný, D.: *Operativní technika v rukou StB* – vyd. 2001 k výstavě Nejen stěny měly uši, rozebráno

Bílek, J.: *Pomocné technické prapory* (O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci) – vyd. 2002, rozebráno

Kaplan, K.: *StB o sobě* (Výpověď vyšetřovatele B. Doubka) – vyd. 2002, rozebráno

Bystrov, V.: *Únosy československých občanů do Sovětského svazu v letech 1945–1955* – vyd. 2003, rozebráno

Hanzlík, F.: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950* – vyd. 2003, rozebráno

Sum, A. – Lesák, J.– Šedivý, Z. – Boháč, L. – Pravda, I. – Kocian, J. – Kalous, J.: *Jan Masaryk* (úvahy o jeho smrti) – vyd. 2005, rozebráno

Hanzlík, F.: *Případ kpt. Adolf Püchler* – vyd. 2006

Kahoun, K.: *Lámání lilií. Vzpomínky jednoho skautíka* – vyd. 2006

Pokud není uvedeno jinak, lze publikace získat zdarma v Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV

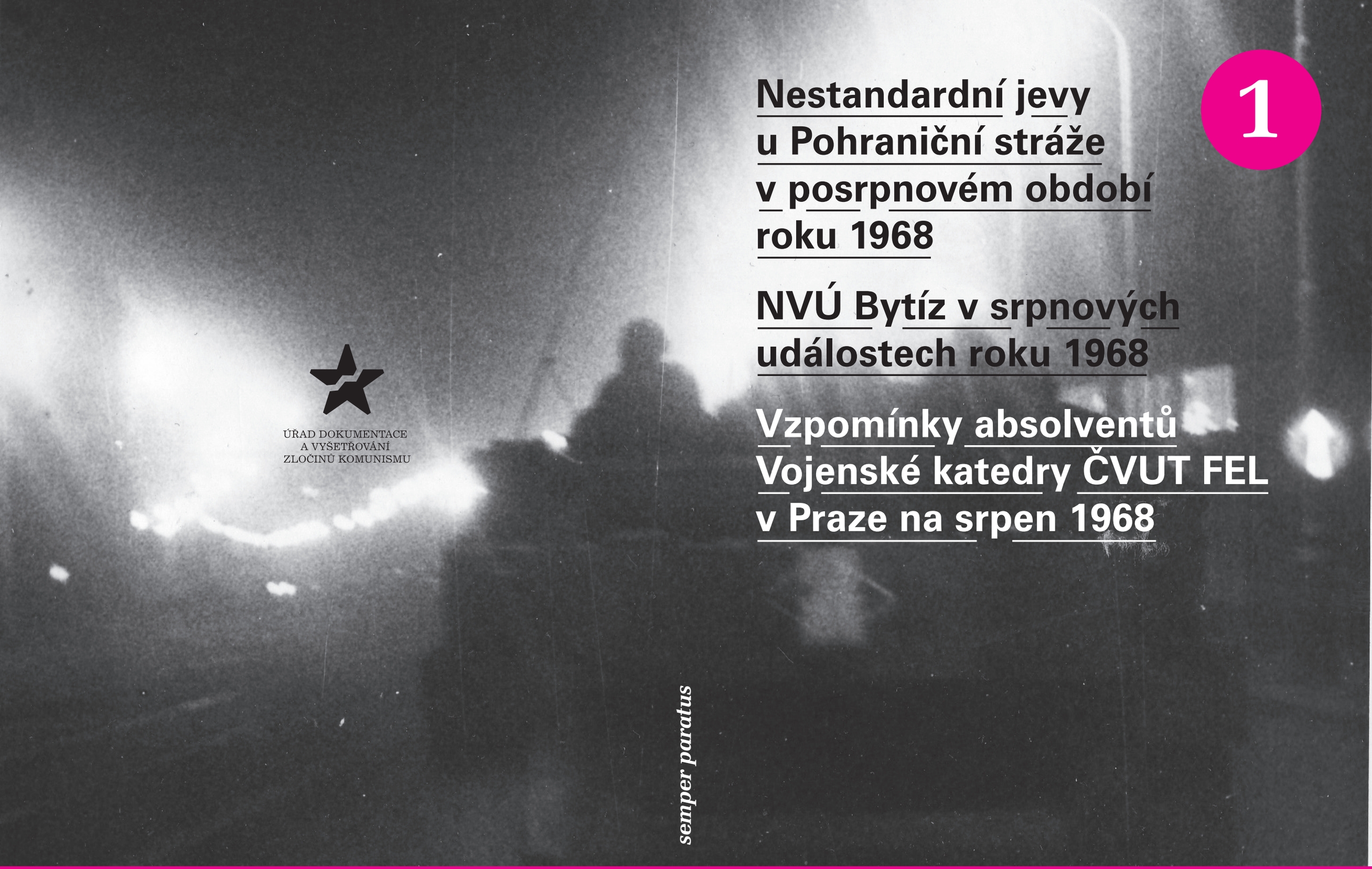
Nestandardní jevy u Pohraniční stráže v posrpnovém období roku 1968
NVÚ Bytíz v srpnových událostech roku 1968
Vzpomínky absolventů Vojenské katedry ČVUT FEL v Praze
na srpen 1968

SEMPER PARATUS č. 1

Editor Daniel Povolný
Grafická úprava a zlom Hana Rozmanitá
Foto na obálce: Muzeum Policie ČR
Vydává Policie ČR Úřad dokumentace a vyšetřování
zločinů komunismu SKPV
v Tiskárně MV, p. o., Bartůňkova 4, 149 01 Praha 4

Náklad 2000 výtisků
Praha 2013, vydání 1.
NEPRODEJNÉ

ISBN 978-80-86621-28-9

ÚŘAD DOKUMENTACE
A VYŠETŘOVÁNÍ
ZLOČINŮ KOMUNISMU

Nestandardní jevy u Pohraniční stráže v posrpnovém období roku 1968

NVÚ Bytíz v srpnových událostech roku 1968

Vzpomínky absolventů Vojenské katedry ČVUT FEL v Praze na srpen 1968

1

semper paratus